

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
ÇOCUK GELİŞİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE (3-6 YAŞ) OTİZM TANISI OLAN
ÇOCUKLARIN SOSYAL İLETİŞİM DÜZEYLERİNE BABA
KATILIMININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

Ayşe İNAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Demet GÜLALDI

İSTANBUL-2025

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
ÇOCUK GELİŞİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE (3-6 YAŞ) OTİZM TANISI OLAN
ÇOCUKLARIN SOSYAL İLETİŞİM DÜZEYLERİNE BABA
KATILIMININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Ayşe İNAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Demet GÜLALDI

İSTANBUL-2025

ÖZET

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE (3-6 YAŞ) OTİZM TANISI OLAN ÇOCUKLARIN SOSYAL İLETİŞİM DÜZEYLERİNE BABA KATILIMININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Bu çalışmanın amacı, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) otizm tanısı olan çocukların sosyal iletişim düzeylerine baba katılımının etkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemini, İstanbul ilinin çeşitli ilçelerinde yer alan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi ve özel eğitim anaokuluna devam eden 20 kız, 55 erkek olmak üzere toplam 75 çocuk ve bu çocukların babaları oluşturmaktadır. Araştırmada çocuklar ve babaları hakkındaki bilgileri elde etmek amacıyla 'Kişisel Bilgi Formu', çocukların sosyal iletişim düzeylerini test etmek amacıyla 'Sosyal İletişim Kontrol Listesi (SİLKOL-R-OTV)', babaların katılımını ölçmek amacıyla ise 'Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)' kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini incelemek için bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Baba katılımının eğitim durumu, iş durumu, gelir düzeyi, Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) düzeyi gibi bağımsız değişkenlere göre farklılıklarını analiz etmek amacıyla Kruskal-Wallis testi uygulanmış ve anlamlı farklılıklar bulunması durumunda gruplar arası detaylı karşılaştırmalar için post hoc Mann-Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca SİLKOL-R-OTV'nin toplam puanı ve alt boyutlarının BAKÖ toplam puanı ve alt boyutları tarafından açıklanan varyans oranlarını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizleri yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre BAKÖ bazı alt boyutları ve toplam puanı, SİLKOL-R-OTV toplam puanı ve alt boyutları ile anlamlı pozitif ilişkiler göstermiştir ($r= 0,327$ ile $0,455$ arasında, $p<.01$). Bu sonuçlar, babaların çocukları ile kurdukları etkileşimlerin onların sosyal, iletişim ve dil gelişiminde önemli bir rol oynadığını desteklemektedir. Ayrıca araştırmada babaların yaşı, çocuk sayısı, çocuğun OSB düzeyi gibi demografik özellikleri ile baba katılımı arasında ilişki bulunurken babanın iş durumu, gelir düzeyi, eğitim durumu ve çocuğun cinsiyeti ile baba katılımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: baba katılımı, baba çocuk ilişkisi, baba rolü, okul öncesi dönem, otizm, sosyal iletişim

ABSTRACT

EXAMINING THE EFFECT OF FATHER INVOLVEMENT ON THE SOCIAL COMMUNICATION LEVELS OF CHILDREN DIAGNOSED WITH AUTISM IN THE PRESCHOOL PERIOD (AGES 3–6)

This study examines the effect of father involvement on the social communication levels of children diagnosed with autism during the preschool period (ages 3–6). The sample includes 75 children—20 girls and 55 boys—attending private special education and rehabilitation centers, as well as private special education kindergartens in various districts of Istanbul, along with their fathers. Data were collected using the ‘Personal Information Form’ to gather demographic information about the children and their fathers, the ‘Social Communication Checklist (SİLKOL-R-OTV)’ to assess the social communication levels of the children, and the ‘Father Involvement Scale (BAKÖ)’ to measure paternal involvement.

To analyze the data, an independent samples t-test was performed to evaluate the effects of independent variables on dependent variables. The Kruskal-Wallis test was applied to examine differences in paternal involvement based on factors such as education level, employment status, income level, and Autism Spectrum Disorder (ASD) severity. When significant differences were detected, post hoc comparisons were conducted using the Mann-Whitney U test. Multiple regression analyses were also conducted to determine the extent to which the BAKÖ total and subdimension scores explained the variance in SİLKOL-R-OTV total and subdimension scores.

The results revealed significant positive correlations between certain subdimensions and the total score of the BAKÖ and the total score and subdimensions of the SİLKOL-R-OTV ($r = 0.327$ to 0.455 , $p < .01$). These findings highlight the crucial role of fathers’ interactions with their children in promoting social, communication, and language development.

Additionally, correlations were observed between paternal involvement and demographic characteristics such as the fathers’ age, number of children, and the child’s ASD severity.

However, no statistically significant relationships were found between paternal involvement and the father's employment status, income level, education level, or the child's gender.

Keywords: autism, father involvement, father-child relationship, preschool period, social communication, the role of the father

TEŞEKKÜR

Yaşamım boyunca elimi hiç bırakmayan, bana her daim güç veren, varlığını ve desteğini hissettiren; özellikle tez dönemim boyunca tüm işlerimi kolaylaştıran anneme sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmam boyunca akademik bilgi ve görüşlerini sunan, sorunlarımı sabırla dinleyen, yönlendiren ve cesaret veren, desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Demet GÜLALDI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamın her aşamasında yanımda olan, varlıklarıyla bana destek olan ve başarılı olabileceğime dair inancımı artıran yol arkadaşlarım Sare Çınar ve Büşra Şensin'e teşekkürlerimi sunarım.

BEYAN FORMU

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, tarafımdan üretildiğini ve şkdar niversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığını beyan ederim

Ayşe İNAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iv
BEYAN FORMU	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Hipotezleri	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Problem Durumu.....	1
1.4. Araştırmanın Önemi	2
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
2. GENEL BİLGİLER.....	5
2.1. Otizm Spektrum Tanımı ve Tarihçesi.....	5
2.2. Otizm Spektrum Bozukluğunda Genetik ve Çevresel Etmenler	6
2.3. Otizm Spektrum Bozukluğunda Olası Ailesel Etmenler	8
2.4. Otizm Spektrum Bozukluğunun Yaygınlığı	9
2.5. Otizm Spektrum Bozukluğunun Erken Belirtileri	9
2.6. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanı Kriterleri	10
2.7. Sosyal İletişim ve Önemi	12
2.8. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Çocuklarda Sosyal İletişim.....	15
2.9. Babalık ve Baba Rolü	17
2.10. Baba Katılımı.....	20

2.11. Baba Katılımının Önemi ve Çocuk Gelişimi Üzerine Etkisi	22
2.12. Baba Katılımını Etkileyen Faktörler	27
2.13. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuklarda Baba Katılımı.....	29
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	33
3.1. Araştırmanın Tipi.....	33
3.2. Araştırmanın Modeli/Süreci	33
3.3. Araştırmanın Yeri ve Zamanı	34
3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	34
3.5. Veri Toplama Araçları	34
3.5.1. Kişisel bilgi formu	35
3.5.2. Sosyal iletişim kontrol listesi (SİLKOL-R-OTV)	35
3.5.3. Baba katılım ölçeği (BAKÖ)	35
3.6. Verilerin Analizi	36
4. BULGULAR.....	38
4.1. Betimleyici Bulgular.....	38
4.2. Karşılaştırma Bulguları.....	49
5.TARTIŞMA.....	55
6.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	64
6.1. Sonuçlar	64
6.2. Öneriler	65
KAYNAKLAR	67
EKLER	78
Ek 1. Etik Kurul İzni.....	78
Ek 2. MEB İzni	79
Ek 3. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu.....	80
Ek 4. Kişisel Bilgi Formu	82
Ek 5. Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ).....	84

Ek 6. Sosyal İletişim Kontrol Listesi-Revize-Okulöncesi Türkçe Versiyonu (SİLKOL-R-OTV).....	86
Ek.7 Tez Konusu Değişiklik Kabulü	88
Ek.8 Özgeçmiş	89

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1: DSM 5'e göre OSB'den etkilenme/destek düzeyleri (Diken, 2016).....	11
Tablo 2: Alt Ölçeklerin Güvenirlik Bulguları (Cronbach's Alpha)	37
Tablo 3: OSB Tanısı Almış Çocukların Babalarının Demografik Özellikleri (N = 75). 38	
Tablo 4: OSB Tanısı Almış Çocukların Babalarının ve Çocukların Ortalama Değerleri (N = 75).....	40
Tablo 5: BAKÖ ve SİLKOL-R-OTV Alt Boyutlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler (N = 75).....	41
Tablo 6: BAKÖ ve SİLKOL-R-OTV Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar (N = 75)	43
Tablo 7: BAKÖ Alt Boyutlarının SİLKOL-R-OTV Alt Boyutları Üzerine Etkileri.....	45
Tablo 8: Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) Toplam Puanının SİLKOL-R-OTV Toplam Puanını Yordama Gücü (Regresyon Analizi)	47
Tablo 9: Baba Yaşı ve Çocuk Sayısının BAKÖ Alt Boyutları ile Korelasyonu	48
Tablo 10: BAKÖ Alt Boyutlarının Eğitim Durumuna Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	49
Tablo 11: BAKÖ Alt Boyutlarının İş Durumuna Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	50
Tablo 12: Çocuk Cinsiyetine Göre BAKÖ Alt Boyutları Üzerine Bağımsız Örneklemeler T-Testi Sonuçları	52
Tablo 13: BAKÖ Alt Boyutlarının Aylık Gelir Düzeyine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	53
Tablo 14: BAKÖ Alt Boyutlarının OSB Derecesine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	59

KISALTMALAR DİZİNİ

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

DSM: Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

APA: American Psychological Association

BAKÖ: Baba Katılım Ölçeği

SİLKOL-R-OTV: Sosyal İletişim Kontrol Listesi-Revize-Okulöncesi Türkçe Versiyonu

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Hipotezleri

H⁰: Baba katılımı ile okul öncesi (3-6 yaş) otizmlili çocukların sosyal iletişim düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki yoktur.

H¹: Baba katılımı ile okul öncesi (3-6 yaş) otizmlili çocukların sosyal iletişim düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı okul öncesi dönemde (3-6 yaş) Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tanısı olan çocukların sosyal iletişim düzeyine baba katılımının etkisini incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1- Babanın yaşı ile baba katılımı arasında ilişki var mıdır?
- 2- Babanın sahip olduğu çocuk sayısı ile baba katılımı arasında ilişki var mıdır?
- 3- Babanın eğitim düzeyi ile baba katılımı arasında ilişki var mıdır?
- 4- Babanın iş durumu ile baba katılımı arasında ilişki var mıdır?
- 5- Babanın gelir düzeyi ile baba katılımı arasında ilişki var mıdır?
- 6- Çocukların cinsiyeti ile baba katılımı arasında ilişki var mıdır?
- 7- Çocukların OSB düzeyi ile baba katılımı arasında ilişki var mıdır?

1.3. Problem Durumu

Babaların çocuk yetiştirmedeki katılımının önemi ve çocuğun gelişimine olumlu katkıları artık kabul edilmektedir. Ancak hala otizmlili çocukların babalarıyla ilgili yapılan araştırmalar yeterli değildir (Rudelli, Straccia ve Petitpierre, 2021). Braunstein, Peniston, Perelman ve Cassano (2013)'ün yaptığı bir araştırmada 2001'den 2010'a kadar OSB'li çocuğu olan ebeveynlere yönelik deneysel araştırma yapan makaleler incelenmiş ve bu

araştırmalarda babaların yeterince temsil edilmediği, yalnızca annelere ya da her iki ebeveyne birden odaklanıldığı görölmüştür. Yine Rankin, Paisley, Tomeny ve Eldred (2019)'in OSB'li çocuklar üzerine yapılan araştırmaların ne sıklıkta aile içindeki babanın rolünü incelediğini ve artan baba katılımının etkisini anlamayı amaçladıkları sistematik araştırmasında babaların OSB'li çocuklar üzerindeki araştırmalara genellikle dahil edilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de son yıllardaki baba katılımı ile yapılmış araştırmalara bakıldığında babanın küçük yaş grubundaki otizmlili çocuğun gelişimine olan katkılarıyla ilgili çalışmalardan ziyade babanın tipik gelişim gösteren çocuğun eğitime katılımı ile ilgili (ör. Aslan ve Bozan, 2020; Çatıkkaş, 2008; Moluz, 2022; şahin ve Demiriz, 2014) ya da daha çok baba ile ilgili faktörleri ele alan çalışmalar (ör. Bilge, Avcı ve Kale, 2021; Dicle, 2024; Sönmez, 2021; şölen, 2020) olduğu görölmektedir. Uluslararası ve ulusal çalışmaların çoğunda normal gelişim gösteren çocukların babaları göz önünde bulundurulmuştur. OSB'li çocuğa sahip babaları da kapsayan çalışmalarda ise genellikle; ebeveynlerin stres düzeyleri ve stres düzeylerinin karşılaştırılması, babaların kendi rollerine ilişkin algıları, babalık deneyimleri (ör. Akoğlu, 2019; Fırat, 2016; Kurşun, 2018) gibi konulara odaklanılmıştır. Ancak Türkiye'de yapılmış, net bir şekilde baba katılımının otizmlili çocuğun sosyal iletişim düzeyine etkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Çocuğun sosyal-duygusal, bilişsel ve dil gelişiminde ebeveynleriyle kurduğu etkileşimin kritik bir rol oynadığı, yapılan araştırmalar ve kuramsal çalışmalarla ortaya konmuştur (Kandır & Alpan, 2008; Dereli & Dereli, 2016; Pianta, Nimetz & Bennett, 1997; Muslugüme, 2016). Ebeveynlerin duyarlı ve karşılık veren bir tutum sergilemesi, çocuğun bu alanlardaki potansiyelini en üst düzeye çıkarmasına katkı sağlamaktadır. Bu etkileşim, yalnızca tipik gelişim gösteren çocuklar için değil, özel gereksinimli çocukların gelişimsel ilerlemeleri ve karşılaştıkları zorlukları aşmaları açısından da büyük önem taşımaktadır (Arslan, 2016).

Ebeveyn-çocuk etkileşimi denildiğinde genellikle anneler ön planda düşünölse de zaman içinde yapılan araştırmalar babaların da bu süreçte önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymuştur (Lamb, 1997; Cambrera & Tamis-LeMonda, 2013; McBride, Scoppe-

Sullivan & Ho, 2005). Aile yapılarındaki değişimler ve ebeveynlik rollerinin dönüşümü, babaların çocuklarıyla daha aktif bir şekilde ilgilenmesini gerektirir hale gelmiştir. Babaların çocuk gelişimine katılımının, çocuğun benlik saygısını, empati becerilerini, bilişsel ve sosyal yeterliliğini artırdığı bilinmektedir (Allen & Daly, 2007).

Tüm bu etkiler göz önünde bulundurulduğunda baba katılımının özellikle özel gereksinimli çocukların yaşadığı gelişimsel zorluklar ve sınırlılıkların üstesinden gelebilmesi veya bu sınırlılıkların minimuma indirilebilmesi için çalışmalar ve araştırmalar ile daha çok göz önünde tutulması, etkilerinin duyurulması gerekmektedir. Türkiye’de otizmlili çocuklar ile ilgili yapılan araştırmaların birçoğu anneler ile yapılmıştır. Bazı araştırmalarda baba ve çocuk etkileşimi veya otizmlili çocuğa sahip babaların babalık deneyimi, yaşadıkları zorluklar ve çocuğa karşı olan yaklaşımları ele alınmıştır (ör. Arslan, 2016; Oğuz ve Sönmez, 2018; Akoğlu, 2019; Balıkçılar, 2023) ancak net bir şekilde baba katılımının otizmlili çocuğun sosyal iletişim düzeyine etkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Yapılan bu çalışma ile özellikle otizmlili çocuğa sahip babaların sosyal destek düzeyinin artmasına, baba katılımını artıracak baba destek programlarının geliştirilmesine ve artmasına kaynak olması beklenmekte ayrıca literatürde araştırmacılara baba ve çocuk ilişkisiyle ilgili farklı sorulara kapı aralayacağı düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın bulguları örnekleme oluşturan 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin çeşitli ilçelerinde bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine ve özel eğitim anaokuluna devam eden OSB tanılı 75 çocuğun ailesinden elde edilen veriler ile sınırlıdır. Araştırmada yaklaşık 120 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir ancak çalışma babalarla, özellikle de özel gereksinimli çocuğu olan babalar ile gerçekleştirildiğinden 75 kişi ile sınırlı kalmıştır.

Araştırmada bulguların elde edilebilmesi için kullanılan veri toplama araçları Sosyal İletişim Kontrol Listesi (SİL KOL-R-OTV) ve Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) olmak üzere 2 ölçek, araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ile sınırlıdır.

Araştırmanın demografik değişkenleri çocuğun cinsiyeti, otizm spektrum bozukluğu düzeyi, babanın yaşı, eğitim düzeyi, iş durumu, gelir düzeyi, çocuk sayısı ile sınırlıdır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Otizm Spektrum Tanımı ve Tarihçesi

Yaygın gelişimsel bozukluklar, genellikle erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve sosyal iletişim, dil gelişimi ile bilişsel becerilerde gecikmelere yol açan nöropsikiyatrik bozukluklar olarak tanımlanmaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994 yılında bu bozuklukları beş ana kategori altında toplamış ve otizm spektrum bozukluğunu (OSB) da bu sınıflandırmaya dahil etmiştir. Önceleri yalnızca “Otizm” terimi kullanılırken, son yıllarda “otizm spektrum bozukluğu” kavramı daha geniş bir çerçeveyi kapsayan bir üst terim olarak benimsenmiştir (Yücesoy Özkan vd., 2016).

Otizm spektrum bozukluğu, genellikle yaşamın ilk üç yılında belirginleşen, sosyal iletişim ve etkileşimde zorluk, dil ve sembolik oyun becerilerinde eksiklikler ile kendini gösteren bir nörogelişimsel bozukluktur. Ayrıca, tekrarlayıcı ve sınırlı davranış örüntülerini içermesiyle de karakterizedir ve birden fazla gelişim alanını etkilemektedir (Diken, 2016). OSB’nin “gelişimsel bozukluk” olarak adlandırılmasının temel nedeni, çocukların gelişim sürecine doğrudan etki etmesidir. OSB’li bireyler, farklı düşünme, algılama ve davranış sergileme özelliklerine sahiptir (Autism Research Program, 2010’dan akt. Yücesoy Özkan vd., 2016).

Otizmi ilk kez Kanner 1943 yılında sosyal ilişkilerin gelişiminde bozulma ve aynılıkta ısrar etme ile karakterize bir bozukluk (Diken,2016) ve doğumsal bir hastalık olarak tanımlamıştır. Kanner’dan sonra 1944 yılında Avusturya’da çocuk doktoru olan Hans Asperger de otizm üzerine bir çalışma yapmıştır. Asperger, yaptığı çalışmada otizmlilerin; sınırlı ilgi, bir konu üzerinde aşırı yoğunlaşma, empati yetersizliği, motor gelişimlerinde gerilik, ağır sosyal iletişim yetersizliği gibi özelliklerinin olduğunu belirlemiştir. Ayrıca günümüzde de kullanılan “Asperger Sendromu” teriminden ve özelliklerinden de bahsetmiştir. Bu çocukların normal veya üstü zekaya sahip olduklarını fakat sosyal beceriler bakımından yetersiz olduklarını, beden dillerini az kullandıklarını ve öğrenme güçlüğü gösterebileceklerini belirtmiştir (Yücesoy Özkan vd., 2016).

1956 yılında Kanner, Eisenberg ile birlikte otizmin anormal çocuk bakımına karşı gelişen bir tepki olduğunu öne sürmüş ve daha önce savunduğu, otizmin soğuk ve ilgisiz

annelerin çocuklarında ortaya çıktığı görüşünü değiştirmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda yapılan araştırmalarda bu iddiayı destekleyen bilimsel kanıtlar bulunamamıştır. Otizmin kronik bir bozukluk olduğu, semptomlarının zamanla değişebildiği ancak yaşam boyu devam ettiği belirlenmiştir (Yüksel, 2005).

1964 yılında Bernard Rimland, otizme dair yeni bir bakış açısı sunarak, bozukluğun nörobiyolojik temellere dayandığını öne süren çalışmalar yayımlamıştır. Rimland'ın beyin temelli yaklaşımı, 1970'lerden itibaren otizm araştırmalarında biyolojik faktörlere odaklanılmasının önünü açmıştır (Yücesoy Özkan vd., 2016).

2.2. Otizm Spektrum Bozukluğunda Genetik ve Çevresel Etmenler

Otizmin nedenlerine ilişkin kesin bilgiler henüz netleşmemiştir. Ancak otizmle birlikte çeşitli tıbbi sorunların da ortaya çıkması, biyolojik temelli bir bozukluk olduğuna işaret etmektedir. Otizmin tek bir nedene bağlı olmadığı, çeşitli faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkan heterojen bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, çevresel ve biyolojik etmenlerin otizmin gelişiminde rol oynadığı kabul edilmektedir (Özbaran, 2014). Otizm, genetik temelleri olan bir nörogelişimsel bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Ancak, bu durumun genetik aktarımı oldukça karmaşıktır ve otizme neden olan tek bir gen bulunmamaktadır. Birden fazla genin etkileşimi, otizmin genetik yapısını oluşturmaktadır (Aydın & Saraç, 2014).

Otizm erkeklerde daha yaygın görülmekte olup, her 5 erkek çocuğa karşılık 1 kız çocuğunda rastlanmaktadır (Ekici, 2019). Otizm tanısı almış bir çocuğun kardeşinde otizm görülme riski, genel popülasyona kıyasla 10 ila 20 kat daha fazladır (Aydın & Saraç, 2014). Tek yumurta ikizlerinde bir birey otizm tanısı aldığında, diğerinin de otizimli olma olasılığı %95 iken, bu oran çift yumurta ikizlerinde %31'dir. Ebeveynlerin bir çocuğu otizm tanısı aldığında, diğer çocuklarının da bu bozukluğa sahip olma ihtimali %2 ila %18 arasında değişmektedir. Bu veriler, otizmin genetik kökenini ve nörogenetik yapısını destekleyen önemli bulgular sunmaktadır (Aydın & Saraç, 2014; Ekici, 2019).

Otizimli bireylerin beyinlerinin temporal lob ve prefrontal korteks bölümlerinin bazı yapılarında bozukluklar bulunmuş, amigdala ve hipokampüste hücresel değişiklikler görülmüştür (Özbaran, 2014). “Ayrıca OSB tanısı olan çocukların doğduklarında normalden daha küçük, bir yılın sonunda ya da 2-12 yaş arasında hızla büyüyerek

normalden daha büyük bir beyin görüntüsüne sahip olması, beyin hacminin normalden 100-200 gr. daha ağır olması, korteksin ve girintili yapının normalden daha kalın olması gibi patolojik bulguların görülmesi otizm spektrum bozukluğu ile beyin yapısı ve işlevleri arasında bir ilişki olduğunu düşündürmektedir” (Yücesoy Özkan vd., 2016). Tüm bunlarla birlikte otizmlili çocuğun tek yumurta ikizinin veya kardeşinin her zaman otizmlili olmaması, beyin hasarına bağılı sonradan ortaya çıkan otizm bulgularının olması, gebelik ve doğum öykülerinde komplikasyonlar olması ve normal gelişim gösteren çocukta belli bir yaştan sonra regresyonlar görülmesi gibi durumlar otizmin yalnızca genetik nedenlerle açıklanamayacağını, çevresel faktörlerin de etkili olduğunu düşündürmektedir (Korkmaz, 2010). Bu çevresel etmenler içerisinde ise; annenin hamilelik döneminde D vitamini eksikliği yaşaması, annelik stresi, potansiyel çevresel kirlleticiler ve ağır metaller, kimyasallar gibi faktörlerin yer aldığı söylenebilir (Özbaran, 2014; Yücesoy Özkan vd., 2016).

Beversdorf, Manning ve Hillier (2005)’in yaptığı bir çalışma, doğum öncesi stres faktörlerinin otizm oluşum riskini artırdığını desteklemektedir. Gardener, Spiegelman ve Buka (2009)’un meta-analizi kullanarak yaptığı bir çalışmaya göre ise doğumda ileri anne ve baba yaşı, annenin gebelikte ilaç kullanımı (özellikle psikiyatrik ilaçlar), gebelik diyabeti, anne hipertansiyonu gibi faktörler otizm riskiyle ilişkili bulunmuştur. Yapılan bazı araştırmalara göre annenin hamilelik döneminde D vitamini yönünden eksik kalması, obezite olması otizm ile ilişkili bulunmuştur (Reynolds, Inder, Neil, Pineda ve Rogers, 2014). Eyles, Brown, Mackay-Sim, McGrath ve Feron (2003) ve Cui, McGrath, Burne, Mackay-Sim ve Eyles (2007)’nin sıçanlarla yaptıkları çalışmalara göre annede düşük D vitamininin gelişmekte olan beyin için önemli sonuçlar doğurmaktadır. D vitamini ile bağışıklık sistemi güçlendirilerek ve beyin gelişimine yardımcı olarak otizm riski azaltılabilir (Grant ve Soles, 2009).

Çevresel kimyasallara karşı genetik yatkınlıkları olan bireylerin kimyasallar ve çeşitli çevresel etmenler ile tetiklenerek otizm riskinin artması olası bir ihtimaldir (Daniels, 2006’dan akt. Dietert ve Dewitt, 2010). Yapılan araştırmalar ile otizm riskini artıran çevre kimyasallarının; ağır metaller, tarım ilacı, farmakolojik ilaçlar, enfeksiyonlar olduğu düşünülmüştür (Adams vd., 2009; Roberts, English, Grether, Windham, Somberg ve Wolff, 2007; Atladottir, Thorsen, Ostergaard, Schendel, Lemcke ve Abdallah, 2010). “Ancak tüm bu çevresel etmenlerin tek başına otizm etiyolojisinde rol oynayıp oynamadığı kanıtlanmamıştır.” Otizmde çevresel faktörler, genetik yatkınlığı

olan bireylerde tetikleyici ve otizmin şiddetini belirleyici bir unsur olarak düşünülmelidir (Doenyas, 2019).

2.3. Otizm Spektrum Bozukluğunda Olası Ailesel Etmenler

Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ailelerinde, bireylerin %25’inde sosyal iletişimde yetersizlikler, hafif düzeyde tekrarlayıcı hareketler gibi otizme benzer bazı davranışlar gözlemlenmektedir. Aile üyelerinde görülen bu hafif otizm belirtileri, “geniş otizm fenotipi” olarak adlandırılmaktadır. Geniş otizm fenotipi, bireylerin otizme yatkınlığını artırarak, otizmin niteliksel bir belirleyicisi olabilmektedir. Araştırmalar, bir ailede otizmlili birey sayısı arttıkça, diğer aile üyelerinde geniş otizm fenotipi görülme olasılığının da yükseldiğini göstermektedir (Aydın & Saraç, 2014; Yücesoy Özkan vd., 2016). Bu fenotipin etkilediği alanlar; sosyal etkileşim, dil becerileri, sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar, ilgi alanları, kişilik özellikleri ve bilişsel işlevler olarak sınıflandırılmıştır (Küçük, Ulaş, Yaylacı & Miral, 2018).

Otizmlili bireylerin birinci ve ikinci dereceden aile üyelerinde sıklıkla toplumsal davranış eksikliği ve zorlanma problemi görülmektedir. Özellikle otizmlili bireylerin kardeşlerinde toplumsal tepki davranışlarının eksik olduğu görülmektedir. Ebeveynlerinde ise normal özellikler gösteren yetişkinlere göre daha fazla iletişim sorunları yaşadıkları gözlenmiştir (Constantino vd., 2010’dan akt. Küçük vd., 2018). Otizmlili bireylerin kardeşlerinde bebeklik dönemlerinde tipik gelişim gösteren bebeklere oranla daha fazla anlamsız ve amaca yönelik olmayan yineleyici hareketler gösterdiği; birinci dereceden aile üyelerinde ve akrabalarında ise mükemmeliyetçilik, katı davranışlar ve obsesyonlar olduğu gözlenmiştir. (Constantino vd., 2010’dan akt. Küçük vd., 2018). Ayrıca otizmlili çocukların ebeveynlerinin kişilik özellikleri olarak daha fazla ben merkezci, eleştiriye karşı duyarlı, dürtüsel oldukları görülmüştür (Murphy vd., 2000’den akt. Küçük vd., 2018).

2.4. Otizm Spektrum Bozukluğunun Yaygınlığı

Amerikan Hastalıkları Kontrol ve Önleme Merkezi, otizmin erkeklerde kız çocuklarına göre 4 kat daha fazla görüldüğünü ve 2018’de görülme sıklığının ise 59’da bir olduğunu açıklamıştır (Baio vd. 2018’den akt. Aslan 2020).

2020 yılında ABD’de Otizm ve Gelişimsel Engellilik Ağının 8 yaşındaki çocuklar arasında OSB’nin yaygınlığına ilişkin veri sağlamak amacıyla yaptığı çalışmaya göre; genel OSB prevalansı, 8 yaşındaki 1000 çocuk başına 27,6 (36’da 1) ve erkeklerde kızlara göre 3,8 kat daha yaygın olduğu bulunmuştur. Bu bulgular 2000- 2018 dönemindeki önceki bulgulara göre daha yüksektir (CDC, 2020).

Türkiye’de ise otizmin yaygınlığı ile kapsamlı bir çalışma yapılmadığından net bir sayı bilinmemekle birlikte dünya genelinde belirtilmiş orana yakın olduğu düşünülmektedir (Çolak, 2015’ten akt. Aslan 2020). Son yıllarda önceki yıllara oranla otizm yaygınlığındaki artışın görülmesi; otizm farkındalığının artması, tanı ölçütlerinin genişlemesi gibi faktörlerle açıklanabilmektedir (Korkmaz, 2010; Yosunkaya, 2013).

2.5. Otizm Spektrum Bozukluğunun Erken Belirtileri

Otizmde erken teşhis ve tanı oldukça önemlidir. Ebeveynlerin çocuğun gelişim özelliklerini bilip takip etmeleri anormal bir durumu erkenden fark edip önlem almalarını sağlayacaktır. Çocukta erken otizm belirtilerini fark etmek çocuğun en hızlı şekilde destek alması ve özel eğitim sürecine başlaması açısından önem arz etmektedir. Çünkü erken çocukluk döneminde çocuklar büyük potansiyeller taşımakta ve en hızlı şekilde ilerlemektedirler. Aynı zamanda erken tanı ailenin de sürece daha iyi hazırlanmasını sağlayacaktır (Korkmaz, 2010).

Otizmin erken belirtileri genellikle doğum sonrası 12-18. Aylarda ortaya çıkmaktadır. Bazı çocuklarda 24 ay veya sonrasına kadar herhangi bir gecikme gözükmeylebilmektedir. 2 yaşına geldiğinde bir profesyonel tarafından konulan teşhis güvenilir sayılmaktadır (CDC, 2022). Çocuğun oyun oynama, öğrenme, davranış biçiminde ve konuşmasında herhangi bir gecikme olması ya da gelişimsel bir sorun otizmin habercisi olabilmektedir (CDC, 2016).

Çocuklarda otizm, gerileme (regresyon) şeklinde de görülebilmektedir. Bazı aileler normal gelişim gösteren çocuğun 16-24. Aylarda gerileme gösterdiğini,

öncesinde kullandığı kelimeleri kullanmamaya, ismine tepki vermemeye başladığını ve göz temasında azalma olduğunu ifade etmektedirler. “Otuz bine yakın otizmli çocuğun değerlendirilmesi sonucunda çocukların %32’sinin otistik gerileme gösterdiği saptanmıştır.” (Ekici, 2019). Stereotipik ve tekrarlayıcı davranışlar genellikle 4 yaş civarında görülse de bazı çocuklarda 2 yaşlarında da fark edilebilmektedir (Aydın ve Özgen, 2018). Aile eğer bu belirtilerden birini ya da birkaçını çocukta fark ederse bir uzmana başvurup hemen bir değerlendirme yapılmasını talep etmelidir.

2.6. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanı Kriterleri

Tanılama “Tıbbi tanılama” ve “Eğitsel tanılama” olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Tıbbi tanılama, tıp alanında uzman olan kişiler (nörolog, psikiyatrist) tarafından 2014 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği’nin (APA) yayınlamış olduğu DSM-5 ve Dünya Sağlık Örgütü’nün yayınladığı ICD-10 tanı kriterleri kullanılarak yapılmaktadır. Eğitsel tanılama ise ülkemizde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından yapılan tıbbi tanılamaya dayalı olarak farklı formal ve informal değerlendirme araçları kullanılarak yapılmakta ve sonuca uygun olarak çocuğun yerleştirilmesi gerçekleştirilmektedir (Diken, 2016).

Otizmin tanı kriterleri, ilk olarak 1967’de ICD-8’de yer almış ve 2013’te yayımlanan DSM-5’e kadar birçok değişikliğe uğramıştır. DSM-4’te otizm, Yaygın Gelişimsel Bozukluklar başlığı altında değerlendirilirken, DSM-5 ile bu terim yerine Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, DSM-5’te OSB şemsiye bir terim olarak tanımlanmış ve önceki sınıflandırmalardaki alt gruplar bu başlık altında toplanırken, Rett Sendromu bu kapsamdan çıkarılmıştır (Kaba & Aysev, 2019).

DSM-5’e göre OSB tanısı, iki temel ölçüte dayanmaktadır:
(A) Sosyal iletişim ve etkileşimde sınırlılıklar
(B) Sınırlı ve tekrarlayıcı ilgi alanları ile davranışlar

A kümesi kriterleri, sosyal-duygusal yetersizlik (A1), sözel olmayan iletişimde eksiklik (A2) ve akran ilişkilerinde zorluk (A3) olmak üzere üç alt başlığa ayrılmaktadır. B kümesi kriterleri ise tekrarlayıcı motor hareketler veya konuşma (B1), rutinlere aşırı

bağıllık (B2), sınırlı ilgi alanları (B3) ve duyuşal hassasiyetlerde artış ya da azalma (B4) olmak üzere dört alt gruptan oluşmaktadır.

DSM-5'e göre OSB tanısı için A ölçütlerinin hepsi ve B ölçütlerinin en az ikisi karşılanmış olması gerekmektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği 2013). DSM-4'te otizmden etkilenme düzeyi ile ilgili bir başlık bulunmazken DSM-5'te otizmden etkilenme düzeyi 3 farklı derecede belirtilmiştir (Diken, 2016). Bu düzeyler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: DSM 5'e göre OSB'den etkilenme/destek düzeyleri

Destek Düzeyleri	Sosyal iletişim	Sınırlı, yineleyen davranışlar
Düzy 3: Ağır düzeyde destek gereksinimi	Sözlü ve sözsüz iletişim başlatmakta ciddi sorunlar yaşanır ve işlevsellikte bozulmalar vardır. Başkalarından gelen sosyal iletişime asgari düzeyde geri dönüt vardır. Sadece birkaç anlamlı kelime çıkartabilmektedirler. Etkileşim girişimleri yalnızca temel gereksinimlerini karşılamak üzere alışılmadık davranışlar ile olmaktadır.	Davranışlarında esnek değillerdir. İşlevselliği bozacak derecede değişikliğe uyum sağlamakta oldukça güçlük çekerler.
Düzy 2: Orta düzeyde destek gereksinimi	Sözlü ve sözsüz iletişim başlatmakta ve sürdürmekte belirgin sıkıntılar yaşanmaktadır. Sağlanan desteklere rağmen sosyal bozukluklar vardır. Basit cümleler ile konuşulmaktadır.	Herhangi birinin dikkatini çekecek ölçüde ve farklı bağlamlarda işlevselliği olumsuz etkileyecek derecede kısıtlı ve tekrarlayan davranışlar görülmektedir. Odak ya da eylem değiştirmede zorluk yaşanmaktadır.

Tablo 2: DSM 5'e göre OSB'den etkilenme/destek düzeyleri (devam)

Düzy 1: Hafif düzeyde destek gereksinimi	Sosyal etkileşim başlatmakta güçlük ve başlarından gelen iletişim girişimlerine atipik dönütler görülmektedir. Sosyal etkileşime ilgileri azalmış gibi gözüküebilmektedir. Yerinde destekler olmadan sosyal iletişimde belirgin sınırlılıklar vardır.	Davranışlarında esnekliğin olmaması bir ya da daha fazla ortamda işlevselliği olumsuz etkileyebilmektedir. Etkinlikler arasında geçiş yapmakta zorluk yaşarlar. Organizasyon ve planlamadaki problemler bağımsız yaşamı engellemektedir.
---	---	--

Diken, 2016

2.7. Sosyal İletişim ve Önemi

İletişim, insanlar arasında bilgi aktarımı yaparken sözlü ve sözsüz dil-konuşmayı da içine alan kurulan etkileşim sürecine verilen bir isimdir (Uçar, 2018'den akt. Aslantaş, 2023; Gümüşsoy, 2023). Bir çocuğun iletişim kurmasının asıl nedeni duygularını ve taleplerini bildirme ihtiyacıdır. İletişim, içerisinde dili ve konuşmayı barındırmaktadır. Dil ve konuşma birbiriyle ilişkili ancak birbirinden farklı terimlerdir (Aslantaş, 2023).

İnsan doğduğu andan yaşamın son anına kadar diğerleriyle etkileşim ve iletişim halindedir. Toplumda sağlıklı bir şekilde bir arada yaşamanın koşulu çevreyle sağlıklı, doğru iletişim ve ilişkiler kurabilmektir. Bireyler arasındaki sağlıklı ilişkinin kurulmasını sağlayan şey ise sosyal beceri, dolayısıyla sosyal iletişimin düzeyidir. Çocukluk dönemi, çocuğun çevreyle tanıştığı ve etkileşim kurmayı öğrendiği bir dönemdir. Bu dönemde sosyal iletişim ve etkileşimler çok önemlidir. Sosyal iletişim becerisi gelişmeyen çocuğun sosyal becerileri de yetersiz kalacak dolayısıyla karşısındakinin duygularını, niyetini anlayamayan; kendi istek ve duygularını iletemeyen çocuk vurma, bağırma, öfke nöbeti geçirme gibi daha çok istenmeyen davranışlara başvuracaktır. Paylaşma, duygularını uygun bir şekilde ifade edebilme, kurallara uyma, konuşmayı başlatma ve sürdürme, sosyal sorunları anlama gibi sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinin gelişimi; çocuğun çevresi tarafından kabul görmesi, çevresiyle sağlıklı bir şekilde duygu ve düşünce alışverişi yapabilmesini sağlayacaktır (Samancı ve Uçan, 2017; Yazıcı ve Çetin, 2020 ve Koca, 2021).

Sosyal iletişim yeteneği, “dili kişilerarası ilişkilerde insanları etkilemek ve anlatılanları yorumlamak için uygun şekillerde kullanmak” şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal iletişim yeteneğinin gelişmesi; sosyal, dil ve bilişsel becerilerin gelişimine bağlıdır. Dil ise üç temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; Dil bilgisi/biçim (morfosentaks), anlam/içerik (semantik) ve işlev/kullanım (pragmatik) bileşenleridir. Sosyal iletişimin genel alanının daha çok pragmatik olduğu düşünülmektedir. Pragmatik alan, bireyin dili sosyal bağlamlarda uygun bir şekilde ifade etmesi ve neyi, nerede, nasıl söyleyeceğini bilmesini içermektedir. Kısacası dilin pragmatik boyutu çocukların dil biçimlerinin kullanımı üzerindeki bağlamsal kısmını ifade etmektedir. Örneğin; çocuğun karşılıklı konuşmanın kurallarını, resmi olan ve olmayan konuşmanın sosyal kurallarını, nezaketi ve tonlama gibi dil dışı özellikleri nasıl kullanacağını öğrenmesini içermektedir (Adams, 2005; Sandıkçı 2022).

Sosyal iletişimin gelişimi; sosyal etkileşim, alıcı ve ifade edici dil, dilin pragmatikliğinin (sözel ve sözel olmayan yönleri) gelişimine bağlıdır. Aynı zamanda sosyal iletişimin sınırlılığı çocuktaki sosyal bilişi ve dilin pragmatikliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Sosyal biliş; kullanılan cümlelerin yüzeysel ve ilk akla gelen anlamlarının dışındaki altında yatan iletişimsel amacı kavramak ve sözlü/sözsüz iletişimi, sosyal ipuçlarını anlama süreciyle ilgilidir (Adams, 2005).

Sosyal iletişim ve sosyal etkileşim kavramları sosyal becerileri oluşturmaktadır. Sosyal beceri için sosyal iletişim ve etkileşim gerekmektedir. Bebeklikten itibaren normal bir sosyal iletişim ve etkileşim, çocukluk ve yetişkinlik döneminde stresle baş etme mekanizmalarının gelişmesini, kişilerarası sağlıklı ilişkiler kurulabilmesini sağlamaktadır (Tronick, 2008’den akt. Yazıcı ve Çetin, 2020). Çocuğun sosyal iletişim halinde olması ile jest ve mimiklerini kullanması, duygularını ifade etme ve başkalarının duygularını doğru şekilde anlayabilme, uygun şekilde tepki verebilme becerileri artacaktır. Sosyal iletişim becerileri dil ve konuşma gelişiminde büyük öneme sahiptir. Bu becerilerin aktif şekilde kullanılması dil ve konuşma gelişimini desteklemektedir. Sosyal iletişimin dil gelişiminin temelini oluşturmaktadır. Sosyal iletişim sırasında çocuklar yeni kelimeler öğrenir ve dilbilgisi kuralları gelişir. Bu iki beceri birbirini beslemektedir (Aslantaş, 2023). Çocuğun kelime haznesi artıp dil becerileri geliştikçe iyi bir iletişim kurması ve çevresindekileri doğru bir şekilde anlaması daha çok mümkün olacaktır (Yıldırım, 2020).

İletişim, sözel olmayan sosyal iletişim becerileri ile başlamakta ve iletişim kurallarını içeren sözel dil kullanımı ile devam etmektedir (Atabey, 2018). Bir insan dünyaya sosyal bir varlık olarak gelmektedir. Yeni doğan bir bebek yetişkinin ağız taklitlerini kullanma, ağlama, kavrama, bakma, gülme (Gümüşsoy, 2023) gibi sosyal iletişim becerileri göstermektedir (Ökcün-Akçamuş, 2016). Doğum ile başlayıp 8-9. aylara kadar devam eden henüz çocukların davranışlarının amaçlı bir iletişim niteliği taşımadığı bu dönem “amaçlı iletişim öncesi dönem” olarak adlandırılmaktadır (Gümüşsoy, 2023). Tipik gelişim gösteren çocuklarda 8-9. Aylardan itibaren zihinsel temsil yeteneğinin gelişmesiyle birlikte “amaçlı iletişim dönemi” başlamaktadır (Paul, 2008’den akt. Ökcün-Akçamuş 2016). Bu dönemde bebek, annenin dikkatini çekmek için nesneyi annenin göreceği şekilde tutma, gösterme gibi jestlerle amaçlı iletişimi kullanmakta ve ortak dikkat başlamaktadır. Amaçlı iletişimin gelişmesiyle birlikte söz öncesi sosyal iletişim becerileri gelişmekte ve sözel dil gelişiminin temelleri atılmaktadır. Yaklaşık 12. ayla birlikte ise sözel dil dönemi başlamaktadır (Ökcün-Akçamuş, 2015).

Literatüre bakıldığında yapılan bazı çalışmaların sonucuna göre çocukların sosyal iletişim ve sosyal beceri düzeyleri arttıkça sosyal kabul ve sosyal etkileşim düzeylerinin, akademik becerilerin arttığı görülmüştür (Atabey, 2018), bir başka çalışmada yetersiz sosyal iletişim becerisinin ergenlik döneminde düzensiz yeme davranışları riskini arttıracakı düşünülmüştür (Schaumberg, Zerwas, Bulik, Fiorentini ve Micali, 2021). Yine bir çalışmada çocukluk döneminde sosyal etkileşiminin yetersiz olması ilerleyen yıllarda, çocuk okul çağına geldiğinde; sosyal ortamlara eğiliminin düşük olduğu, sosyal sorunları çözmede saldırgan davranışlara başvurma ihtimalinin yüksek olduğu, dolayısıyla akran kabulünün düşük olduğu belirtilmiştir (Rose-Krasnor ve Denham, 2009’dan akt. Yazıcı ve Çetin, 2020). Bu nedenle sosyal iletişimin çocuğun davranışsal ve psikososyal refahı üzerinde önemli etkileri vardır (Landa, 2005).

2.8. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Çocuklarda Sosyal İletişim

“Otizm spektrum bozukluğu (OSB), sosyal etkileşim ile sosyal iletişimde kalıcı bozukluklar ve sınırlı tekrarlayıcı davranışlarla karakterize olan ve gelişimin erken dönemlerinde ortaya çıkan nörolojik gelişimsel bir bozukluktur” (American Psychiatric Association [APA], 2013).

Sosyal iletişim ve dil becerilerinin gelişiminde yaşanan zorluklar, özellikle sosyal-duygusal karşılıklılık, sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerini anlama ve kullanma, ayrıca sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme konularındaki yetersizliklerle kendini gösterir (APA, 2013). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklarda sözel olmayan iletişimdaki eksiklikler, dil gelişimini olumsuz etkileyerek sosyal ve bilişsel becerilerde geriliklere yol açabilmektedir (Koca, 2021).

DSM-5’e göre, sosyal etkileşim, iletişim ve dil alanlarında yaşanan sınırlılıklar OSB’nin temel tanı kriterlerindendir. Sosyal iletişim güçlükleri, otizmin en belirgin semptomlarından biri olup, bozukluğun şiddeti sosyal iletişimdaki yetersizlikler ve tekrarlayıcı davranışların derecesine göre belirlenmektedir. Dil ve iletişim becerilerindeki bozukluklar OSB’li her çocukta farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Bazı çocuklar hiç konuşmazken, bazıları konuşma becerisine sahip olmasına rağmen dili bağlama uygun şekilde kullanmakta zorlanabilir. Ayrıca OSB’li çocuklarda erken dönemde jest ve mimik kullanımı, taklit becerisi ve ortak dikkat gibi sözel olmayan sosyal iletişim becerilerinde kısıtlılık olduğu görülmektedir (Ökcün-Akçamuş, 2016).

Tipik gelişim gösteren bebeklerde söz öncesi dönemde, sözel dil gelişiminin öncülü olarak kabul edilen bir dizi sosyal iletişim ve etkileşim davranışları görülmektedir. Örneğin yeni doğan bebeğin yetişkinin bazı oral motor hareketlerini taklit etmesi, 8. Ayla birlikte iletişimsel amaçlı jest, ses ve bakışların kullanımı gibi iletişimsel davranışlar, 8-12 aylık dönemde koordineli dikkat denilen bir başka nesne ya da olaya duyulan ilginin diğer bireylerle paylaşma amacıyla işaret etme, bakışlarını nesne ve yetişkin arasında değiştirerek ortak dikkati başlatma gibi sosyal iletişim davranışlarının OSB’li çocuklarda hiç görülmediği, çok sınırlı olduğu ya da aksayarak geliştiği bilinmektedir (İnan, 2019).

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda jest kullanımı

Jestler, iletişim kurmak amacıyla yapılan bedensel hareketler olup, parmaklar, eller, kollar ve yüz ifadeleri gibi çeşitli vücut bölümleriyle gerçekleştirilmektedir (Töret ve Acarlar, 2011). Normal gelişim gösteren çocuklar ile otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklar arasında jest kullanımında belirgin farklılıklar olduğu görülmüştür (Akt. Ökçün ve Akçamuş, 2016). Araştırmalar, OSB'li çocukların jestleri öğrenme ve kullanmada zorluk yaşadığını ve jest repertuarlarının genellikle yalnızca gösterici hareketlerle sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu çocuklar, daha çok nesnelere ulaşma gibi temel isteklerini ifade etmek için jestlerden yararlanırken, daha karmaşık ve anlam içeren jestleri kullanmada sınırlılıklar yaşamaktadır (Ökçün ve Akçamuş, 2016; Töret ve Acarlar, 2011). Jestlerin iletişim sürecinde erken dönemde önemli bir rol oynadığı (Crais, Douglas ve Campell, 2004) ve dil gelişimiyle doğrudan ilişkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda, OSB'li çocuklardaki jest kullanımındaki sınırlılıkların dil ve iletişim becerilerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir (Ökçün ve Akçamuş, 2016).

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda taklit becerisi

Taklit becerileri, başkalarının sözel ve sözel olmayan davranışlarını tekrar etme yeteneği olarak tanımlanır ve dil gelişimini etkileyen temel bir gelişim alanıdır. Bu beceriler, bebeklerin yeni davranışlar öğrenmesini ve gelişmesini sağlar (Akt. Koca, 2021). Ayrıca, taklit, sosyal iletişimde de önemli bir rol oynar, çünkü başkalarının davranışlarını taklit etmek, sosyal etkileşim ve iletişim fırsatları yaratabilir. Ancak, OSB'li çocuklarda, bu önemli becerilerde sınırlamalar bulunmaktadır (Rogers, Hepburn, Stackhouse ve Wehner, 2003). OSB'li çocuklar, kendilerine yönlendirilen taklit davranışlarını etkileşim fırsatı olarak değil, bir görev olarak algılayabilmekte ve bu durum, sosyal iletişim işlevini kaçırmalarına yol açabilmektedir (Koca, 2021).

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda ortak dikkat becerisi

Ortak dikkat; bireyin dikkatini, karşısındaki kişiyle bir odak noktasına yönlendirme ve sosyal etkileşimde bulunma davranışıdır. Bu iletişim biçimi, istekte bulunmak yerine, paylaşılan ilgiye dair yorumlar yapmayı içermektedir (Mundy ve Stella, 2000). Ortak dikkat, genellikle iki temel davranıştan oluşur: birine yanıt verme

ve bir etkileşimi başlatma. Bu süreç, göz teması kurma, bir nesneyi işaret etme gibi daha küçük pragmatik hareketleri içerir (Kasari vd., 2001'den akt. Koca, 2021).

Tipik gelişim gösteren bebekler, ilginç buldukları bir oyuncığa bakarak, gülümseyerek ve bakışlarını oyuncak ile ebeveyn arasında değiştirerek dikkatlerini koordine ederler. Ancak, OSB'li çocuklar bu becerilerde zorluklar yaşamakta ve bazen ortak dikkat davranışları gecikmekte ya da hiç gösterilememektedir (İnan, 2019). Bu durum, OSB'li çocukların sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinin gelişimini olumsuz etkiler (Carter vd., 2005'ten akt. İnan, 2019). Ebeveynlerin çocuklarıyla yüz yüze etkileşimde bulunması, birlikte vakit geçirmesi ve oyun oynayarak ortak dikkat başlatma girişimlerinde bulunması, çocukların bu becerileri kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Koca, 2021). Bu iletişim becerilerinin kazanımı çok erken dönemlerde başlamakta ve OSB'li çocuklarda bu kazanımlarda görülen yetersizlikler ilerleyen dönemlerde başkalarıyla sosyal iletişim kurma becerilerinin gelişimini de olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Carter vd. 2005'ten akt. İnan, 2019).

Aile çocuk ilişkilerinde daha çok anne ön plana çıkmaktayken son zamanlarda babanın rolünün de önemi anlaşılmaya başlanmıştır. Çocuklar, sağlıklı bir şekilde gelişim gösterebilmeleri için en az anne kadar babaya da ihtiyaç duymaktadır ve bu gelişime babaların büyük katkıları vardır (Mercan ve Tezel Şahin, 2017). Babanın çocuğu ile yapıcı ilişkisi çocuklarına sağlıklı iletişim kurmaları için yol gösterici olabilmektedir. Bu durum OSB'li çocuklarda daha sınırlı olsa da bu çocuklar da babaları ile olumlu bir ilişki içerisindeyken sosyal becerileri anlamlı bir şekilde öğrenme fırsatı yakalamış olurlar (Özdereli, 2019). Dolayısıyla bundan sonraki başlıklarda babanın rolüne, baba katılımına ve önemine değinilmiştir.

2.9. Babalık ve Baba Rolü

Baba kavramı, “bir çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Annelik ve babalık, ebeveynlerin çocukları ile iletişim içerisindeyken göstermiş oldukları davranışların tümü şeklinde tanımlanabilmektedir (Baydar, Akçınar ve İmer, 2012'den akt. Zeybekoğlu, 2013).

Rol kavramı, bireyin kendisinden beklenen davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bir bireyin sahip olduğu roller; tarih içerisinde ortak bir kültürün oluşmasına ve nesilden nesile aktarılmasına, bireylerin davranışlarının tahmin edilebilirliğine katkı sağlamaktadır. Ayrıca kadın ve erkek olarak sınıflandırılmış bireylerin cinsiyet rollerinin yanında statü, sosyal ve toplumsal gibi sergilenen davranışları da rol olarak tanımlanmaktadır (Kafalı, 2021).

Babalık rolü ise erkeklerin çocuk sahibi olmalarının ardından gelen sorumluluk duygusu şeklinde tanımlanmaktadır (Maurer ve Pleck, 2006'den akt. Semiz, 2022). Babalık rolünün de iki ana boyutunun vardır: toplumsal beklentiler ve bireysel üstlenme biçimleri. Yani, babalık rolü sadece toplumun belirlediği norm ve değerlerden değil, aynı zamanda bireylerin bu rolü nasıl deneyimlediğinden de etkilenmektedir. Ayrıca, bireylerin ve toplumun bu role dair algıları, babalığın nasıl tanımlandığını ve icra edildiğini şekillendirmektedir. Bu durum, babalık rolünün dinamik ve çok yönlü bir kavram olduğunu göstermektedir (Mercan ve Şahin, 2017).

Babalık, annelik ile çocuğun gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Annelik ve babalık kavramlarının oluşumunda ebeveynlik becerilerinin yanında toplumsal ilişkiler, kültürel kodlar, bireylerin tek başlarına kadın, erkek ve çocuk kimlikleri de oldukça etkilidir. Babalık rolünü oluşturan iki önemli kavram vardır. Bunlar; "baba olmak" (fatherhood) ve "babalık yapmak" (fathering) tır. "Baba olmak" kavramı daha çok erkek olmanın bir sonucu olarak babalığı tanımlar. Baba, eşini ve çocuklarını korumakla evin geçimini sağlamakla yükümlü kişidir. Daha çok kültürel ve geleneksel öğelere dayanır. "babalık yapmak" kavramı ise babanın ebeveynlik becerilerini içerisine alır. Baba sadece çocuğun ve ailenin fiziksel ihtiyaçlarını gidermekle kalmaz çocuk ile somut olarak ilgilenir. Fiziksel gelişiminin yanında sosyal-duygusal gelişiminde de sorumlu kişi olarak tanımlanır. Bu iki kavram babalık rolünü belirlemektedir (Bozok, 2018; Kafalı, 2021).

Tarihsel olarak babalık modellerinde önemli değişimler gözlemlenmiştir. Geçmişte babaların rolleri daha geleneksel, geçim sağlayıcı olarak tanımlanırken 1980'lerden itibaren babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmeye başlaması ve çocuk bakımına katılım göstermesiyle birlikte bu roller 2000'li yıllardan itibaren yeni bir boyut kazanmıştır (Uludağlı, 2017). Günümüzde babalar artık sadece evin geçimini sağlayan baba rolünü üstlenmekle kalmamakta çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmeyi

tercih ederek “babalık yapma (fathering)” kavramına daha çok yaklaşmaktadırlar (Lawrence, Watson ve Stepteau, 2013). Bu farklılaşmanın önemli nedenlerinden biri annelerin toplumsal rollerindeki değişimlerdir (Uludağlı, 2017). Kadınların iş gücüne katılımı ve aile içinde rollerdeki değişim, babaların babalık rolü algısını ve çocuklarla olan ilişkisini yeniden şekillendirmiştir. 2000-2010 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalar erkek ve kadınların ev dışında ve ev içindeki işlere ayırdıkları zamanın daha benzer hale geldiğini göstermektedir. Özellikle yemek pişirme, çocuk bakımı gibi ev işlerindeki cinsiyet farkları önemli ölçüde azalmıştır. Çocuk bakımında ise babaların çocuklarıyla geçirdiği zamanın 1980’lerden itibaren artış göstermesi bu azalmanın temel nedenlerinden biri olarak belirlenmiştir (Bianchi, 2010). Bu süreç aile içindeki rollerin ve beklentilerin değişimine de işaret ediyor.

Türkiye’de, babalık rolünün genellikle geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirildiği ve annelerin bu rolleri koruma ve evin geçimini sağlama şeklinde tanımlanmaktadır (Semiz, 2022). Ünal ve Kök (2015)’in araştırmasına göre, anneler geleneksel babalık rolünü benimserken, daha az sayıdaki bazı babalar modern babalık rollerine geçiş yapmaya istekli görünmektedir. Ancak, AÇEV (2017) tarafından yapılan daha geniş bir çalışmada, babaların büyük çoğunluğunun çocuk bakımından birincil olarak eşlerini sorumlu tutması dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, günümüzde annelerin ekonomik özgürlük kazanmalarıyla birlikte modern babalık rolüne yönelik bir isteklilik olmasına rağmen, çoğu babanın geleneksel ve cinsiyetçi bakış açılarını sürdürmektedir (Semiz, 2022). Bu durum, toplumsal normların ve beklentilerin babalık algısını nasıl etkilediğine işaret etmektedir.

Bir erkek için baba olmak ve babalık rolüne uyum sağlayabilmek bir kadının "doğurarak anne olmasına" ve bu duruma uyum sağlamasına göre daha karmaşık ve zor olabilmektedir. Çünkü babalık, baba ve çocuğun doğrudan biyolojik ve somut olarak bağ kurması şeklinde gerçekleşmemektedir. Babalık bir kadının onayına ve yönlendirmesine ihtiyaç duyabilmektedir (Zeybekoğlu, 2013). Babalık daha çok toplumun kültüründen, değer ve yargılarından etkilenmektedir. Dolayısıyla babalık kavramı biyolojik ve evrensel nedenlerden çok erkeğin içinde bulunduğu kültürel yapıyla açıklanmaktadır (Yuvacı, 2019). Babanın babalık rolünü inşa etmesi kendi çabasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Kafalı, 2021). Babalık, eşin hamilelik

süreciyle başlayıp doğum sonrası ilk 3 yıl içerisinde gelişmekte ve yaşamın sonuna kadar devam etmektedir (Özkan, Çelebioğlu, Üst ve Kurudirek, 2016).

2.10. Baba Katılımı

Babaların farklı rolleri bulunmakta ve bu roller kültürel bağlama göre değişkenlik göstermektedir. Aktif babalık, babaların çocukları için ve çocuklarıyla birlikte üstlendiği çeşitli görevler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu görevler arasında babanın geçim sağlama, cinsiyet rolü modelleme, ahlaki rehberlik, annelere duygusal destek sağlama gibi rolleri yer almaktadır (Lamb, 2000). 1980'lerin ortalarında "katılım" kavramının tanıtılmasından önce babaların çocuklarının yaşamındaki rolü çoğunlukla aynı evde/ortamda bulunma durumu ile sınırlıydı. Babalık davranışlarının ve babaların çocuk gelişimindeki etkilerinin bazı yönleri incelenmiş ancak babaların çocuk bakımındaki aktif katılımları yeterince ele alınmamıştır. 1980'lerden itibaren babaların ebeveynlik görevleri daha geniş bir perspektiften incelenmeye başlanmıştır (Pleck, 2010).

Babaların çocuklarının hayatındaki rolleri "baba katılımı" kavramı ile açıklanmıştır (Lamb, 2000). "Baba katılımını" kavramsallaştıran ilk kişi Lamb (2000) olmuştur. Ona göre baba katılımı, erkeğin çocuğu ile aktif bir şeyler yapması, olumlu ve geniş kapsamlı bir şekilde çocuğun hayatına dahil olması şeklindedir (Lamb vd., 2000; Karabulut, 2019). Lamb (2000), babaların çocuklarıyla ne kadar zaman geçirdiğini ve bu zamanın nasıl değerlendirildiğini inceleyen araştırmalarda; "ebeveyn katılımı kavramı net bir şekilde tanımlanmadığı için her çalışmada farklı aktiviteleri "katılım" olarak değerlendirilmesi, babaların çocuklarıyla ne kadar zaman geçirdiği konusunda yapılan araştırmaların arasında büyük farklar olması (kimi çalışmaya göre babaların sadece 37 saniye çocukları ile vakit geçirirken bazıları 8 saate kadar olduğunu belirtmekte) gibi zorluklarla karşılaşıldığını belirtmektedir. Babaların çocuklarıyla ne kadar zaman geçirdiği ve bu zamanın nasıl değerlendirildiği konusunda güvenilir veriler elde etmek amacıyla katılımı üç bileşene ayırarak analiz etmiştir. Bu bileşenler;

Katılım: Babaların çocuklarıyla doğrudan etkileşimde bulunduğu, fiziksel olarak bir arada olduğu ve birlikte zaman geçirdiği aktiviteleri ifade etmektedir. Örneğin, çocukla oyun oynama, ödev yapmaya yardımcı olma gibi.

Erişilebilirlik: Babaların fiziksel olarak çocuklarının yakınında bulunduğu, ancak doğrudan etkileşim yerine denetim veya potansiyel bir etkileşim içinde olma halini ifade etmektedir. Örneğin, çocuk oynarken babanın mutfakta yemek yapması gibi.

Sorumluluk: Babaların çocuklarının bakım ve refahıyla ilgili sorumlulukları üstlenme düzeyini ifade etmektedir. Çocuk bakımı düzenlemeleri yapma, kıyafet alma gibi çocukların ihtiyaçlarını organize etme rolünü kapsamaktadır (Lamb vd., 2000).

Bu kavramlar, babaların çocuklarının hayatına farklı şekillerde nasıl dahil olduklarını ve katılımın hem nicel hem nitel yönlerini anlamaya yardımcı olmaktadır. Baba katılımının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması ve değerlendirilmesi gerektiği vurgulanarak açıklandığı bir diğer model ise Pleck'in modelidir (Yoleri, 2022). Bu modele göre baba katılımının üç ana bileşeni ve iki yardımcı alanı bulunmaktadır. Bunlar;

Üç ana bileşen

Olumlu katılım etkinlikleri: Babanın çocuğunun gelişimini destekleyecek yoğun etkileşimlerde bulunduğu etkinlikler. Bu, baba-çocuk etkileşimlerinin olumlu ve gelişimsel açıdan faydalı olması anlamına gelmektedir.

Sıcaklık ve duyarlılık: Babanın çocuğa karşı duyarlı ve sıcak bir yaklaşım sergilemesidir. Bu, duygusal bağlanmayı ve güvenli bir ilişki kurmayı desteklemektedir.

Kontrol: Babanın çocuğu izleme ve karar verme yetkisidir. Bu, çocuğun gelişiminde ve güvenliğinde babanın rolünü ve sorumluluğunu ifade etmektedir.

İki yardımcı alan

Dolaylı bakım: Babanın çocuğun etkileşim gerektirmeyen ihtiyaçlarını karşıladığı etkinliklerdir. Bu, iki alt gruba ayrılır:

Maddi dolaylı bakım: Çocuk için mal ve hizmetlerin sağlanması ve düzenlenmesi.

Sosyal dolaylı bakım: Çocuğun akranlar ve topluluk ile bağlantılarının desteklenmesi.

Süreç sorumluluğu: Babanın çocuğunun ihtiyaçlarının karşılanmasını izleme sorumluluğu. Bu, babanın çocuğun ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığıyla ilgili bir kavramdır (Pleck, 2010).

Pleck (2010), Lamb'in "süreç sorumluluğu" ve "dolaylı bakım" kavramlarının "sorumluluk" terimi altında birleştirmesinin, her birinin kendi içindeki anlamını ve

önemini yeterince vurgulamamış olabileceğini söylemektedir. Palkovitz ise 90'lı yıllarda, babalık katılımı üzerine daha derin ve ayrıntılı bir kavramsal gelişime ihtiyaç olduğunu savunarak babaların çocuklarıyla nasıl etkileşimde bulunduğunu tanımlarken on beş genel katılım biçimini belirtmiştir. Bu katılım biçimlerinden bazıları; **işler yapmak** (günlük görevler ve sorumluluklar), **planlama** (çocuğun geleceğiyle ilgili kararlar ve düzenlemeler yapmak), **sağlama** (çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak, maddi ve manevi destek sağlamak), **ortak etkinlikler** (baba ve çocuğun birlikte yaptığı aktiviteler), **öğretme** (çocuğa bilgi ve beceri kazandırma, **çocuklarla ilgili doğrudan düşünce süreçleri** (çocukların gelişimi ve ihtiyaçları üzerine zihinsel olarak düşünme) şeklinde belirtilmektedir. Bu katılımın bilişsel yansımalarını da dikkate almanın önemli olduğunu vurgulamıştır (Marsiglio, Day ve Lamb, 2000).

2.11. Baba Katılımının Önemi ve Çocuk Gelişimi Üzerine Etkisi

Babaların rolleri ve onlara atfedilen sorumluluklar tarihsel, kültürel ve ailevi ideolojilerle şekillenmiş ve babalık anlayışı zamanla değişmiştir. Geçmişte, babalar güçlü ataerkil figürler olarak görülürken, çocuklarının ahlaki eğitiminden sorumlu tutulmuşlardır. Zamanla, sanayileşmeyle birlikte bu rol, ekonomik sağlayıcılığa kaymış ve babalar daha çok geçim sağlayan figürler olarak tasvir edilmiştir. 20. yüzyılda babaların çocuklarıyla daha aktif bir rol üstlenmesi teşvik edilmiş ve 1970'lerin sonlarında yeni bir "bakım veren baba" modeli ortaya çıkmıştır. Ancak bu süreçte, babaların rolleri genellikle dar ve tek boyutlu bir şekilde tanımlanmış, babalık daha çok geçim sağlamakla ilişkilendirilmiştir.

Günümüzde ise babaların tek bir role sahip olduğu inancı terk edilmiş; araştırmacılar, babaların birçok önemli rol oynadığını kabul etmektedir. Bu roller arasında arkadaş, bakım sağlayıcı, eş, koruyucu, rol model, ahlaki rehber, öğretmen ve ekmek kazanan gibi roller bulunmaktadır. Bu rollerin önemi ise tarihsel dönemlere ve kültürel gruplara göre değişiklik göstermektedir (Lamb ve Lemonda, 2004). Dolayısıyla babaların çocuk gelişimine olan etkisini incelerken bu rollerin nasıl yerine getirildiğini ve sosyokolojik bağlamlardaki önemini dikkate almak gerekmektedir.

Aile yapıları içindeki baba-çocuk ilişkilerini inceleyen araştırmalarda, babanın çocuğun; zekâ, kişilik, cinsel, sosyal duygusal gelişimi, akademik başarısı gibi pek çok

yönden etkilediği görülmüştür. Bu çalışmalar başlı başına baba katılımının önemini gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla zamanla baba figürünün öneminin anlaşılmasıyla anneliğin yanı sıra babalık üzerine yapılan çalışmalar da artmaya başlamıştır (Zeybekoğlu, 2013). Yüksek düzeyde baba katılımı, çocuklarda daha fazla bilişsel yeterlilik, empati ve daha içsel bir kontrol odağı gibi olumlu sonuçlarla ilişkilendirilmiştir. Bu olumlu sonuçların ise; her iki ebeveynin de çocukla aktif olarak ilgilenmesi, çocukların farklı davranış stillerine maruz kalmalarını ve bu sayede daha geniş bir gelişimsel uyaran almalarını sağlaması, yüksek derecede baba katılımı, hem babanın hem de annenin çocuklarıyla yakın ilişkiler kurmasını ve aynı zamanda kendi bireysel hedeflerini sürdürmelerini mümkün kılması dolayısıyla her iki ebeveynin de daha tatmin olmuş hissetmesine yol açarak çocuklar için daha olumlu bir aile ortamı yaratması gibi faktörlere dayandığı ifade edilmektedir. (Lamb ve Lemonda, 2004).

Babaların çocukları üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkileri bulunmaktadır. Babaların çocukları doğrudan etkilediği, özellikle annelerle olan etkileşimlerin farklı olduğu durumlarda daha belirgin hale gelmektedir. Örneğin babalar anneler kadar çocuklarıyla vakit geçirmedikleri için dil gelişimlerine onlar kadar hâkim olmayabilmektedir. Bu durum babaların çocuklarıyla iletişime geçerken çocuğun gelişiminin üzerinde, daha karmaşık bir dil kullanmalarına neden olabilmekte; bu da çocukların dil ve iletişim becerilerini zorlayarak gelişimlerini teşvik edebilmektedir. Babaların çocuklarına dış dünyaya dair yeni perspektifler kazandırmalarına olanak tanımaktadır. Babaların bu iletişim tarzı, çocukların dil ve iletişim yeteneklerinin gelişmesine katkıda bulunarak sosyal etkileşimlerin gereksinimlerini öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Bunun yanında babanın çocuğuyla oynaması, onunla ilgili verilecek kararlara aktif olarak katılması, fiziksel yakınlıkta bulunması da doğrudan etkiler olarak belirtilmektedir. Dolaylı etkileri ise; babanın çocuğun annesine sağladığı duygusal ve pratik destek, çocuğun gelişimini etkileyen çevresindeki diğer insanlarla olan etkileşimleri, ekonomik katkısı çocuğun gelişimi üzerinde önemli bir dolaylı etkiye sahip olabilmektedir. Babalar, annelere duygusal olarak destek sağladıklarında, bu durum anne-çocuk ilişkisinin kalitesini artırmakta ve çocukların daha sağlıklı bir şekilde gelişmesine ve çevrelerine uyum sağlamalarına yardımcı olabilmekte ve dengeli bir bakım ortamı sağlamaktadır (Zeybekoğlu, 2013; Lamb ve Lemonda, 2004). Babanın, babalık rolüne uyum sağlayıp sürece katılım göstermesi çocuğun baba ile

sağlıklı bağ kurmasına, baba çocuk ilişkisinin devamının sağlanmasına katkıda bulunduğu düşünülmektedir (Özkan, Çelebioğlu, Üst ve Kurudirek, 2016).

Türkoğlu ve Akduman (2016)'nın yaptığı bir çalışmaya göre babanın olumlu babalık rolü algısı arttıkça çocukların sosyal beceri boyutlarından sosyal etkileşim, sosyal kabul vb. düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Bunun nedeninin olumlu babalık rolü algısının baba katılım düzeyini artırması (Uzun, 2019; Deleş ve Kaytez, 2020) olduğu düşünülebilir. Babanın, babalık rolüne uyum sağlayıp sürece katılım göstermesi çocuğun baba ile sağlıklı bağ kurmasına ve baba-çocuk ilişkisinin devamının sağlanmasına katkıda bulunduğu düşünülmektedir (Özkan vd., 2016).

Gelişmiş ülkelerdeki yapılan araştırmalar, babaların özellikle çocukların bilişsel, dil ve sosyal duygusal gelişimine olumlu katkılar sağladığını ortaya koymuştur (Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid ve Bremberg, 2008; Cabrera, Shannon ve Tamis-LeMonda 2007). Babaların çocukları ile erken yıllarda kurmuş oldukları sağlıklı ve güçlü ilişkilerin ileriki yıllarda çocuğun gelişiminde sağlıklı sonuçlara yol açtığı görülmüştür (Lamb ve Lewis, 2010'dan akt., Wang, Li, Dill, Zhang ve Rozelle, 2022). Bu bulgular daha çok batı ülkelerinden elde edilen araştırmalara dayanmaktadır (Wang vd., 2022).

Uluslararası literatürdeki baba katılımının çocukların gelişimi üzerindeki etkileriyle ilgili olan çalışmalara bakıldığında ise Zhang, Liu ve Hu (2021)'in “Baba Katılımı ve Okul Öncesi Çocuklarda Problem Davranışlar Arasındaki İlişki” üzerine yaptığı araştırmaya göre baba katılımı arttıkça çocukların dışsallaştırıcı (yıkıcı) davranışları azalmaktadır. Dolayısıyla bu bulgu, çocukların sosyal uyumlarını olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir.

Yine Zhang vd. (2021)'in araştırma bulgularıyla tutarlı olarak Wang vd. (2022)'in Kırsal Çin'de Erken Çocukluk Gelişimi için Babalık Katılımı Önemli mi? Başlıklı çalışmasında babaların katılımlarının çocuğun dışsallaştırıcı problem davranışlarında olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Cabrera, Shannon ve Tamis-LeMonda (2007)'nin bulgularına göre çocukları ile olumlu bir şekilde etkileşime giren babaların; 2-3 yaşlarındaki ve okul öncesi yaştaki

çocukların dil, bilişsel ve sosyal duygusal gelişimleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Yoon, Bellamy, Kim ve Yoon, D., (2018)'in yaptığı "Baba Katılımı, Çocuk İstismarı Riski ve Preadolesanların Davranış Problemleri: Bir Medyatör Olarak Baba Türünün Rolü" isimli çalışmaya göre baba katılımının hem niceliksel (babanın çocukla ne kadar zaman geçirdiği) hem de niteliksel (baba-çocuk ilişkilerinin kalitesi) boyutlarının çocukların davranışları üzerinde farklı etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Niceliksel katılım, dışsallaştırılmış (örneğin saldırganlık, uyumsuzluk) davranışları anlamlı şekilde azaltırken, içselleştirilmiş (örneğin kaygı, çekingenlik) davranışlar üzerinde etkisi bulunmamıştır. Buna karşın, niteliksel katılım hem içselleştirilmiş hem de dışsallaştırılmış davranışlar üzerinde anlamlı bir azalma sağlamıştır.

Babaların yüksek düzeyde katılım sağladığı ailelerde, çocukların elde ettiği faydaların büyük ölçüde ailenin uyumlu yapısına bağlı olmaktadır. Aile içindeki ilişkiler, ebeveynlerin evliliklerinden memnuniyetleri ve çocuk bakım düzenlemelerinden duydukları tatmin, ebeveynlerin daha sağlıklı ve etkili bir şekilde çocuklarına bakmalarına yardımcı olmakta ve bu da uyumlu bir aile ortamını sağlayarak çocukların gelişimi üzerinde önemli bir olumlu etkiye sahip olmaktadır (Cabrera, Bradley, Hofferth ve Lamb, 2000). Bu ifadeyle uyumlu olarak Easterbrooks, Raskin ve McBrien, (2014)'ün çalışmasına göre babaların çocuklarının gelişimine katılımının olumlu etkisinin, ebeveynler arasında çatışma olmadığında görüldüğü, ancak ebeveynler arasındaki çatışma arttığında bu etkinin kaybolduğu görülmüştür. Yani, baba katılımı çocukların daha az sorun yaşamalarına katkı sağlamakta ancak anne-baba ilişkisi çatışmalıysa bu katılım, çocukların davranış sorunlarına karşı koruyucu bir etki göstermemektedir. Sonuç olarak, ebeveynler arasındaki çatışma, babaların katılımının çocukların gelişimindeki olumlu etkilerini engelleyebilmektedir.

Kroll, Carson, Redshaw ve Quigley, (2016)'nın "Erken Dönem Baba Katılımı ve 3, 5 ve 7 Yaşlarındaki Çocuk Davranışları" isimli çalışmasının bulgularına göre baba katılımına ilişkin olumlu ebeveynlik inançlarının ve oyun sıklığının artması hem erkeklerde hem kızlarda sonraki davranış problemleri riskinin daha düşük olması ile ilişkilendirilmiştir.

Allen ve Daily (2007)'nin baba katılımının etkileri üzerine yaptıkları araştırma özetine göre yüksek düzeyde baba katılımının bebeklerde bilişsel işlevselliğin daha yüksek olmasını, çocuklarda okula karşı olumlu tutum sergilenmesini sağlamaktadır. Ayrıca baba katılımı çocukların genel sosyal yeterliliği, sosyal olgunluğu ve başkalarıyla ilişki kurma kapasitesiyle pozitif bir şekilde ilişkilidir.

Ülkemizde yapılan bazı araştırmalara baktığımızda ise Aydoğmuş (2018)'in “48-72 Aylık Çocukların Bilişsel Stilleri ile Baba Katılımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” isimli çalışmasına göre; baba katılımının, çocukların hata yapma oranlarını anlamlı şekilde azalttığı görülmektedir. Yani, erken dönemde babaların çocuklarıyla daha fazla ilgilenmesi, çocukların bilişsel gelişimini olumlu yönde etkilemekte ve hata yapma olasılıklarını azaltmaktadır.

Belli, Akçay Didişen ve Bal Yılmaz (2021) “Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Katkıları” isimli makalesinde baba katılımının çocuğun bilişsel, sosyal duygusal, cinsel rol ve kişilik gelişimindeki olumlu etkilerini aktarmıştır. Ayrıca baba katılımının hem babaların ebeveynlik rollerini güçlendirip hem de çocuklarına daha fazla katkıda bulunma isteği uyandırabileceğinden bahsetmektedir. Erken çocukluk döneminde başlayan baba-çocuk etkileşimini kuvvetlendirecek programların geliştirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Moluz (2022)'nin yaptığı bir çalışmada okul öncesi eğitim döneminde baba-çocuk ortaklığıyla planlanan baba katılımı etkinliklerinin uygulanmasında babaların ve çocukların deneyimleri betimlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaya göre baba katılım etkinlikleri gerçekleştirildikten sonra çocukların değerlendirme ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiği gibi, yaratıcılık ve planlama yeteneklerine de olumlu katkı sağladığı, evde öğrenmenin okuldaki süreçle paralel ilerlemesi, çocukların öğrenme sürecini daha kolay hale getirdiği, çocukların babalarına karşı duygusal ve fiziksel olarak daha fazla sevgi göstermeye başladıkları ifade edilmektedir. Ayrıca bu katılım etkinlikleri, çocukların babalarını keşfetmelerine olanak tanıdığı; babalarının oyun oynayabildiklerini ve yapamayacaklarını düşündükleri şeyleri başardıklarını görmeleri, çocukların babalarına olan güvenini artırdığı belirtilmektedir. Bu çalışmaya göre baba katılımı, çocukların babalarına olan güvenini ve sevgisini artırırken onların bilişsel ve duygusal gelişimine de katkı sağlamaktadır.

AÇEV (2017)'nin en son yaptığı babalık ve belirleyicileri araştırmasında ilgili babalık kavramı kapsamında babaların “bakım” “kontrol” ve “yakınlık” davranışlarını incelenmiştir. Bu araştırmaya göre Türkiye’de mevcut durum babaların çocuklarının bakımına katılım eksikliği bulunmaktadır. Çoğu baba, çocukların bakımını annelere bırakmakta ve çocukları üzerinde genellikle olumsuz disiplin yöntemlerini kullanmakta ancak bu yöntemlerin çocuklara verdiği zararların farkında olmadığı belirtilmektedir. Bunun yanında, çocuklarına olan sevgilerini genellikle sevgi gösterileriyle ifade etmekte ve onlarla vakit geçirmektedirler. Ancak, bu geçirilen zamanın niteliğini artırmak için bir çaba göstermedikleri gibi, nitelikli zaman geçirmenin önemi hakkında da yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Çalışmaya göre her katılımcı baba, çocuklarına karşı aynı oranda ilgili ve sorumlu olmamaktadır. Bu durumu; çocukların yaşları, babaların eşleriyle olan ilişkisi gibi çeşitli faktörlerin etkilediği belirtilmektedir.

2.12. Baba Katılımını Etkileyen Faktörler

Çocuğun sağlıklı gelişimi açısından oldukça önemli bir yere sahip olan baba katılımı sadece babanın kendi iradesine değil, aile dinamiklerine ve çevresel koşullara da bağlıdır. Babanın çocuğun hayatına katılımını etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bunlar; babaya ilişkin faktörler, anneye ilişkin faktörler ve çocuğa ilişkin faktörler şeklinde sıralanabilmektedir (Uludağı, 2017).

Babaya ilişkin faktörler

Toplumda kadın ve erkek rollerine dair algının farklılaşması ve medyada baba katılımıyla ilgili abartılı reklamların motivasyonu etkileyebilmektedir. Motivasyon, kişinin inançları, yaşam deneyimleri ve kişilik özellikleriyle bağlantılı görülmektedir. Ancak yüksek motivasyon tek başına baba katılımını artırmak için yeterli olmamaktadır. Kendine güven ve babalık becerileri de önemli faktörlerdir. Yetenekli olduğunu düşünen babalar yüksek düzeyde katılım göstermektedirler (Yuvacı, 2019).

Ayrıca çalışılan kurumlar tarafından getirilen engeller de baba katılımını etkileyebilmektedir. Çalışma yoğunluğunun ve saatlerinin babaların üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Norveç ve İsveç'te babaların çocuk doğumundan sonra belirli süreyle yasal olarak ücretli babalık izni kullanmak zorundalarken Türkiye'de bu süre yalnızca 10 gündür ve izni kullanıp kullanmamak babanın isteğine bırakılmıştır (Yuvacı, 2019).

Çocuğa ilişkin faktörler (Çocukların mizacı, yaşı, cinsiyeti gibi özellikleri)

Bazı araştırmalar çocuğun cinsiyetinin baba katılımında bir etken olduğunu gösterirken (Yoleri, 2022; Lamb, 2000) bazı çalışmalarda çocuğun cinsiyetinin baba katılım düzeyini yordamadığı tespit edilmiştir (Sımsıkı ve Şendil, 2014; Deleş ve Kaytez, 2021).

Çocuğun mizacı ve davranışları baba katılımını etkilemektedir. Olumlu davranışlar, babaların çocuklarla daha fazla etkileşimde bulunmasına katkı sağlarken zorlayıcı veya olumsuz mizaç özellikleri, baba katılımını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Arabacı ve Özyürek, 2022; Pleck, 2007). Bunun olası bir nedeni, babaların zorlayıcı mizaca sahip çocuklarla etkileşim kurmakta zorlanması olabilir (Uludağlı, 2017). Buna karşın, bazı araştırmacılar zor mizaçlı çocukların bakımında annelerin daha fazla desteğe ihtiyaç duyması nedeniyle, babaların daha fazla katılım gösterdiğini savunmaktadırlar (Downer ve Mendez, 2005'ten akt., Uludağlı, 2017). Çocuğun yaşı ile baba katılımı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise bazı araştırmalara göre bir ilişki bulunmamışken (Liberska, Deja, Starostecka, Janicka, Grudzinska, Wolska ve Dabek, 2018; Yuvacı, 2019) bazı araştırmalara göre çocuğun yaşının küçük olması baba katılımını artırmaktadır (Gracia, 2014).

Anneye ilişkin faktörler

Babaların rolleri, çevrelerinde bulunan sosyal etkileşimlerden, özellikle de annelerden etkilenmektedir (Yuvacı, 2019). Babaların kimlik hiyerarşisi (yani, yaşamlarındaki çeşitli rollere olan bağlılıkları) eşlerinin görüşleri ve tutumları tarafından etkilenmektedir. Evlilik ve ebeveynlik ilişkileri babalık kimliğini doğrudan etkileyebilmektedir. Ayrıca anneler, babalık kimliklerini etkilemenin yanı sıra, doğrudan babalık davranışları üzerinde de kontrol sağlamaktadırlar. Bu durum "anne

bekçiliği" kavramıyla tanımlanmakta ve bu kavramın üç boyutu bulunmaktadır. (a) Katı standartlar belirleyerek aile sorumluluğunu bırakma isteksizliği, (b) Anneliği geçerli kılma isteği, (c) Aile rolleri hakkında farklı kavramlar geliştirmek (McBride, Brown, Bost, Shin, Vaughn ve Korth, 2005). Bazı annelerin çocuk bakımıyla ilgili alanda sahip oldukları kontrolü kaybetmek istemedikleri veya babanın çocuk bakımı konusundaki yetkinliğinden şüphe duydukları durumlarda, babanın çocukların yaşamına katılımı konusunda olumsuz bir tutum sergilemektedirler. Bu nedenle, babaların çocuklarının yaşamına dahil olma çabaları genellikle anneler tarafından kontrol edilmektedir. Yani, anneler, çocuk bakımı konusunda babaların daha aktif olmasına engel olabilmekte veya bu süreci yönlendirebilmektedirler. Anneler, babaların kendilerine karşı olumlu babalık algısı geliştirmelerine destek olduklarında ve baba katılımına yönelik olumlu tutumlar sergilediklerinde baba katılımı artmaktadır (Uludağlı, 2017). Sonuç olarak annelerin etkilerinin ve özellikle babalıkla ilgili tutum ve inançlarının, baba katılımının önemli öncüllerindendir. Bu durum, annelerin hem babaların kimliklerini hem de baba katılımını nasıl etkilediğini göstermektedir (McBride vd., 2005).

2.13. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuklarda Baba Katılımı

Babanın bebeğiyle duygusal bir bağ kurması bir annenin bebeğiyle kurduğu bağa benzemektedir. Baba, çocuğu ile fiziksel temas kurarak yakın ilişki içerisinde olarak oyunlarına katılmalı ve böylelikle bu bağ geliştirebilmektedir. Baba, çocuğu ile aktif bir şekilde ilgilenerek, anne gibi fiziksel ve duygusal bir bağ kurabilir (Çağdaş, 2002'den akt. Özdereli, 2019). Çocuğun gelişim durumu ne olursa olsun, babasıyla kurduğu ilişki büyük önem taşımaktadır. Özellikle özel gereksinimli çocuklar için, annenin sağladığı şefkat kadar, babanın aktif ve girişken bir rol model olması da kritiktir. Baba ile kurulan bu ilişki, çocuğun bağımsızlığını geliştirir ve kişisel gelişiminde önemli bir yer tutar (Baker vd.,2003'ten akt. Özdereli, 2019).

Özel gereksinimli çocukların doğumu, ebeveynler ve diğer aile üyeleri için önemli zorluklar ortaya çıkarır. Her özel gereksinim türü ve her çocuk farklı özelliklere sahip olduğu için, bu durum ailelerin karşılaştığı zorlukların doğasını da şekillendirir. Özel gereksinimli çocuklara sahip ailelerin yaşadığı süreç genel hatlarıyla anlaşılmış olsa da

ailelerin duygusal tepkileri öngörülemez ve standart bir kalıba sokmak zordur. Bu da her ailenin kendine özgü bir deneyim yaşamasına neden olmaktadır. Özellikle otizm gibi belirli özel gereksinim türleri, aile üyeleri için zorlukları daha da çeşitlendirir, çünkü bu tür özel gereksinimler davranış ve yetenek açısından geniş bir yelpazeye yayılmaktadır (Norton ve Drew, 1994).

OSB'li çocukların sosyal iletişim ve etkileşimlerinin sınırlı olması, çoğu zaman ebeveynlerinin yakınlık kurma girişimlerine karşı duyarsız kalmaları, göz temasını sürdürmemeleri gibi davranışları, çocuğuyla bağ kurmak isteyen ebeveyn için zorluk yaratmaktadır (Norton ve Drew, 1994). OSB tanısı almış çocukların babalarının, bu durumla başa çıkma ve uyum sağlama süreçlerinin diğer özel gereksinim gruplarındaki babalara göre daha zor olabilmektedir. Otizmdeki temel zorluklar sosyal iletişim ve etkileşimde bulunmakta ve bu sınırlılıklar baba ve çocuk arasındaki ilişkide olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu durum hem duygusal hem de pratik düzeyde zorluklara yol açabilmektedir çünkü babaların, çocuklarının ihtiyaçlarını anlamaları ve onlarla etkileşimde bulunmaları karmaşık hale gelebilmektedir. Babaların otizm tanısı almış çocuklarıyla olan ilişkileri, sosyal iletişimdeki sınırlılıklar nedeniyle daha fazla çaba ve uyum gerektirmektedir (Özdereli, 2019).

Otizmli çocukların ebeveynlerinin, tipik olarak gelişen çocukların ebeveynlerine kıyasla çok daha fazla stres yaşamaktadır. Özellikle babanın otizmli çocuğun hayatında aktif bir rol oynamaması durumunda, annenin daha fazla stresle başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, evlilik ilişkisi üzerinde olumsuz bir etki yaratabilmekte çünkü ekstra stres çiftlerin dinamiklerini zorlayabilmektedir. Babanın otizmli çocuğunun hayatında ne kadar yer alacağını etkileyen faktörler arasında başa çıkma becerileri, ebeveynlik tarzı ve kültürel arka plan yer almaktadır (Kayleigh, 2016).

OSB olan çocuklar için babaların katılımı oldukça önemlidir. Genelde, anneler bu alanda daha fazla yer almakta ve araştırmalarda çoğunlukla tek katılımcı olarak öne çıkmaktadır. Ancak, literatürde hem annelerin hem de babaların çocukların gelişiminde önemli roller oynadığına dair artan kanıtlar bulunmaktadır. Özellikle sosyal ve iletişim becerileri açısından babaların etkisi belirginleşmektedir. Ayrıca, babaların katılımının göz ardı edilmesi aileler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir, örneğin ebeveyn stresi artabilmekte ve aile dinamikleri zayıflayabilmektedir. Özellikle OSB'li çocuklarda baba katılımının daha fazla yer almasının, annelerin üzerindeki yükü

azaltabilmekte ve onların stres seviyelerini düşürebilmektedir. Bu hem çocukların gelişimi hem de ailenin genel refahı açısından önemli bir mesele olarak öne çıkmaktadır (Flippin ve Crais, 2011).

Flippin ve Crais'in (2011) araştırmasında, babaların etkileşim ve iletişim tarzlarının, annelerin tarzlarından farklı olduğunu belirtmektedir. Özellikle babalar daha çeşitli, daha nadir ve soyut bir kelime dağarcığı kullanmaktadır. Babaların dil stilleri, çocukların evde kullanılan destekleyici dil ile dış dünyadaki daha karmaşık dil gereksinimleri arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu durum, otizm tanısı almış çocukların iletişim ve dil sorunları yaşayabileceği göz önüne alındığında, babaların bu çocuklarla daha fazla etkileşimde bulunması faydalı olabilmektedir. Dolayısıyla otizmlili çocuklarla babaların daha fazla iletişim kurması ve katılım göstermesi önem taşımaktadır, çünkü bu etkileşim çocukların dil gelişimi açısından da önemli bir destek sunabilmektedir (Flippin ve Crais, 2011 ve Kayleigh, 2016). Babalar, annelere göre küçük çocuklarla oyun sırasında da farklı etkileşim biçimleri sergilemektedir. Annelerin oyunları genellikle daha sözel ve eğitici iken, babalar fiziksel ve dinamik oyunları tercih etmektedir. Babalar, çocuklarıyla gıdıklama, güreş gibi kaba motor aktiviteleri yaparak etkileşime geçmekte ve bu tür oyunlar, çocukların sosyal becerilerini de geliştirmelerine yardımcı olmakta öz düzenleme becerilerini artırabilmektedir (Flippin, 2019). Özellikle OSB olan çocuklar için, babaların duyarlı bir şekilde oyun oynaması ve iletişim kurması, daha iyi dil ve sosyal becerilerle ilişkilendirilmektedir. Genel olarak, duyarlı etkileşimler çocukların duygusal ve bilişsel gelişiminde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu bulgular, babaların çocuk gelişimindeki önemli rollerini ve oyun aracılığıyla nasıl değerli katkılarda bulunduklarını göstermektedir (Flippin ve Watson, 2011, 2015).

Tipik gelişim gösteren çocuklarda yönlendirici ebeveyn stilleri (takip yönergeleri) çocuğun dil gelişimi ve katılımı için olumsuz nitelendirilirken ortak dikkati sürdürmekte zorluk yaşanan OSB'li çocuklar için yönergelerin ebeveynler tarafından kullanılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Babanın kullandığı dil annenin kullandığı dile göre daha yönlendirici olma eğiliminden dolayı baba katılımının OSB'li çocuk için bu noktada da fayda sağlayabileceği düşünülmektedir (Flippin, 2019).

OSB'li çocuklara sahip babaların da çocuklarına olan ilgileri ve katılımları büyük ölçüde kendi babalık algılarına, çeşitli ailesel ve çevresel faktörlere ve ebeveynlik

rollerine verdikleri öneme bağlıdır. Kendi babalık rolünün ne kadar farkında olursa o kadar OSB'ye sahip olan çocuğu ile iletişime girmede kaçınma davranışını az gösterecektir. Bu durum babaların bakım ve destek sağlamasını sağlamaktadır (Rudelli vd., 2021).

OSB'li çocukların babaları annelere göre daha farklı desteklere ve daha fazla evde desteğe ihtiyaç duymakta ve çocukların zorlayıcı davranışlarını yönetme konusunda kendilerine daha az güvendiklerini belirtmektedirler (Meadan, Halle ve Ebata, 2010; Benson ve Dewey, 2008; Sharpley vd., 1997'den akt. Cheuk ve Lashewicz, 2015). Ayrıca bu babalar katılım, deneyimleme konusunda farklı yollara sahiptirler (Flippin ve Crais, 2011). Cheuk ve Lashewicz (2015) çalışmalarında; babaların, babalık deneyiminin herkes için ortak bir süreç olduğunu ifade ederken, aynı zamanda otizm spektrum bozukluğu (OSB) ile yaşanan kayıplar ve beklenmedik zorluklarla başa çıkma çabalarını içten bir şekilde dile getirdiklerinden, diğer babaların tipik gelişim gösteren çocuklarıyla etkileşimde bulunduklarında, bazı babalarda "kıskançlık" hislerine yol açtığından bahsetmektedir.

Donaldson, Elder, Self ve Christie, (2011) araştırmasında babanın etkin katılımının ve çocuğu ile etkileşiminin başarılı bir baba-çocuk ilişkisinin en önemli anahtarı olduğunu belirtmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan evde erken müdahale programı ile babalarda, çocukları gelişimde ilerleme kaydettikçe ilişkilerinin de iyileştiği algısı görülmüştür.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişkenin birlikte değişip değişmediğini ve varsa bu değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Karasar, 2013).

3.2. Araştırmanın Modeli/Süreci

Bu araştırmada, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı almış çocukların sosyal iletişim düzeylerine baba katılımının etkisini ve çeşitli değişkenlerin rolünü araştırmak amacıyla nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın hipotezi kapsamında bağımlı değişken sosyal iletişim düzeyidir. Bağımsız değişkenler ise baba katılımı ve gelir düzeyi, yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, eğitim durumu, iş durumu, OSB düzeyi değişkenleridir. Araştırmanın alt soruları kapsamında ise bağımlı değişken baba katılımı iken bağımsız değişkenler gelir düzeyi, yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, eğitim durumu, iş durumu, OSB düzeyidir.

2023-2024 eğitim/öğretim yılı içerisinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine ve özel eğitim anaokuluna devam eden OSB tanısı almış 3-6 yaş çocuklar ve babaları araştırmaya dahil edilmiştir. Ölçekler ebeveynlere verilmeden önce araştırma hakkında bilgi verilmiş ve kabul eden katılımcılardan kişisel bilgi formu, Baba Katılım Ölçeği ve Sosyal İletişim Kontrol Listesini doldurmaları istenmiştir. Ölçek işaretleme esnasında velilere herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Ölçeklerin ve formun doldurulması yaklaşık 15-20 dk sürmüştür.

Çalışmanın nitel boyutunu desteklemek ve daha ayrıntılı bir analiz yapabilmek amacıyla odak grup çalışması yapılması hedeflenmiştir. Ancak, araştırmanın örneklem grubunun babalardan oluşması ve babaların yoğun çalışma saatleri uygun katılımcı bulma sürecini zorlaştırmış ve odak grup çalışmalarına katılımın düşük olmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda, başlangıçta altışar kişilik üç grup olarak planlanan odak grup görüşmesinde bu planlanan katılımcı sayısına ulaşılamayıp odak grup çalışmaları ikişer kişilik iki ayrı grup halinde gerçekleştirilmiştir. Sınırlı sayıda katılımcı ile yürütülen bu çalışma, nitel veri çeşitliliği açısından istenilen düzeye ulaşılamamasına neden olmuştur. Katılımcı sayısındaki yetersizlik çalışmanın nitel boyutunu sınırlayan önemli faktörler olmuştur. Bu nedenle, ilgili bulgular nicel çerçevede ele alınmış ve çalışmanın nitel veri toplama kısmı analizlere dahil edilmemiştir.

Ayrıca araştırmada yaklaşık 120 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir ve 75 kişiden daha fazla babaya ölçek ulaştırılmıştır ancak geri dönüş alınamayıp veri kaybı yaşandığından ve çalışma babalarla, özellikle de özel gereksinimli çocuğu olan babalar ile gerçekleştirildiğinden 75 kişi ile sınırlı kalmıştır.

3.3. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma için Üsküdar Üniversitesi'nden 61351342/Ocak 2024-04 sayılı etik kurul izni alınmıştır. Araştırma, etik kurul izni ile MEB'den gerekli izinler alınarak İstanbul'un Avcılar, Beylikdüzü, Esenyurt, Fatih, Üsküdar, Beyoğlu ilçelerinde, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ve özel eğitim anaokullarında gerçekleştirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışma kapsamında örneklem büyüklüğünün istatistiksel olarak yeterli olup olmadığını değerlendirmek için Cohen'in (1988) güç analizi yaklaşımı temel alınmıştır. Güç analizine göre, etkili bir istatistiksel sonuç elde etmek için ($\alpha = 0.05$ ve güç = 0.80), orta düzeyde bir etki büyüklüğünü tespit edebilmek adına en az 60 katılımcıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada yer alan 75 kişilik örneklem büyüklüğünün araştırma sonuçlarının geçerli ve güvenilir olmasını sağlamak için yeterli olduğu değerlendirilmiştir.

3.5. Veri Toplama Araçları

Bu tez çalışması kapsamında veri toplama aracı olarak 3 ayrı form kullanılmıştır. Bunlar; babanın sosyodemografik özellikleri ile ilgili kişisel bilgi formu, çocukların sosyal iletişim düzeylerini anlayabilmek için Sosyal İletişim Kontrol Listesi (SİLKOL-

R-OTV), babaların katılım düzeylerini belirleyebilmek için ise Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) kullanılmıştır.

3.5.1. Kişisel bilgi formu

Araştırmada katılımcıların kişisel bilgilerinin kaydedildiği bir bilgi formu, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Çocuk ve babaya ilişkin yaş, cinsiyet, tanı, eğitim düzeyi gibi değişkenlere ilişkin bilgiler bu forma kaydedilmiştir.

3.5.2. Sosyal iletişim kontrol listesi (SİL KOL-R-OTV)

Sosyal İletişim Kontrol Listesi-Revize Versiyonu (SİL KOL-R), otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların sosyal iletişim ve etkileşim becerilerini değerlendirmek amacıyla Ingersoll ve Dvortcsak (2010) tarafından geliştirilmiştir. Başlangıçta 18 ay ile 6 yaş arasındaki çocukların sosyal katılım, taklit ve oyun becerilerini ebeveyn destekli müdahaleler çerçevesinde incelemek için tasarlanmıştır. Zamanla, kısa ve etkili bir araç olması sayesinde araştırmacılar tarafından da kullanılmaya başlanmıştır (Ingersoll & Wainer, 2013'ten akt. İnan vd., 2020).

Toplam 70 maddeden oluşan ölçek; sosyal katılım (15 madde), ifade edici dil (30 madde), alıcı dil (8 madde) ve taklit/oyun becerileri (17 madde) alanlarını kapsar. Yetişkinler, çocukların ilgili beceriyi kullanma durumunu üç dereceli bir ölçekle puanlar: "nadiren veya hiç" (1 puan), "bazen ancak sürekli değil" (2 puan) ve "genellikle, zamanın en az %75'inde" (3 puan). Ölçekten alınabilecek toplam puan 70 ile 210 arasında değişir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması kapsamında yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçları, orijinal formuna benzer şekilde dört faktörlü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Büyük ölçüde .30'un üzerinde faktör yüklerine sahip olan maddelerin, orta ile yüksek düzeyde faktör yük değerlerine ulaştığı belirlenmiştir. Ayrıca hem öğretmen hem de ebeveynlerin doldurduğu formlar üzerinden yapılan güvenirlik analizlerinde Cronbach Alpha değerlerinin .80'in üzerinde olduğu tespit edilmiş, bu da ölçeğin yüksek güvenirliğe sahip olduğunu göstermiştir (İnan, Ökcün-Akçamuş, Bakkaloğlu & Yalçın, 2020).

3.5.3. Baba katılım ölçeği (BAKÖ)

Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ), 3-6 yaş arasındaki çocukların babalarının onlarla hangi etkinliklere ve ne sıklıkta katıldığını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir

değerlendirme aracıdır. Ölçek, babaların çocuklarıyla gerçekleştirdiği davranışları içeren maddelerden oluşur ve beşli likert tipi derecelendirme kullanılarak yanıtlanır. Yanıt seçenekleri “Her zaman” (5 puan) ile “Hiçbir zaman” (1 puan) arasında değişir. Hem toplam puan hem de alt boyutlara ilişkin ayrı puanlar hesaplanır. Baba katılım düzeyinin yüksek olması, ölçekten alınan yüksek puanlarla ilişkilidir.

Ölçeğin güvenirlik analizleri, Keyfi Meşguliyet boyutu için .89, Temel Bakım boyutu için .83, İlgi ve Yakınlık boyutu için .85 ve toplam ölçek için .92 Cronbach alfa katsayıları ile oldukça yüksek bulunmuştur. Yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, BAKÖ’nün psikometrik açıdan yeterli bir ölçüm aracı olduğunu ortaya koymuştur (Sımsıkı & Şendil, 2014).

3.6.Verilerin Analizi

Bu çalışmada, Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) ve SİLKOL-R-OTV alt boyutlarına ilişkin veriler çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir.

İlk olarak, örneklemin demografik özellikleri ve ölçek alt boyutları tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla (ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler) incelenmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalar için, bağımsız değişkenlerin kategorik yapısı göz önünde bulundurularak parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

Eğitim durumu, iş durumu, gelir düzeyi ve otizm spektrum bozukluğu (OSB) derecesi gibi bağımsız değişkenlere göre farklılıkları analiz etmek amacıyla Kruskal-Wallis testi uygulanmış ve anlamlı farklılıklar bulunması durumunda gruplar arası detaylı karşılaştırmalar için post hoc Mann-Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Çocuk cinsiyetine göre baba katılımının farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi olarak $p < 0,05$ alınmış, varyans eşitliği Levene testi ile kontrol edilmiştir.

Ayrıca, bağımlı değişkenlerin bağımsız değişkenler tarafından açıklanan varyans oranlarını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Bu analizler sonucunda elde edilen bulgular, baba katılımının çeşitli demografik ve bireysel değişkenlerle olan ilişkisini anlamaya yönelik kapsamlı bir değerlendirme sunmuştur.

Güvenirlik Katsayılarına İlişkin Sonuçlar

Tablo 3: Alt Ölçeklerin Güvenirlik Bulguları (Cronbach's Alpha)

Alt Ölçek	Madde Sayısı (N)	Cronbach's Alpha
Sosyal Katılım	15	0,862
İletişimi Kullanma	15	0,933
İletişimi Kullanma -İşlev	15	0,904
İletişimi Anlama	8	0,839
Taklit	6	0,887
Oyun	11	0,858
Keyfi Meşguliyet	17	0,869
İlgi ve Yakınlık	12	0,819
Temel Bakım	8	0,819

Cronbach's Alpha değerleri, tüm alt ölçekler için 0,80'in üzerinde bulunmuş ve ölçeklerin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermiştir. Özellikle İletişimi Kullanma alt ölçeği (0,933) çok yüksek bir güvenilirlik düzeyine sahiptir. Diğer alt ölçekler de araştırma için kabul edilebilir ve güvenilir bir yapıya sahiptir.

4. BULGULAR

4.1. Betimleyici Bulgular

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde betimsel ve çıkarımsal istatistik yöntemleri kullanılmıştır. İlk olarak, değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış; ortalama ($\bar{X}$), standart sapma (Ss), minimum ve maksimum değerler gibi temel istatistikler rapor edilmiştir.

Tablo 4: OSB Tanısı Almış Çocukların ve Babalarının Demografik Özellikleri (N = 75)

Değişken	Kategoriler	N	%
Çocuk Sayısı	1	15	20,0
	2	33	44,0
	3	17	22,7
	4	7	9,3
	5	2	2,7
	6	1	1,3
Medeni Durum	Evli	72	96,0
	Boşanmış	3	4,0
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	2	2,7
	İlkokul/Ortaokul	29	38,7
	Lise	30	40,0
	Lisans	13	17,3
	Lisansüstü	1	1,3
İş Durumu	Çalışmıyor	10	13,3
	Tam zamanlı çalışıyor	58	77,3
	Yarı zamanlı çalışıyor	7	9,3
Aylık Gelir Düzeyi	Düşük	18	24,0
	Orta	45	60,0
	Yüksek	12	16,0
Çocuk Yaşı	3	12	16,0
	4	19	25,3
	5	22	29,3
	6	22	29,3
Çocuk Cinsiyeti	Erkek	55	73,3
	Kız	20	26,7
OSB Derecesi	Hafif	54	72,0
	Orta	15	20,0
	Ağır	6	8,0
	Toplam	75	100,0

Tablo 3'teki frekans dağılımları, OSB (Otizm Spektrum Bozukluğu) tanısı almış çocukların babalarının demografik özelliklerini incelemektedir. Katılımcıların toplam sayısı 75'tir.

Katılımcıların %44,0'ı (N = 33) iki çocuğa sahiptir. Bu grup, en yüksek yüzdeliği oluştururken, üç çocuğa sahip olanlar %22,7 (N = 17) ve bir çocuğa sahip olanlar %20,0 (N = 15) ile diğer büyük grupları oluşturmaktadır. Altı çocuğa sahip olan katılımcıların oranı ise yalnızca %1,3 (N = 1) olarak tespit edilmiştir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%96,0; N = 72) evlidir. Boşanmış olanların oranı oldukça düşük olup, %4,0 (N = 3) olarak bulunmuştur. Bu durum, aile birliğinin OSB tanısı almış çocukların babaları arasında genellikle korunduğunu göstermektedir.

Eğitim düzeyinde en yaygın grup %40,0 (N = 30) ile lise mezunlarıdır. İlkokul/ortaokul mezunları %38,7 (N = 29) ile ikinci sırada yer alırken, lisans mezunlarının oranı %17,3 (N = 13) olarak belirlenmiştir. Yüksek eğitim düzeyinde, lisansüstü mezunları yalnızca %1,3 (N = 1) oranında temsil edilmektedir. Eğitim seviyesinin genelde orta düzeyde olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların %77,3'ü (N = 58) tam zamanlı çalışmakta, %13,3'ü (N = 10) ise çalışmamaktadır. Yarı zamanlı çalışanların oranı %9,3 (N = 7) olarak belirlenmiştir. Bu bulgu, OSB tanısı almış çocukların babalarının büyük bir kısmının aktif olarak çalıştığını göstermektedir.

Katılımcıların %60,0'ı (N = 45) orta gelir düzeyine sahiptir. Düşük gelir düzeyi %24,0 (N = 18), yüksek gelir düzeyi ise %16,0 (N = 12) olarak bulunmuştur. Bu durum, katılımcı grubunun genelde orta gelir düzeyinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Katılımcıların çocuklarının yaş aralığı genellikle 4-6 yaş arasında yoğunlaşmıştır. Dört yaşındaki çocuklar %25,3 (N = 19), beş ve altı yaşındaki çocuklar ise %29,3 (N = 22) oranında temsil edilmektedir. Bu durum, OSB tanısının genelde erken çocukluk döneminde konulduğunu düşündürmektedir.

Katılımcıların çocuklarının %73,3'ü (N = 55) erkek, %26,7'si (N = 20) kızdır. Bu bulgu, OSB'nin erkek çocuklarda daha yaygın görüldüğüne dair literatürdeki bilgileri desteklemektedir.

Çocukların %72,0'si (N = 54) hafif OSB düzeyine sahiptir. Orta düzey OSB %20,0 (N = 15) ve ağır düzey OSB %8,0 (N = 6) olarak tespit edilmiştir. Bu, katılımcı grubunun çoğunluğunun hafif OSB tanısına sahip çocukları içerdiğini göstermektedir.

Dağılım incelendiğinde, OSB tanısı almış çocukların babalarının genelde evli, tam zamanlı çalışan, orta gelir düzeyine sahip ve lise mezunu bireylerden oluştuğunu

göstermektedir. Çocukların büyük bir kısmı hafif OSB tanısına sahiptir ve yaşları genellikle erken çocukluk döneminde yoğunlaşmaktadır. Erkek çocukların sayısının kız çocuklara göre daha fazla olması da OSB ile ilgili mevcut bilgilerle uyumludur.

Tablo 5: Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocukların ve Babalarının Ortalama Değerleri (N = 75)

Değişken	N	Ort. (Mean)	Std. Sapma (SD)	Minimum	Maksimum
Baba yaşı	75	39,63	6,526	23	54
Çocuk sayısı	75	2,35	1,072	1	6
Çocuğun yaşı	75	4,72	1,060	3	6
OSB tanı yaşı	75	2,89	0,953	2	6
Destek eğitimine başladığı yaş	75	2,88	0,900	1	6

Tablo 4'teki tanımlayıcı istatistikler, OSB tanısı almış çocukların babalarının ve çocukların yaş, çocuk sayısı ve destek eğitimine başlama yaşı gibi özellikleri yer almaktadır.

Katılımcıların babalarının yaş ortalaması 39,63'tür (SS = 6,526). En genç baba 23 yaşında, en yaşlı baba ise 54 yaşındadır. Bu durum, OSB tanısı almış çocukların babalarının genel olarak orta yaş grubunda yoğunlaştığını göstermektedir.

Babaların çocuk sayısı ortalama 2,35'tir (SS = 1,072). Katılımcılar arasında en az bir çocuk, en fazla altı çocuk olduğu görülmektedir. Bu, genelde iki veya daha fazla çocuğa sahip babaların çalışmaya katıldığını ortaya koymaktadır.

OSB tanısı almış çocukların yaş ortalaması 4,72'dir (SS = 1,060). Bu bulgu, çalışmadaki çocukların büyük ölçüde erken çocukluk döneminde olduğunu göstermektedir. Çocukların yaş aralığı ise 3 ile 6 yaş arasında değişmektedir.

OSB tanısı alma yaşı ortalama 2,89 olarak tespit edilmiştir (SS = 0,953). Çocukların en erken 2 yaşında, en geç 6 yaşında tanı aldığı görülmektedir. Bu bulgular, OSB tanısının genelde erken çocukluk döneminde konulduğunu desteklemektedir.

Çocukların destek eğitimine başlama yaşı ortalama 2,88'dir (SS = 0,900). Destek eğitime en erken 1 yaşında, en geç 6 yaşında başladığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, erken tanının destek eğitimin de erken başlamasını sağlayabileceğini göstermektedir.

Bulgular, OSB tanısının genelde erken yaşlarda konulduğunu ve destek eğitiminin erken dönemde başladığını ortaya koymaktadır. Babaların yaş aralığı, çocukların yaş aralığı ve çocuk sayısı gibi demografik veriler, örneklemin özelliklerini daha iyi anlamayı mümkün kılmaktadır. Bu sonuçlar, OSB tanısı almış çocukların ve ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik erken müdahale programlarının önemini vurgulamaktadır.

Tablo 6: BAKÖ ve SİLKOL-R-OTV Alt Boyutlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler (N = 75)

Değişken	N	Ort. (Mean)	Std. Sapma (SD)	Min.	Maks.	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
BAKÖ Keyfi	75	50,39	12,637	25	85	0,302	-0,212
Meşguliyet Alt Boyutu							
BAKÖ İlgi ve	75	19,60	7,707	12	60	2,297	9,140
Yakınlık Alt Boyutu							
BAKÖ Temel Bakım	75	23,79	8,253	8	40	0,023	-0,815
Alt Boyutu							
SİLKOL-R-OTV	75	28,89	9,267	15	53	0,554	-0,678
Sosyal Katılım							
SİLKOL-R-OTV	75	35,15	12,442	15	55	-0,020	-1,423
İletişim Kullanma							
(İfade Edici Dil)							
SİLKOL-R-OTV	75	37,83	10,129	17	57	-0,300	-0,996
İletişim Kullanma-							
İşlev (İfade Edici Dil)							
SİLKOL-R-OTV	75	15,51	6,101	8	30	0,634	-0,773
İletişimi Anlama							
(Alıcı Dil)							
SİLKOL-R-OTV	75	12,21	5,602	6	24	0,775	-0,620
Taklit							
SİLKOL-R-OTV	75	25,88	7,739	13	42	0,116	-0,861
Oyun							

Not: BAKÖ= Baba Katılım Ölçeği, SİLKOL-R-OTV= Sosyal İletişim Kontrol Listesi-Revize-Okulöncesi Türkçe Versiyonu

Tablo 5’te, BAKÖ (Baba Katılım Ölçeği) ve SİLKOL-R-OTV (Sosyal İletişim Kontrol Listesi-Revize-Okulöncesi Türkçe Versiyonu) alt boyutlarının tanımlayıcı istatistikleri incelenmiştir. Keyfi Meşguliyet Alt Boyutu için ortalama puan 50,39 (SS = 12,637) olarak bulunmuş, puanlar 25 ile 85 arasında değişmiştir. Çarpıklık değeri (0,302), dağılımın normal dağılıma yakın olduğunu, basıklık değeri (-0,212) ise dağılımın hafif yayvan olduğunu göstermektedir. İlgi ve Yakınlık Alt Boyutu ortalaması 19,60 (SS = 7,707) olup, puanlar 12 ile 60 arasında değişmiştir. Bu alt boyut için çarpıklık değeri (2,297), pozitif yönde asimetric bir dağılıma işaret etmekte; basıklık değeri (9,140) ise dağılımın keskin bir zirveye sahip olduğunu göstermektedir. Kline (2011), basıklık değerinin ± 10 arasında olmasını kabul edilebilir bir sınır olarak belirlemiştir. Bu

bağlamda, bu alt boyutun basıklık değeri sınırlar dahilinde kalmaktadır. Temel Bakım Alt Boyutu için ortalama puan 23,79 (SS = 8,253) olarak belirlenmiş, puanlar 8 ile 40 arasında değişmiştir. Çarpıklık değeri (0,023), simetrik bir dağılıma işaret ederken, basıklık değeri (-0,815) dağılımın hafif yayvan olduğunu göstermektedir.

SİLKOL-R-OTV alt boyutlarından Sosyal Katılım, ortalama 28,89 (SS = 9,267) ile 15 ile 53 arasında değişen puanlarla temsil edilmiştir. Çarpıklık değeri (0,554), pozitif yönde hafif bir asimetriye işaret ederken, basıklık değeri (-0,678) dağılımın yayvan olduğunu göstermektedir. İletişim Kullanma (İfade Edici Dil) alt boyutu için ortalama puan 35,15 (SS = 12,442), minimum ve maksimum değerler ise sırasıyla 15 ve 55'tir. Bu boyutta çarpıklık değeri (-0,020), dağılımın oldukça simetrik olduğunu; basıklık değeri (-1,423) ise dağılımın yayvan olduğunu göstermektedir. İletişim Kullanma- İşlev (İfade Edici Dil) için ortalama puan 37,83 (SS = 10,129), puan aralığı ise 17 ile 57 olarak tespit edilmiştir. Çarpıklık değeri (-0,300), negatif yönde hafif bir asimetriye işaret etmekte; basıklık değeri (-0,996) dağılımın yayvan olduğunu göstermektedir. İletişimi Anlama (Alıcı Dil) alt boyutunda, ortalama puan 15,51 (SS = 6,101), puanlar ise 8 ile 30 arasında değişmiştir. Çarpıklık değeri (0,634), pozitif yönde bir asimetriye işaret ederken, basıklık değeri (-0,773) dağılımın yayvan olduğunu göstermektedir. Taklit alt boyutunda, ortalama puan 12,21 (SS = 5,602) olarak bulunmuş; minimum ve maksimum değerler sırasıyla 6 ve 24'tür. Çarpıklık değeri (0,775), pozitif yönde bir asimetriye işaret etmektedir. Oyun alt boyutunda ise ortalama puan 25,88 (SS = 7,739), puanlar ise 13 ile 42 arasında değişmiştir. Bu boyut için çarpıklık değeri (0,116), dağılımın simetriye yakın olduğunu; basıklık değeri (-0,861) ise dağılımın yayvan olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, BAKÖ ve SİLKOL-R-OTV alt boyutları için çarpıklık ve basıklık değerlerinin çoğu normal dağılım sınırları içerisinde yer almakta ve dağılım özellikleri Kline'nın (2011) önerdiği ± 10 sınırı içinde kabul edilebilir bulunmaktadır. Bu durum, verilerin tanımlayıcı istatistiklerinin genelde güvenilir olduğunu ve dağılımın ölçütlere uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: BAKÖ ve SİLKOL-R-OTV Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar (N = 75)

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. BAKÖ Keyfi Meşguliyet	1										
2. BAKÖ İlgi ve Yakınlık	,744**	1									
3. BAKÖ Temel Bakım	,690**	,492**	1								
4. BAKÖ Toplam	,952**	,838**	,822**	1							
5. SİLKOL-R-OTV Sosyal Katılım	,418**	,285*	,228*	,370**	1						
6. SİLKOL-R-OTV İletişim Kullanma (İfade)	,424**	,379**	,237*	,405**	,648**	1					
7. SİLKOL-R-OTV İletişim Kullanma-İşlev	,405**	,411**	,223	,400**	,624**	,897**	1				
8. SİLKOL-R-OTV İletişimi Anlama (Alıcı Dil)	,439**	,396**	,297**	,437**	,704**	,706**	,655**	1			
9. SİLKOL-R-OTV Taklit	,364**	,277*	,186	,327**	,585**	,664**	,569**	,653**	1		
10. SİLKOL-R-OTV Oyun	,458**	,354**	,279*	,428**	,663**	,788**	,776**	,693**	,771*	1	
11. SİLKOL-R-OTV Toplam	,482**	,408**	,276**	,455**	,814**	,932**	,901**	,830**	,783*	,898*	

Not: $p < .05$ düzeyinde anlamlı korelasyonlar yıldız işareti (*) ile, $p < .01$ düzeyinde anlamlı korelasyonlar çift yıldız işareti (**) ile belirtilmiştir.

Tablo 6’da Baba Katılım Ölçeği’nin (BAKÖ) alt boyutları ve toplam puanının SİLKOL-R-OTV alt boyutlarıyla olan ilişkileri incelenmiştir. Bulgular, BAKÖ’nün farklı alt boyutları ile SİLKOL-R-OTV boyutları arasında anlamlı pozitif korelasyonlar olduğunu göstermektedir.

BAKÖ Keyfi Meşguliyet Alt Boyutu, tüm SİLKOL-R-OTV alt boyutlarıyla anlamlı ve pozitif ilişkiler göstermiştir ($r = 0,364$ ile $0,458$ arasında, $p < .01$). Özellikle SİLKOL-R-OTV Oyun ($r = 0,458$) ve Sosyal Katılım ($r = 0,418$) alt boyutlarıyla olan ilişkileri dikkat çekicidir. Bu bulgular, babaların çocuklarıyla keyfi etkinliklerde bulunmasının, çocukların sosyal katılımı ve oyun becerilerini olumlu yönde destekleyebileceğini göstermektedir.

BAKÖ İlgi ve Yakınlık Alt Boyutu, SİLKOL-R-OTV alt boyutlarından Sosyal Katılım ($r = 0,285$, $p < .05$), İletişimi Kullanma ($r = 0,379$, $p < .01$), İletişimi Kullanma - İşlev ($r = 0,411$, $p < .01$), ve İletişimi Anlama ($r = 0,396$, $p < .01$) ile anlamlı ilişkiler göstermiştir. İlgi ve yakınlık, özellikle çocukların sosyal ve iletişim becerilerinde olumlu etkilerle ilişkilendirilmiştir.

BAKÖ Temel Bakım Alt Boyutu, SİLKOL-R-OTV alt boyutlarıyla anlamlı fakat daha düşük düzeyde korelasyonlar göstermiştir ($r = 0,223$ ile $0,297$ arasında, $p < .05$). Bu bulgu, babaların temel bakım sağlama davranışlarının çocukların sosyal iletişim becerileriyle daha sınırlı bir ilişkisi olabileceğini düşündürmektedir.

BAKÖ Toplam Puanı, SİLKOL-R-OTV toplam puanı ve alt boyutlarıyla anlamlı pozitif ilişkiler göstermiştir ($r = 0,327$ ile $0,455$ arasında, $p < .01$). En güçlü ilişki, SİLKOL-R-OTV Toplam Puanı ile gözlemlenmiştir ($r = 0,455$). Bu sonuç, baba katılımının genel düzeyinin, çocukların sosyal, iletişimsel ve oyun becerilerini önemli ölçüde desteklediğini göstermektedir.

BAKÖ alt boyutlarının ve toplam puanının SİLKOL-R-OTV alt boyutlarıyla olan anlamlı pozitif ilişkileri, baba katılımının çocukların sosyal ve iletişimsel gelişimindeki önemini vurgulamaktadır. Özellikle keyfi meşguliyet ve ilgi-yakınlık boyutlarının güçlü etkiler göstermesi, babaların çocuklarıyla geçirdikleri kaliteli zamanın ve kurdukları sıcak ilişkilerin, çocukların gelişiminde kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ancak temel bakım alt boyutunun daha düşük korelasyon değerleri, bu boyutun etkisinin sınırlı olabileceğini düşündürmekte ve bağlam içinde farklı değişkenlerin incelenmesini gerektirmektedir. Daha fazla araştırma, bu bulguları desteklemek ve açıklamak için faydalı olacaktır.

Tablo 8: BAKÖ Alt Boyutlarının SİLKOL-R-OTV Alt Boyutları Üzerine Etkileri

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	Std. Hata	β	t	p	Kısmi Eta Kare
Sosyal Katılım	Keyfi Meşguliyet	0,587	0,207	0,320	2,837	0,006**	0,102
	İlgi ve Yakınlık	0,011	0,028	0,032	0,396	0,693	0,002
	Temel Bakım	0,047	0,059	0,073	0,805	0,423	0,009
İletişim Kullanma (İfade)	Keyfi Meşguliyet	0,543	0,264	0,251	2,059	0,045	0,056
	İlgi ve Yakınlık	0,097	0,113	0,081	0,862	0,392	0,010
	Temel Bakım	0,062	0,090	0,058	0,690	0,492	0,007
İletişim Kullanma - İşlev	Keyfi Meşguliyet	0,201	0,131	0,134	1,527	0,130	0,032
	İlgi ve Yakınlık	0,196	0,129	0,136	1,521	0,135	0,031
	Temel Bakım	0,039	0,089	0,034	0,438	0,505	0,006
İletişimi Anlama (Alıcı Dil)	Keyfi Meşguliyet	0,090	0,053	0,190	1,710	0,092	0,040
	İlgi ve Yakınlık	0,030	0,030	0,085	1,008	0,330	0,013
	Temel Bakım	0,001	0,024	0,004	0,032	0,976	0,000
Taklit	Keyfi Meşguliyet	0,140	0,063	0,255	2,228	0,029	0,065
	İlgi ve Yakınlık	0,000	0,047	0,001	0,067	0,953	0,000
	Temel Bakım	0,018	0,022	0,083	0,813	0,419	0,009
Oyun	Keyfi Meşguliyet	0,326	0,127	0,283	2,575	0,012*	0,085
	İlgi ve Yakınlık	0,012	0,051	0,025	0,159	0,876	0,000
	Temel Bakım	0,011	0,046	0,024	0,243	0,630	0,003

** p < 0.001

* p < 0.05

Tablo 7’de, Baba Katılım Ölçeği’nin (BAKÖ) alt boyutları olan Keyfi Meşguliyet, İlgi ve Yakınlık ve Temel Bakım değişkenlerinin, SİLKOL-R-OTV alt boyutları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile incelenmiştir. Bulgular, bazı bağımlı değişkenlerde anlamlı etkilerin bulunduğunu göstermektedir.

Keyfi Meşguliyet Alt Boyutu, SİLKOL-R-OTV’nin birçok alt boyutunda anlamlı bir predictor olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişken, Sosyal Katılım üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki göstermiştir (B = 0,587, p = 0,006, $\eta^2 = 0,102$). Bu, babaların keyfi meşguliyet düzeyinin artmasının, çocukların sosyal katılım becerilerinde bir artışla ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, İletişim Kullanma (İfade Edici Dil) üzerinde de anlamlı bir etki bulunmuştur (B = 0,543, p = 0,045, $\eta^2 = 0,056$). Taklit (B = 0,140, p = 0,029, $\eta^2 = 0,065^*$) ve Oyun (B = 0,326, p = 0,012, $\eta^2 = 0,085^*$) alt boyutlarında da pozitif ve anlamlı etkiler bulunmuştur. Bu sonuçlar, babaların çocuklarıyla kurdukları

keyfi meşguliyetin, çocukların sosyal, iletişim ve oyun becerilerine katkı sağladığını göstermektedir.

İlgi ve Yakınlık Alt Boyutu, incelenen bağımlı değişkenler üzerinde genel olarak anlamlı bir etki göstermemiştir. Örneğin, Sosyal Katılım üzerinde $B = 0,011$, $p = 0,693$; İletişim Kullanma (İfade) üzerinde ise $B = 0,097$, $p = 0,392$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, babaların çocuklarıyla kurdukları ilgi ve yakınlık düzeyinin, bu çalışmadaki bağımlı değişkenlerle doğrudan ilişkili olmadığını göstermektedir.

Temel Bakım Alt Boyutu için de benzer bir durum gözlenmiştir. Bu değişkenin Sosyal Katılım ($B = 0,047$, $p = 0,423$) ve İletişim Kullanma (İfade) ($B = 0,062$, $p = 0,492$) gibi bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri anlamlı bulunmamıştır. Ancak, Taklit üzerinde zayıf bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir ($B = 0,018$, $p = 0,419$).

Bulgular doğrultusunda, Baba Katılım Ölçeği alt boyutlarından Keyfi Meşguliyet, SİLKOL-R-OTV'nin birçok alt boyutunda anlamlı ve pozitif bir etki göstermiştir. Bu bulgu, babaların çocuklarıyla oyun oynama, sosyal ve iletişim etkinliklerinde aktif bir şekilde yer almasının çocukların bu alanlardaki gelişimlerine önemli katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Buna karşın, İlgi ve Yakınlık ve Temel Bakım alt boyutlarının etkilerinin anlamlı olmaması, bu değişkenlerin doğrudan etkilerinden ziyade dolaylı yollarla çocuk gelişimine katkı sağlıyor olabileceğini düşündürmektedir. Bu sonuçlar, babaların aktif katılımının çocuk gelişimi üzerindeki kritik rolünü vurgulamakta ve babaların bu alanlarda daha fazla desteklenmesi gerektiğini işaret etmektedir.

Tablo 9: Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) Toplam Puanının SİLKOL-R-OTV Toplam Puanını Yordama Gücü (Regresyon Analizi)

Bağımlı değişken	Bağımsız Değişken	B	Std. Hata	β	t	p	R ²	F	p (F)
SİLKOL-R-OTV Toplam	Sabit (Constant)	79,987	17,879	-	4,474	< .001			
	BAKÖ Toplam	0,805	0,184	0,45	4,370	< .001	0,207	19,101	< .001

*** p < 0.001

Tablo 8’de, Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) toplam puanının, SİLKOL-R-OTV toplam puanı üzerindeki yordayıcı etkisi basit doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Bulgular, BAKÖ toplam puanının SİLKOL-R-OTV toplam puanı üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir ($F(1,73) = 19,101, p < .001$).

Modelin açıklanan varyans oranı ($R^2 = 0,207$), BAKÖ toplam puanının, SİLKOL-R-OTV toplam puanındaki varyansın %20,7’sini açıkladığını göstermektedir. Bu sonuç, baba katılımının, çocukların sosyal iletişim ve dil becerilerinde önemli bir etkisi olduğunu düşündürmektedir.

Regresyon katsayısı incelendiğinde, BAKÖ toplam puanındaki her bir birimlik artışın, SİLKOL-R-OTV toplam puanında yaklaşık 0,805 birimlik bir artışla ilişkili olduğu görülmektedir ($B = 0,805, p < .001$). Standartlaştırılmış regresyon katsayısı ($\beta = 0,455$), bu ilişkinin orta düzeyde bir etkiye işaret ettiğini göstermektedir. Modeldeki sabit katsayı ($B = 79,987$), diğer değişkenler sabit tutulduğunda SİLKOL-R-OTV toplam puanının başlangıç değerini temsil etmektedir.

Bu bulgular, babaların çocuklarıyla kurdukları etkileşimlerin, onların sosyal, iletişim ve dil gelişiminde önemli bir rol oynadığını desteklemektedir. Daha yüksek düzeyde baba katılımının, çocukların bu alanlardaki gelişimlerini destekleyebileceğini düşündürmektedir. Ancak açıklanan varyans oranının %20,7 olması, diğer çevresel ve bireysel faktörlerin de bu ilişkiyi etkileyebileceğini göstermektedir. Bu nedenle, daha kapsamlı modellerle diğer değişkenlerin etkisi incelenebilir.

Tablo 10: Baba Yaşı ve Çocuk Sayısının BAKÖ Alt Boyutları ile Korelasyonu

Değişken	Baba Yaşı	Çocuk Sayısı
BAKÖ Keyfi Meşguliyet	$r = 0,306^{**}$	$r = 0,275^*$
	$p = 0,008$	$p = 0,017$
BAKÖ İlgı ve Yakınlık	$r = 0,210$	$r = 0,079$
	$p = 0,071$	$p = 0,499$
BAKÖ Temel Bakım	$r = 0,205$	$r = 0,151$
	$p = 0,078$	$p = 0,197$

Not: $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı korelasyonlar yıldız işareti (*) ile, $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı korelasyonlar çift yıldız işareti (**) ile belirtilmiştir.

Tablo 9’da baba yaşı ve çocuk sayısının, Baba Katılım Ölçeği’nin (BAKÖ) alt boyutları ile olan ilişkisi incelenmiştir. Bulgular, baba yaşı ve çocuk sayısının bazı BAKÖ alt boyutları ile anlamlı korelasyonlara sahip olduğunu göstermektedir. Baba yaşı, BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutu ile pozitif ve anlamlı bir ilişki göstermiştir ($r = 0,306$, $p = 0,008$). Bu, yaşça daha büyük babaların çocuklarıyla daha fazla keyfi meşguliyet içeren etkileşimlerde bulunduğunu düşündürmektedir. Diğer alt boyutlarla olan ilişkilerde anlamlılık düzeyine ulaşamamıştır. Ancak BAKÖ İlgı ve Yakınlık ($r = 0,210$, $p = 0,071$) ve BAKÖ Temel Bakım ($r = 0,205$, $p = 0,078$) alt boyutlarında zayıf pozitif eğilimler gözlenmiştir. Bu sonuçlar, baba yaşı arttıkça babaların çocuklarına yönelik genel katılım düzeylerinin artabileceğine dair bir eğilim olduğunu, ancak bu ilişkinin güçlü olmadığını göstermektedir.

Çocuk sayısı, BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutu ile pozitif ve anlamlı bir ilişki göstermiştir ($r = 0,275$, $p = 0,017$). Bu bulgu, daha fazla çocuğa sahip babaların, çocuklarıyla daha fazla keyfi etkileşimde bulunma eğiliminde olduğunu işaret etmektedir. BAKÖ İlgı ve Yakınlık ($r = 0,079$, $p = 0,499$) ve BAKÖ Temel Bakım ($r = 0,151$, $p = 0,197$) alt boyutlarında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu durum, çocuk sayısının ilgi ve temel bakım gibi yönlerden baba katılımını doğrudan etkilemediğini düşündürmektedir.

Baba yaşı ve çocuk sayısının BAKÖ alt boyutlarını ne ölçüde açıkladığını belirlemek için r^2 (determinasyon katsayısı) hesaplanabilir. Bulgulara göre, BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutu için, baba yaşı ($r = 0,306$) ve çocuk sayısı ($r = 0,275$), bu alt

boyuttaki varyansın sırasıyla %9,4'ünü ve %7,6'sını açıklamaktadır. Birlikte düşünüldüğünde, baba yaşı ve çocuk sayısı bu boyuttaki varyansın yaklaşık %17'sini açıklamaktadır. BAKÖ İlgi ve Yakınlık alt boyutu için Baba yaşı ve çocuk sayısı bu boyuttaki varyansın sırasıyla %4,4'ünü ve %0,6'sını açıklamaktadır. Ancak bu etkiler anlamlı bulunmamıştır. BAKÖ Temel Bakım alt boyutu için Baba yaşı ve çocuk sayısı bu boyuttaki varyansın sırasıyla %4,2'sini ve %2,3'ünü açıklamaktadır. Bu ilişkiler de anlamlı bulunmamıştır.

Bulgular, baba yaşı ve çocuk sayısının özellikle Keyfi Meşguliyet alt boyutunu açıklamada daha etkili olduğunu göstermektedir. Yaşça daha büyük ve daha fazla çocuğa sahip babaların, çocuklarıyla keyfi etkinliklere daha fazla zaman ayırdığı gözlenmektedir. Ancak İlgi ve Yakınlık ile Temel Bakım boyutları üzerinde bu faktörlerin etkisi daha sınırlı kalmaktadır. Bu durum, bu boyutların açıklanmasında farklı bireysel ya da çevresel faktörlerin etkili olabileceğini düşündürmektedir.

4.2. Karşılaştırma Bulguları

Tablo 11: BAKÖ Alt Boyutlarının Eğitim Durumuna Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

BAKÖ Boyutu	Alt Eğitim Durumu	N	Ortalama Sıra	Ki-Kare (χ^2)	p Değeri	Post Hoc (Mann-Whitney)
Keyfi Meşguliyet	Okur-yazar değil	2	64,75	9,089	0,059	Anlamlı fark yok
	İlkokul/Ortaokul	29	43,52			
	Lise	30	35,03			
	Lisans	13	30,96			
	Lisansüstü	1	5,00			
	Toplam	75				
İlgi ve Yakınlık	Okur-yazar değil	2	51,25	3,401	0,493	Anlamlı fark yok
	İlkokul/Ortaokul	29	39,69			
	Lise	30	35,98			
	Lisans	13	39,31			
	Lisansüstü	1	6,00			
	Toplam	75				
Temel Bakım	Okur-yazar değil	2	45,25	1,481	0,830	Anlamlı fark yok
	İlkokul/Ortaokul	29	40,40			
	Lise	30	37,72			
	Lisans	13	32,27			
	Lisansüstü	1	37,00			
	Toplam	75				

Tablo 10’da, Baba Katılım Ölçeği’nin (BAKÖ) Keyfi Meşguliyet, İlgı ve Yakınlık ve Temel Bakım alt boyutlarının, babaların eğitim durumu düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğı Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiştir.

BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutunda, babaların eğitim durumuna göre ortalama sıraları arasında farklılık olduğu gözlenmiştir ($\chi^2 = 9,089$, $p = 0,059$). Bu sonuç anlamlılık sınırında olmakla birlikte, post hoc Mann-Whitney testi sonuçlarına göre, "Okur-yazar değil" grubunun, özellikle "Lisansüstü" grubuna kıyasla daha yüksek bir ortalama sıraya sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, "İlkokul/Ortaokul" grubunun ortalama sıraları da "Lisansüstü" grubundan daha yüksektir. Bu bulgu, daha düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarıyla daha fazla keyfi meşguliyet içeren etkinliklerde bulunma eğiliminde olabileceğini düşündürmektedir.

BAKÖ İlgı ve Yakınlık alt boyutunda, babaların eğitim durumu grupları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($\chi^2 = 3,401$, $p = 0,493$). Ortalama sıralar incelendiğinde, "Okur-yazar değil" grubunun en yüksek sıraya sahip olduğu, ancak bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, babaların eğitim düzeyinin, çocuklarına yönelik ilgı ve yakınlık bağlamında belirgin bir farklılık yaratmadığını düşündürmektedir.

BAKÖ Temel Bakım alt boyutu açısından da babaların eğitim durumu grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($\chi^2 = 1,481$, $p = 0,830$). Gruplar arasında sıralamalarda küçük farklar gözlenmiş olsa da bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu bulgu, babaların temel bakım rollerinin, eğitim düzeyinden bağımsız olarak benzerlik gösterdiğini düşündürmektedir.

Tablo 12: BAKÖ Alt Boyutlarının İş Durumuna Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

BAKÖ Alt Boyutu	İş Durumu	N	Ortalama Sıra	Ki-Kare (χ^2)	p Değeri	Post Hoc (Mann-Whitney)
Keyfi Meşguliyet	Çalışmıyor	10	45,55	1,436	0,488	Çalışmıyor $\approx$ Tam zamanlı
	Tam zamanlı	58	36,63			
	Çalışıyor					
	Yarı zamanlı çalışıyor	7	38,57			
İlgı ve Yakınlık	Toplam	75		2,341	0,310	Çalışmıyor $\approx$ Yarı zamanlı
	Çalışmıyor	10	47,75			
	Tam zamanlı	58	36,40			
	Çalışıyor					
Temel Bakım	Yarı zamanlı çalışıyor	7	37,36	2,801	0,247	Çalışmıyor $\approx$ Yarı zamanlı
	Toplam	75				
	Çalışmıyor	10	47,50			
	Tam zamanlı	58	37,27			
	Çalışıyor					
	Yarı zamanlı çalışıyor	7	30,50			
	Toplam	75				

Tablo 11'deki Kruskal Wallis bulguları doğrultusunda BAKÖ Keyfi Meşguliyet Alt Boyutu için Kruskal-Wallis testi sonucunda iş durumu grupları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($\chi^2 = 1,436$, $p = 0,488$). BAKÖ İlgi ve Yakınlık Alt Boyutu için de iş durumu grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2 = 2,341$, $p = 0,310$). BAKÖ Temel Bakım Alt Boyutu açısından da iş durumu grupları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($\chi^2 = 2,801$, $p = 0,247$). Bulgular doğrultusunda, iş durumu değişkeninin BAKÖ alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Ancak "Çalışmıyor" grubunun ortalama sıralarının genel olarak diğer gruplardan daha yüksek olması, iş durumu değişkeninin bazı etkilerinin olabileceğini düşündürülebilir.

Tablo 12: BAKÖ Alt Boyutlarının Aylık Gelir Düzeyine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

BAKÖ Boyutu	Alt Gelir Düzeyi	N	Ortalama Sıra	Ki-Kare (χ^2)	p Değeri	Post Hoc (Mann-Whitney)
Keyfi Meşguliyet	Düşük	18	46,53	4,957	0,084	Düşük > Orta > Yüksek
	Orta	45	37,02			
	Yüksek	12	28,88			
	Toplam	75				
İlgi ve Yakınlık	Düşük	18	48,50	5,748	0,056	Düşük > Orta > Yüksek
	Orta	45	34,01			
	Yüksek	12	37,21			
	Toplam	75				
Temel Bakım	Düşük	18	41,14	1,683	0,431	Anlamlı fark yok
	Orta	45	38,63			
	Yüksek	12	30,92			
	Toplam	75				

Tablo 12'de gelir düzeyi bakımından BAKÖ alt boyutlarının farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal Wallis testi bulgularına göre, Gelir düzeyi grupları arasında Keyfi Meşguliyet için anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2 = 4,957$, $p = 0,084$). Ancak ortalama sıralar, düşük gelir grubundaki babaların Keyfi Meşguliyet düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, düşük gelir düzeyine sahip babaların çocuklarıyla daha fazla keyfi meşguliyet içeren etkinliklerde bulunabileceğini düşündürmektedir. Gelir düzeyi grupları arasında İlgi ve Yakınlık alt boyutunda

anlamlılık sınırında bir fark gözlenmiştir ($\chi^2 = 5,748$, $p = 0,056$). Ortalama sıralar incelendiğinde, düşük gelir grubunun diğer gruplara kıyasla daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmüştür. Temel Bakım alt boyutu için gelir düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2 = 1,683$, $p = 0,431$). Gruplar arasında ortalama sıralarda küçük farklar görülse de bu farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bulgular doğrultusunda, düşük gelir grubundaki babaların Keyfi Meşguliyet ve İlgi ve Yakınlık alt boyutlarında daha yüksek puanlara sahip olması dikkat çekicidir.

Tablo 13: Çocuk Cinsiyetine Göre BAKÖ Alt Boyutları Üzerine Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

BAKÖ Boyutu	Alt	Çocuk Cinsiyeti	N	Ortalama (Mean)	SS	t	df	p	Cohen's d
Keyfi Meşguliyet		Erkek	55	49,80	12,443	-0,664	73	0,509	-0,173
		Kız	20	52,00	13,350				
İlgi ve Yakınlık		Erkek	55	19,47	8,295	-0,236	73	0,814	-0,062
		Kız	20	19,95	5,969				
Temel Bakım		Erkek	55	22,95	8,453	-1,475	73	0,144	-0,385
		Kız	20	26,10	7,383				

Tablo 13’de çocuk cinsiyeti bakımından BAKÖ alt boyutlarının karşılaştırılması için yapılan bağımsız örneklem t-testi bulgularına göre, BAKÖ Keyfi Meşguliyet Alt Boyutu: Erkek ve kız çocukların babaları arasında Keyfi Meşguliyet puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t = -0,664$, $p = 0,509$). Cohen's d değeri (-0,173), etkinin küçüklüğünü göstermektedir. BAKÖ İlgi ve Yakınlık Alt Boyutu: Erkek ve kız çocukların babaları arasında İlgi ve Yakınlık puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t = -0,236$, $p = 0,814$). Cohen's d değeri (-0,062), cinsiyetin bu alt boyut üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığını göstermektedir. BAKÖ Temel Bakım Alt Boyutu: Erkek ve kız çocukların babaları arasında Temel Bakım puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t = -1,475$, $p = 0,144$). Cohen's d değeri (-0,385), orta düzeye yakın bir etki büyüklüğüne işaret etmekle birlikte, istatistiksel anlamlılık sağlanamamıştır.

Bulgular doğrultusunda, Çocuk cinsiyeti, babaların BAKÖ alt boyutlarındaki katılım düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Ancak Temel Bakım alt boyutunda, kız çocukların babalarının puanlarının erkek çocukların babalarına göre biraz daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu farkın anlamlı olmaması, örneklem büyüklüğünün sınırlı olmasıyla ilişkili olabilir.

Tablo 13: BAKÖ Alt Boyutlarının OSB Derecesine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

BAKÖ Boyutu	Alt OSB Derecesi	N	Ortalama Sıra	Ki-Kare (χ^2)	p Değeri	Post Hoc (Mann-Whitney)
Keyfi Meşguliyet	Hafif	54	33,65	7,768	0,021	Orta > Hafif
	Orta	15	49,97			Ağır > Hafif
	Ağır	6	47,25			
	Toplam	75				
İlgi ve Yakınlık	Hafif	54	34,08	6,311	0,043	Orta > Hafif
	Orta	15	48,60			Ağır > Hafif
	Ağır	6	46,75			
	Toplam	75				
Temel Bakım	Hafif	54	35,97	1,684	0,431	Anlamlı fark yok
	Orta	15	42,90			
	Ağır	6	44,00			
	Toplam	75				

*p < 0.05

Tablo 14'te çocukların OSB düzeyi bakımından BAKÖ alt boyutlarının farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal Wallis testi bulgularına göre, OSB derecesi grupları arasında Keyfi Meşguliyet puanlarında anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2 = 7,768$, $p = 0,021$). Post hoc analiz sonuçlarına göre, orta düzey OSB derecesine sahip çocukların babaları, hafif düzey OSB'ye sahip çocukların babalarına kıyasla daha yüksek Keyfi Meşguliyet puanlarına sahiptir. Ayrıca, ağır düzey OSB grubu da hafif OSB grubuna göre daha yüksek puanlara sahiptir.

İlgi ve Yakınlık alt boyutunda da OSB derecesine göre anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2 = 6,311$, $p = 0,043$). Post hoc analizlere göre, orta ve ağır OSB derecelerine sahip çocukların babaları, hafif OSB derecesine sahip çocukların babalarına göre daha yüksek puanlar almıştır. Temel Bakım alt boyutunda OSB derecesine göre

anlamalı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2 = 1,684, p = 0,431$). Gruplar arasında puan sıralarında küçük farklılıklar olsa da bu farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir.

OSB derecesi, babaların Keyfi Meşguliyet ve İlgi ve Yakınlık alt boyutlarındaki katılım düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Orta ve ağır düzey OSB tanısına sahip çocukların babaları, hafif OSB tanısına sahip çocukların babalarına göre daha yüksek katılım göstermektedir. Temel Bakım boyutunda ise OSB derecesinin anlamlı bir etkisi gözlenmemiştir. Bu bulgular, çocukların ihtiyaçlarının artmasıyla babaların katılım düzeylerinin değişebileceğini düşündürmektedir.

5.TARTIŞMA

Bu bölümde istatistiksel analizler sonucu araştırmadan elde edilen bulgular, araştırmanın amaçlarına uygun olarak literatür ışığında tartışılmıştır.

Bu araştırma, OSB tanısı almış okulöncesi dönemdeki (3-6 yaş) çocukların sosyal iletişim düzeylerine baba katılımının etkisini ve baba katılımını üzerindeki çeşitli değişkenlerin etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çocukların sosyal iletişim düzeyleri üzerinde baba katılımı; çocukların yaşı, cinsiyeti, OSB derecesi, babanın yaşı, gelir düzeyi, medeni durumu, eğitim düzeyi, çalışma saati gibi değişkenler ele alınarak incelenmiştir. Araştırmaya İstanbul ilinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde ve özel eğitim anaokulunda eğitim alan 75 çocuk ve babaları dahil edilmiştir.

Araştırmanın hipotezi çerçevesinde öncelikle BAKÖ alt boyutlarının SİL KOL alt boyutları üzerine olan etkileri incelenmiştir. Bu bulgulara göre BAKÖ Keyfi Meşguliyet Alt Boyutu, SİL KOL-R-OTV'nin birçok alt boyutunda anlamlı bir belirleyici olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişken, Sosyal Katılım üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki göstermiştir ($B = 0,587$, $p = 0,006$, $\eta^2 = 0,102$). Benzer şekilde, İletişim Kullanma (İfade Edici Dil) üzerinde de anlamlı bir etki bulunmuştur ($B = 0,543$, $p = 0,045$, $\eta^2 = 0,056$). Taklit ($B = 0,140$, $p = 0,029$, $\eta^2 = 0,065^*$) ve Oyun ($B = 0,326$, $p = 0,012$, $\eta^2 = 0,085^*$) alt boyutlarında da pozitif ve anlamlı etkiler bulunmuştur.

BAKÖ İlgi ve Yakınlık ve Temel Bakım alt boyutu incelenen bağımlı değişkenler üzerinde genel olarak anlamlı bir etki göstermemiştir. Bu bulgular, babaların çocuklarıyla kurdukları ilgi ve yakınlık düzeyinin, bu çalışmadaki bağımlı değişkenlerle doğrudan ilişkili olmadığını göstermektedir.

BAKÖ ve SİL KOL-R-OTV alt boyutları arasındaki korelasyonlara bakıldığında ise bulgular, BAKÖ'nün farklı alt boyutları ile SİL KOL-R-OTV boyutları arasında anlamlı pozitif korelasyonlar olduğunu göstermektedir.

BAKÖ Keyfi Meşguliyet Alt Boyutu, tüm SİL KOL-R-OTV alt boyutlarıyla anlamlı ve pozitif ilişkiler göstermiştir ($p < .01$). Özellikle SİL KOL-R-OTV Oyun ($r = 0,458$) ve Sosyal Katılım ($r = 0,418$) alt boyutlarıyla olan ilişkileri dikkat çekici olduğu görülmüştür.

BAKÖ İlgı ve Yakınlık Alt Boyutu, SİL KOL-R-OTV alt boyutlarından Sosyal Katılım ($p < .05$), İletışimi Kullanma ($p < .01$), İletışimi Kullanma - İşlev ($p < .01$), ve İletışimi Anlama ($p < .01$) ile anlamlı ilişkiler göstermiştir. İlgı ve yakınlık, özellikle çocukların sosyal ve iletişim becerilerinde olumlu etkilerle ilişkilendirilmiştir.

BAKÖ Temel Bakım Alt Boyutu, SİL KOL-R-OTV alt boyutlarıyla anlamlı fakat daha düşük düzeyde korelasyonlar göstermiştir ($p < .05$).

BAKÖ Toplam Puanı, SİL KOL-R-OTV toplam puanı ve alt boyutlarıyla anlamlı pozitif ilişkiler göstermiştir ($p < .01$). En güçlü ilişki, SİL KOL-R-OTV Toplam Puanı ile gözlemlenmiştir ($r = 0,455$).

BAKÖ toplam puanın SİL KOL-R-OTV toplam puanını yordama gücü de ayrıca incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda verilerden elde edilen bulgular, baba katılımının genel düzeyinin sosyal iletişim düzeyinde anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir. ($p < .001$). Bu bulgu, babanın çocuklarıyla özellikle keyifli aktiviteler yapmasının ve etkileşimde bulunmasının, çocukların sosyal iletişimini etkilediği hipotezini doğrulamaktadır.

Literatürde tipik gelişim gösteren çocuklar üzerinde baba katılımını ve babaların etkileşimsel davranışları ve tutumlarını ele alan çalışma bulgularından yola çıkılmış ve benzer sonuçlar elde edilerek mevcut araştırmanın bu bulgusunu destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Arslan (2016)'ın otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve babalarının etkileşimsel davranışlarının incelediği araştırmasına göre babaların duyarlı-yanıtlayıcı olma ve duygusal ifade edici olma davranışlarının artmasının çocukların etkileşimsel davranışlarının olumlu yönde artmasında etken olduğu belirtilmiştir. Koca (2021)'in araştırmasında ise ebeveyn müdahale programının ebeveynlerin çocukları ile etkileşim davranışlarını artırmış dolayısıyla bunun da OSB'li olan çocuklarının sosyal iletişim becerilerini olumlu yönde etkilemiş olduğu görülmektedir. Özgündüz (2015)'de benzer şekilde araştırmasında baba katılımının artmasının tipik gelişim gösteren okul öncesi çocuklar üzerinde olumlu etkileri olduğunu, sosyal becerilerini pozitif yönde etkilediğini belirtmiştir. Kato ve arkadaşları (2002), yaptığı bir çalışmada babanın katılımının ve annenin çocuk bakımı konusundaki kaygısının 3 yaşındaki çocukların sosyallikleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu araştırmaya göre baba katılımının 3 yaşındaki çocuğun sosyal gelişimi üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. İnci (2014) araştırmasında babanın tutumu ile çocuğun sosyal becerileri arasında pozitif

anlamalı düzeyde ilişki olduğunu ve iletişim açıklığına sahip babaların çocuklarının daha yüksek düzeyde sosyal becerisi olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma bulgusuyla örtüşen Kayleigh (2016)'ın araştırmasında Kayleigh, babanın ebeveynlik stillerinin babanın katılım düzeyini etkileyen önemli faktörlerden olduğunu, farklı davranış ve semptomlara sahip OSB'li olan çocuğuna karşı daha esnek bir ebeveyn stiline sahip olan babaların bu süreçte daha çok ve daha kolay katılım gösterebileceklerinden bahsetmektedir. Bu araştırmalardan yola çıkarak babanın ebeveyn stiline baba katılımını, katılımın ise çocuğun sosyal iletişim becerilerini etkilediği düşünülmektedir. Belli, Akçay Didişen ve Bal Yılmaz (2021) ise yine baba katılımının çocuğun sosyal-duygusal, bilişsel ve dil gelişimine birçok yönden katkı sağladığını belirtmiştir.

Araştırmadan elde edilen tüm bu bulgular, babaların çocuklarıyla kurdukları etkileşimlerin, onların sosyal, iletişim ve dil gelişiminde önemli bir rol oynadığını desteklemektedir. Daha yüksek düzeyde baba katılımının, çocukların bu alanlardaki gelişimlerini destekleyebileceğini düşündürmektedir. Buna karşın, BAKÖ İlgili ve Yakınlık ve Temel Bakım alt boyutlarının etkilerinin anlamlı olmaması, bu değişkenlerin doğrudan etkilerinden ziyade dolaylı yollarla çocuk gelişimine katkı sağlıyor olabileceğini düşündürmektedir. Bu sonuçlar, babaların aktif katılımının çocuk gelişimi üzerindeki kritik rolünü vurgulamakta ve babaların bu alanlarda daha fazla desteklenmesi gerektiğini işaret etmektedir. Daha fazla araştırma, bu bulguları desteklemek ve açıklamak için faydalı olacaktır.

Araştırmanın alt soruları kapsamında baba katılımı ile sosyal iletişim düzeyi arasındaki ilişkide çeşitli değişkenlerin (yaş, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet vd.) etkisi incelenmiştir. Araştırmanın birinci ve ikinci alt sorusu kapsamında elde edilen bulgulara göre baba yaşı ve çocuk sayısının baba katılımı ile anlamlı korelasyonlara sahip olduğu görülmüştür. Baba yaşının ve çocuk sayısının özellikle Baba Katılımı Ölçeğinin alt boyutu olan Keyfi Meşguliyet ile pozitif ve anlamlı bir ilişki olması yaşça daha büyük ve daha fazla çocuğa sahip olan babaların çocukları ile daha fazla etkileşim içerisinde bulunduğunu düşündürmektedir. Ancak İlgili ve Yakınlık ile Temel Bakım boyutları üzerinde bu faktörlerin etkisi daha sınırlı kalmaktadır. Elde edilen bu bulgu, babaların zamanla babalık deneyimlerinin artmasıyla babalık rolü algılarının pozitif yönde değişebilir olduğunu dolayısıyla bu durum babaların katılımlarını da artırabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca çocuk sayısının artmasıyla birlikte babaların çocuklarıyla keyfi meşguliyetlerinin de artması annelerin yükünü hafifletmek adına babaların

çocuklarına daha fazla zaman ayırdığını düşündürmektedir. Bunların yanı sıra elde edilen bulgulara göre babaların katılımlarının özellikle Keyfi Meşguliyet boyutu kapsamında serbest zaman aktivitelerine ve çeşitli oyunlar oynamaya eğilim göstermesi dikkat çekicidir. Babalar başlı başına bir ebeveyn den ziyade annelere yardımcı olarak görülmektedir (Potter, 2016). Annelerin bakım verici, babaların ise yalnızca ekonomik destek sağlayıcı rolünü benimsemesiyle ilgili toplumsal cinsiyet normları (Akt. Rankin vd., 2019) babaların özellikle temel bakımdan kaçınıp daha çok katılımın keyfi meşguliyet boyutuna yönelmelerine sebep olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim bazı araştırmalarda da annelerin çocukları ile etkileşimi fiziksel bakım etrafında şekillenirken babalarınki oyun ve keyifli aktiviteler etrafında şekillenme eğiliminde olduğu belirtilmiştir (Akt. Flippin, 2019).

Literatüre bakıldığında Şahin ve Demiriz (2014)'in 5-6 yaşında çocuğu olan babaların aile katılımı çalışmalarını gerçekleştirmeleriyle babalık rolü algıları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı çalışmada bu bulgularla uyumlu olarak 40 yaşından büyük babaların katılım düzeyinin daha yüksek olduğu görülürken tek çocuğu olan babaların çocuklarına olan ilgileri daha fazla çocuğu olan babalara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgulardan farklı olarak Uzun ve Baran (2019)'ın çalışmasına göre ise babanın yaşının daha genç olması baba-çocuk ilişkisini olumlu etkilemektedir. Işıkoğlu ve Bora İvrendi (2008)'nin anne ve babaların oyuna katılımını araştırdığı nicel çalışmasında tek çocuğu olan ebeveynlerin akademik oyunlara daha fazla katılım gösterdiği görülmüştür. Uzun (2019), babalık rolü algısının baba katılımdaki etkisinde eş desteğinin aracılık etme rolünü incelediği çalışmasında ise çocuk sayısının arttıkça babaların baba katılımlarının azaldığını göstermiştir.

Araştırmanın üçüncü alt sorusu kapsamında elde edilen bulgulara göre babaların eğitim durumu düzeyine göre Baba Katılım Ölçeğinin alt boyutu olan Keyfi Meşguliyet, anlamlılık sınırında olduğu görülürken İlgi ve Yakınlık ve Temel Bakım alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürde bu araştırma bulgusundan farklı olarak babanın eğitim seviyesinin artmasının çocuğuyla iletişimini pozitif yönde etkilemekte ve baba katılımını arttırmakta olduğu görülmektedir (Arslan, 2016). Işıkoğlu ve Bora İvrendi (2008), araştırmasında oyuna katılımın yüksek eğitim düzeyine sahip olan babalarda daha yüksek olduğunu göstermektedir. Uzun ve Baran (2019) aynı şekilde babaların eğitim düzeyinin yüksek olmasının baba çocuk arasındaki ilişkiyi olumlu etkilediğini bulmuştur.

Mevcut araştırmadan elde edilen bulguda anlamlı bir fark bulunamamasının örneklem sayısının az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmanın dördüncü alt sorusunu kapsamında babanın iş durumuna (yani babanın günün ne kadar zamanını çalışmaya ayırdığı) göre BAKÖ puanları incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre babanın tam zamanlı, yarı zamanlı ya da tüm gün çalışıyor olmasının BAKÖ alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır ($\chi^2 = 1,436, p = 0,488, \chi^2 = 2,341, p = 0,310, \chi^2 = 2,801, p = 0,247$). Ancak "Çalışmıyor" grubunun ortalama sıralarının genel olarak diğer gruplardan daha yüksek olduğu görülmüştür. "Çalışmıyor" grubunun ortalama sıralarının genel olarak diğer gruplardan daha yüksek olması, iş durumu değişkeninin bazı etkilerinin olabileceğini düşündürmektedir.

Literatüre bakıldığında babanın iş durumunun etkisinin araştırmadan araştırmaya değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Mevcut çalışmanın bulgusuna benzer şekilde Uzun ve Baran (2019)'ın babaların çocuklarıyla ilişkisinin bazı değişkenlere göre incelediği araştırmasında babanın çalışma durumunun çocuğuyla olan ilişkisine anlamlı bir etkisi bulunmazken Büyükceran (2021)'in çalışmasında babaların çalışma süresinin azaldıkça çocuklarının hayatına daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Başka bir araştırmada (Ünlü, 2010) yine babanın çalışma durumunun katılıma bir etkisi olmadığı belirtilmiştir. İvrendi ve Işıkoğlu (2010) ise daha az çalışan babaların çocukların oyununa daha fazla katılım gösterdiğini bulmuştur.

Araştırmanın bir diğer bulgusu beşinci soru kapsamında baba katılımının aylık gelir düzeyine göre etkilenip etkilenmediği ile ilgilidir. Bulgular doğrultusunda, Temel Bakım alt boyutu için gelir düzeyine göre anlamlı bir fark bulunamazken ($\chi^2 = 1,683, p = 0,431$) düşük gelir grubundaki babaların Keyfi Meşguliyet ($\chi^2 = 4,957, p = 0,084$) ve İlgili ve Yakınlık ($\chi^2 = 5,748, p = 0,056$) alt boyutlarında daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmüştür. Gruplar arasında ortalama sıralarda küçük farklar görülse de bu farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Literatüre bakıldığında mevcut araştırma bulgusuyla benzer olarak Yuvacı (2019)'un çalışmasında gelir seviyesi düşük olan ailelerin BAKÖ puan ortalamalarının gelir seviyesi orta ve yüksek olan ailelerin puan ortalamasından daha yüksek olduğu görülse de gelir düzeyi algısı ile BAKÖ puanları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Ancak literatür incelendiğinde mevcut araştırma bulgusundan farklı olarak babaların gelir düzeyinin, baba katılım düzeylerini etkilediği sonucuna ulaşılan

araştırmaların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Telli ve Özkan (2016)'nın 3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algılarını ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada gelir durumunun arttıkça babalık rolü algısının da arttığı görülmüştür. Şahin ve Demiriz (2014), aylık gelir düzeyi yüksek olan babaların daha fazla katılım gösterdiklerini belirtmiştir. Bu araştırmayla benzer şekilde Poyraz (2007)'in araştırmasında babalık rolü algısında gelir düzeyinin etkili olduğu, gelir durumu seviyesi arttıkça babalık rolü algısının da arttığı görülmüştür. Aynı şekilde Kıracı (2021) de çalışmasından elde ettiği bulgulara göre yüksek gelir düzeyine sahip babaların BAKÖ ilgi ve yakınlık ve temel bakım alanları için baba katılımının farklılaşmadığı ancak keyfi meşguliyet alanı ve toplam katılım durumunda artış olduğunu belirtmiştir. Beyazıt ve Bütün Ayhan (2019) otizmlili ve tipik gelişim gösteren çocuğa sahip babalarda babalık algısı ve baba katılımı üzerine karşılaştırma yaptıkları araştırmada otizmlili çocuğu olan babaların babalık algısının ve katılımlarının gelir düzeyine göre arttığı görülürken tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda istatistiksel olarak farklılık bulunmadığı belirtilmiştir. Mevcut araştırmada istatistiksel olarak anlamlı bir farkın görülmemesi örneklem sayısının az olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu altıncı alt soru kapsamında çocuğun cinsiyetinin BAKÖ alt boyutları üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ile ilgilidir. Bulgulara göre BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutu erkek ve kız çocukların babalarının puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t = -0,664$, $p = 0,509$, Cohen's d değeri = $-0,173$). BAKÖ İlgi ve Yakınlık Alt Boyutu erkek ve kız çocukların babalarının puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t = -0,236$, $p = 0,814$, Cohen's d değeri = $-0,062$). BAKÖ Temel Bakım Alt Boyutu erkek ve kız çocukların babalarının puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t = -1,475$, $p = 0,144$, Cohen's d değeri = $-0,385$). Çocuk cinsiyeti, babaların BAKÖ alt boyutlarındaki katılım düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Ancak Temel Bakım alt boyutunda, kız çocukların babalarının puanlarının erkek çocukların babalarına göre biraz daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Literatürdeki bilgilere bakıldığında ise bilgilerin birbiriyle örtüşmediği görülmüştür. Bazı çalışmalarda çocukların cinsiyetinin babanın katılımını etkilediği; babanın erkek çocuklarıyla kız çocuklarına göre daha fazla zaman geçirdiği (Harris ve Morgan, 1991), babanın erkek çocuğunun temel bakımına kız çocuğuna göre daha çok katıldığı (Uzun, 2019), babaların oyuna katılımının çocuğun kız veya erkek oluşuna göre farklılık gösterdiği (Işıkoğlu ve Bora İvrendi, 2008) görülmektedir. Yuvacı (2019)'nın yaptığı

araştırmada yine baba katılımının çocuğun cinsiyetine göre farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Bu çalışmada erkek çocuklarla daha fazla ilgi ve yakınlık kuran babaların, kız çocukların temel bakımına daha fazla katkı bulunduğu görülmektedir. Büyükceran (2021)'in okul öncesi dönemde baba katılımı ve baba çocuk ilişkilerini incelediği çalışmasında baba katılım düzeylerinin çocuğun cinsiyetine göre farklılaştığı ve kız çocuğu olan babaların katılımının daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Çatıkkaş (2008) tarafından yapılan araştırmada da babaların kız çocuklarına daha fazla katılım gösterdiği yönünde bulgulara rastlanmaktadır.

Bazı çalışmalarda ise çocuğun cinsiyetinin baba katılımı üzerinde etkisi olmadığı görülmektedir. Özdereli (2019), otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinin incelediği araştırmasında her iki grubun babalarının da çocukları ile ilişkilerinde çocuğun cinsiyetinin anlamlı bir rolü olmadığı sonucunu bulmuştur. Ancak bu ilişkiyi etkileyen faktörün cinsiyetten ziyade çocuğun OSB tanısı olup olmadığı durumu olduğu belirtilmiştir. İnci ve Deniz (2015)'in baba tutumları ile çocuğun yaşı, cinsiyeti vb. değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada anasınıfına devam eden çocukların babalarının sahip olduğu tutum puanlarının, çocuğun cinsiyetine göre istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur. Kırarçcı (2021), Okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocuklarda baba katılımı ile anne bekleliğinin ilişkisi isimli araştırmasında BAKÖ ilgi-yakınlık ve keyfi meşguliyet alt boyutlarında katılımın cinsiyete göre anlamlı farklılık görülmezken temel bakımda babaların erkek çocuğuna daha fazla katılım gösterdiği görülmüştür. Potter (2016)'da OSB tanılı çocuklar ve babaları dahil ettiği çalışmasında benzer şekilde babanın oyuna katılımının cinsiyete göre farklılaşmadığını bulmuştur.

Türk toplumunda babaların daha çok erkek çocuklarının bakımını üstlendiği ve onlarla daha çok ilgilendiği görüşü hakimdir. Harris ve Morgan (1991)'in da çalışmasında babaların erkek çocuklarıyla daha fazla yakınlık kurduğunu belirtmesi bu durumun yalnızca Türk toplumunda geçerli olmadığını düşündürmektedir. Ancak literatüre ve mevcut araştırmadaki bulgulara baktığımızda bu durumun değişmeye başladığını, babaların katılımının cinsiyete göre daha az farklılık gösterdiği veya kız çocuklarına katılımlarının da arttığı görülebilmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet rollerin, cinsiyet algılarının değişimiyle dolayısıyla babalık algısının da farklılaşması ile ilişkilendirilebilir.

Son araştırma sorusunun bulgusu ise OSB düzeyinin baba katılımına etkisi ile ilgilidir. Bulgulara göre OSB derecesi, babaların Keyfi Meşguliyet ($\chi^2 = 7,768, p = 0,021$) ve İlgî ve Yakınlık ($\chi^2 = 6,311, p = 0,043$) alt boyutlarındaki katılım düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Orta ve ağır düzey OSB tanısına sahip çocukların babaları, hafif OSB tanısına sahip çocukların babalarına göre daha yüksek katılım göstermektedir. Temel Bakım ($\chi^2 = 1,684, p = 0,431$) boyutunda ise OSB düzeyinin anlamlı bir etkisi gözlenmemiştir.

Literatüre bakıldığında Coolican, Smith ve Bryson (2010)'ın OSB'li çocukların ebeveynleri ile yaptığı nitel çalışmada ebeveynler, çocuklarının eğitime katılımının çocukların problem davranışlarının etkilediğini belirtmişlerdir. Bu çalışmaya göre ebeveynlerin çalışma süresince gördükleri eğitim tekniklerini uygulama becerilerindeki gelişmelerin, çocuk iletişimindeki gelişmelerle ilişkili olduğu görülmüştür. Yani çocuğun iletişim becerisinin artması ebeveyn katılımının artmasına teşvik etmektedir. Uyanık (2019)'ın otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin aile katılımı hakkında görüşlerini incelediği çalışmasında yine bir önceki araştırma bulgusuna uyumlu olarak ebeveynler, katılımlarının çocuğa bağlı olduğunu ve çocuklarının problem davranışlarının ebeveyn olarak katılımlarını engellediğini belirtmişlerdir. Literatürdeki bu bulgular çocuğun OSB düzeyinin ağır dolayısıyla iletişim becerilerinin kısıtlı olmasının baba katılımı düzeyini düşürebileceğini düşündürmektedir ancak mevcut araştırma bulgusu literatürdeki bulgulardan farklılık göstermekte olup bu durum baba katılımının babaların çocuklarının davranış sorunlarını ele alma becerilerine ilişkin algıları ve çocukların ihtiyaçlarının artmasıyla babaların katılım düzeylerinin değişebileceği gibi çeşitli faktörlerden etkileniyor olabildiği şeklinde yorumlanmıştır.

Literatürdeki baba katılımı ile babanın demografik değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında bazı bulgular örtüşmekteyken bazıları farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların sebebinin araştırmaların sonucunun durumdan duruma değişkenlik gösterebilecek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Örneğin literatürdeki bilgilerin demografik değişkenlerle ilgili mevcut araştırma sonuçlarından bazılarını desteklememesinde, literatürdeki baba katılımı ve sosyal iletişim becerisi ile ilgili çoğu araştırmanın tipik gelişim gösteren çocuklar ile yapılmış olmasının etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Kıraçcı (2021)'nin yaptığı çalışmanın bir bulgusuna göre baba katılımının alt boyutlarının puanının çocuğun aldığı tanıya göre

farklılaştığı belirtilmektedir. Oğuz ve Sönmez (2017) otizmlı çocukların ailesiyle yaptığı çalışmada otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarına duygusal açıdan yakın hissetmediklerini ve ilgi göstermediklerini; bu noktada diğer anne ve babalardan farklılaştığını belirtmektedir. Özdereli (2019) araştırmasında otizmlı çocuğu olan babaların tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalara göre çocuklarıyla daha az olumlu ilişkiler kurduğunu göstermektedir. Bu durum babanın katılımı ve baba-çocuk ilişkisi üzerinde, çocuğun tipik gelişim gösterip göstermediğı veya hangi özel gereksinime sahip olduğı gibi değişkenlerin oldukça etkili olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla özellikle OSB tanısı almış çocuklar ve babaları ile yapılan çalışmaların artırılması ve genişletilmesi bu konu hakkında daha derin çözümlemeler yapılmasına kapı aralayacaktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Bu araştırmada okul öncesi dönemde (3-6 yaş) olan çocukların sosyal iletişimlerine baba katılımının etkisinin olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde bulgular doğrultusunda elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

1. Baba Katılım Ölçeğinin (BAKÖ) farklı alt boyutları ile Sosyal İletişim Kontrol Listesi-Revize-Türkçe Versiyonu (SİLKOL-R-OTV) boyutları arasında anlamlı pozitif korelasyonlar olduğunu göstermektedir.
2. BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutu, tüm SİLKOL-R-OTV alt boyutları ile (özellikle oyun ve sosyal katılım) anlamlı pozitif ilişkiler göstermiştir.
3. BAKÖ İlgi ve Yakınlık alt boyutu, SİLKOL-R-OTV alt boyutlarından Sosyal Katılım, İletişimi Kullanma, İletişimi Kullanma-İşlev ve İletişimi Anlama ile anlamlı ilişkiler gözlenmiştir.
4. BAKÖ Temel Bakım alt boyutu, SİLKOL-R-OTV alt boyutları ile anlamlı fakat daha düşük düzeyde korelasyonlar göstermiştir.
5. BAKÖ toplam puanı, SİLKOL-R-OTV toplam puanı ve alt boyutları ile anlamlı pozitif ilişkiler göstermiştir.
6. BAKÖ toplam puanının SİLKOL-R-OTV toplam puanı üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkisi vardır. Baba katılımının, çocukların sosyal, iletişim ve dil becerilerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır.
7. Araştırmada babaların yaşının ve sahip oldukları çocuk sayısının BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutu ile pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Diğer alt boyutları ile anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

8. Babanın eğitim düzeyinin BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutundaki etkisinin anlamlılık sınırında olmasıyla birlikte bu sonuca göre düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarıyla daha fazla keyfi meşguliyet içeren etkinliklerde bulunma eğiliminde olabileceğini düşündürmüştür. Ancak İlgi ve Yakınlık ve Temel Bakım alt boyutlarında babanın eğitim durumu grupları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.
9. Babanın iş durumunun BAKÖ alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür.
10. Babaların gelir düzeyine göre BAKÖ Temel Bakım boyutunda anlamlı bir fark görülmezken Keyfi Meşguliyet ve İlgi ve Yakınlık alt boyutlarında düşük gelir düzeyine sahip babaların diğerlerine göre daha fazla katılım gösterdiği görülmüştür.
11. Çocuğun cinsiyetinin babaların BAKÖ alt boyutlarındaki katılım düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilemediği görülmüştür.

6.2. Öneriler

Elde edilen bulgular doğrultusunda konu ile ilgili alanda çalışan uzmanlara ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

1. Bu araştırmada okul öncesi dönemde (3-6) yaş OSB tanısı olan çocukların sosyal iletişim düzeyine baba katılımının etkisi incelenmiştir. Sonraki araştırmalarda bu konu bebeklik dönemi, okul dönemi gibi farklı yaş grupları da ele alınarak boylamsal veya karşılaştırmalı çalışmalar gerçekleştirilebilir. Böylelikle konu hakkında daha derinlemesine bilgi sahibi olunabilir.
2. Araştırma OSB çocuğu olan babaların yaşı, eğitimi, gelir düzeyi, iş durumu, çocuk sayısı ve çocuğun cinsiyeti, OSB düzeyi gibi değişkenleri ele almıştır. Sonraki çalışmalarda OSB’li çocuğa sahip babaların ebeveynlik stilleri, evlilik uyumları, anne bekkiliği veya ebeveynlik stresi gibi değişkenlerde ele alınarak baba katılımında ailesel faktörlerin etkisi de incelenebilir.
3. OSB’li çocuğa sahip anne ve babanın katılımları ve çocukları ile etkileşimleri ayrı ayrı incelenip çocuğun gelişimi üzerindeki farkları araştırılabilir.

4. Babaların katılımlarının OSB’li çocuklarının gelişimleri üzerindeki etkilerini ve babaların çocuklarının tanısına yönelik algılarını veya babalık rollerine ilişkin algılarını daha ayrıntılı inceleyebilmek için nitel ve karma araştırmalar yapılabilir.
5. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre babanın iş durumu, gelir düzeyi, eğitim durumu ve çocuğun cinsiyeti ile baba katılımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi sunulabilmesi için daha büyük bir örneklem grubuyla çalışılabilir.
6. Araştırmada yaşça daha büyük babaların çocuklarıyla daha fazla keyfi meşguliyet içeren etkileşimlerde bulunma eğiliminde olduğu görülmüştür. OSB’li çocuğa sahip özellikle genç babalara yönelik okullarda veya sağlık kuruluşlarında baba destek programları veya bilinçlendirme çalışmaları yürütülebilir.
7. Daha sonraki araştırmalarda bağımsız değişkenler içerisine babanın sosyo-kültürel ortamıyla ilgili sorular dahil edilerek babanın katılımı daha geniş bir bakış açısı ile incelenebilir (ör. Babanın oyuna bakış açısı, babanın çocukluğunda annesi/babası onunla ne şekilde oynadı vb.)
8. Baba katılımının çocuğun üzerindeki etkisi hakkında sadece ailelere değil uzmanlara da hizmet içi eğitimler sunulabilir. Ayrıca rehabilitasyon merkezleri ve çocukların devam ettiği diğer eğitim kurumlarındaki öğretmenler, babaları çocuğun hayatına daha çok dahil olmaları için teşvik etmeli ve babaları da eğitim sürecine dahil etmelidir.
9. Baba katılımının çocuğun gelişimi üzerindeki katkıları düşünüldüğünde özellikle özel gereksinimli çocuğu olan babaların gerek özel sektörde gerekse devlette çalışma koşullarının çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmelerine olanak tanıyacak şekilde iyileştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- AÇEV, (2017). Türkiye’de ilgili babalık ve belirleyicileri. İstanbul: Anne Çocuk Eğitimi Vakfı
- Adams, C. (2005). Social communication intervention for school-age children: Rationale and description. In *Seminars in speech and language* (Vol. 26, No. 03, pp. 181-188). Copyright© 2005 by Thieme Medical Publishers, Inc., 333 Seventh Avenue, New York, NY 10001, USA..
- Adams, J. B., Baral, M., Geis, E., Mitchell, J., Ingram, J., Hensley, A. & El-Dahr, J. M. (2009). The severity of autism is associated with toxic metal body burden and red blood cell glutathione levels. *Journal of Toxicology*, 2009(1), 532640.
- Akoğlu, G. (2019). *Ankarada yaşayan ve otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip orta sınıf babaların babalık deneyimleri* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Allen, S., & Daly, K. J. (2007). The Effects Of Father Involvement. *An Updated Research Sum*, 603, 1-27.
- Arabacı, N., Özyürek, A., & Kahraman, Ö. G. (2022). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Mizaç Özellikleri ve Baba-Çocuk İletişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(2), 656-675. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1023795>
- Arslan, S. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve babalarının etkileşimsel davranışlarının incelenmesi (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).
- Aslan, Y. G. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi çocuklarının kaynaştırma/bütünleştirme ortamlarına uygulamalı davranış analizinden yansımalar. *Sakarya University Journal of Education*, 10(1), 166-188.
- Aslantaş, S. İ. (2023). *3-5 Yaş Grubundaki Çocukların Sosyal İletişim Becerilerinin Karşılaştırılması: 3 Grup Örneklemi (Konuşma Sesi Bozukluğu, Akıcısızlık ve Normal Gelişim)* (Yüksek Lisans Tezi, İstinye Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Dil ve Konuşma Terapisi Anabilim Dalı).
- Aslan, M., & Bozan, S. (2020). Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımı. *EJER Congress 2020 Bildiri Özetleri Kitabı*.
- Atabey, D. (2018). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Etkili İletişim ve Sosyal Becerileri Üzerine Bir Çalışma. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 185-199. <https://doi.org/10.17679/inuefd.323598>
- Atladóttir, H.O., Thorsen, P., Ostergaard, L., Schendel, D.E., Lemcke, S. and Abdallah, M. (2010). Maternal infection requiring hospitalization during pregnancy and autism spectrum disorders. *J Autism Dev Disord*. 40: 1423–30.

Aydın, A., & Saraç, T. (2014). Otistik Çocuk Ebeveynlerinin Geniş Otizm Fenotipi ve Aleksitimi Özellikleri Arasındaki İlişki. *Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (41).

Aydın, D., & Özgen, Z. E. (2018). Çocuklarda otizm spektrum bozukluğu ve erken tanılamada hemşirenin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 93-101.

Aydoğmuş, S. (2018). 48-72 Aylık Çocukların Bilişsel Stilleri ile Baba Katılımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı).

Balıkçılar, T. (2023). Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocuklarda Baba-Çocuk İlişkisinin Düzeyi ve Babanın İletişim Becerilerinin Çocuğun İletişim Becerilerine Sağladığı Katkının İncelenmesi (Master's thesis, Kapadokya Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü).

Belli, M., Akcay, N., & Yılmaz, H. B. (2021). Geçmişten günümüze değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine katkıları. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 366-371.

Benson, B. and Dewey, D. (2008) Parental Stress And Needs İn Families Of Children With Autism Spectrum Disorder. *International Journal of Disability, Community & Rehabilitation* 7(1): 1–9.

Beversdorf, D.Q., Manning, S., Hillier, A., Anderson, S.L., Nordgren, R.E., Walters, S.E., Nagaraja, H.N., Cooley, W.C., Gaelic, S.E., Bauman, M.L. (2005). Timing of Prenatal Stressors and Autism. *J Autism Dev Disord* 35, 471–478. <https://doi.org/10.1007/s10803-005-5037-8>

Bianchi, S. M., & Milkie, M. A. (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of marriage and family*, 72(3), 705-725.

Bilge, M., Avcı, A., & Kale, M. (2021). Babaların psikolojik sağlamlık düzeyleriyle çocuk bakımına katılım düzeyleri arasındaki ilişki: Adana örneği. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 15(2), 375-382.

Bozok, M. (2018). Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye 'de Babalık Türkiye'de Babalığı Anlamak Serisi II. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı.

Braunstein, V. L., Peniston, N., Perelman, A., & Cassano, M. C. (2013). The inclusion of fathers in investigations of autistic spectrum disorders. *Research in autism spectrum disorders*, 7(7), 858-865.

Büyükcera, K. (2021). Okul öncesi dönemde baba katılımı ve baba çocuk ilişkilerinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.

Cabrera, N. J., Shannon, J. D., & Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Development Science*, 11(4), 208-213.

Cabrera, N. J., & Tamis-LeMonda, C. S. (Eds.). (2013). *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives*. Routledge.

Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child development*, 71(1), 127-136. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00126>

Carol A. Potter (2016). Father involvement in the care, play, and education of children with autism, *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, <https://doi.org/10.3109/13668250.2016.1245851>

Centers for Disease Control and Prevention (CDC): About Autism Spectrum Disorder. (2024). https://www.cdc.gov/autism/about/?CDC_AAref_Val=https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/facts.html

Centers for Disease Control and Prevention (CDC): Prevalence and Characteristics of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years — Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States. (2020). https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/72/ss/ss7202a1.htm?s_cid=ss7202a1_w

Centers for Disease Control and Prevention (CDC): Signs and Symptoms of Autism Spectrum Disorder. (2024). https://www.cdc.gov/autism/signs-symptoms/?CDC_AAref_Val=https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/signs.html

Cheuk, S., & Lashewicz, B. (2016). How Are They Doing? Listening As Fathers Of Children With Autism Spectrum Disorder Compare Themselves To Fathers Of Children Who Are Typically Developing. *Autism: the international journal of research and practice*, 20(3), 343–352. <https://doi.org/10.1177/1362361315584464>

Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203771587>

Coolican, J., Smith, I. M. and Bryson, S. E. (2010). Brief parent training in pivotal response treatment for preschoolers with autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(12), 1321-1330.

Crais, E., Douglas, D. D., & Campell, C. C. (2004). The intersection of the development of gestures and intentionality. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 47(3), 678-694.

Cui X, McGrath J.J., Burne T.H., Mackay-Sim, A. and Eyles, D.W., (2007). Maternal vitamin D depletion alters neurogenesis in the developing rat brain. *Int J Dev Neurosci* 25:227 – 232

Çatıkkaş, K. T. (2008). Okul öncesi eğitime babaların katılım düzeyleri ile ilgili değişkenlerin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Deleş, B., & Kaytez, N. (2020). Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Babaların Babalık Rolü Algısı ile Baba Katılım Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (84), 101-116.

Dicle, A. N. (2024). Baba Destek Eğitim Programının Baba Katılımına Etkisi. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 4(26), 5687-5696.

Diken, İ.H. (Ed.). (2016). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (13. Baskı). Pegem Akademi.

Doeniyas, C. (2019). Çevresel Etkenler ve Beslenmenin Otizme Etkisini Olası Kılan Mekanizma: Bağırsak Mikrobiyotası.

Donaldson, S. O., Elder, J. H., Self, E. H., & Christie, M. B. (2011). Fathers' Perceptions Of Their Roles During İn-Home Training For Children With Autism. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 24(4), 200-207. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2011.00300.x>

Easterbrooks, M., Raskin, M., & McBrian, S. F. (2014). Father Involvement and Toddlers' Behavior Regulation: Evidence from a High Social Risk Sample. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers*, 12(1). <https://doi.org/10.3149/fth.1201.71>

Ekici, B. (2019). *Bana biraz otizmden bahset* (3. Baskı). Ekinoks Yayınevi.

Eyles, D., Brown, J., Mackay-Sim, A., McGrath, J. and Feron, F. (2003). Vitamin D3 and brain development. *Neuroscience*, 118:641 – 653

Firat, S. (2016). Otistik çocukların anne-babalarının depresyon ve kaygı düzeyleri. *Cukurova Medical Journal*, 41(3), 539-547.

Flippin, M. & Crais, E. R. (2011). The need for more effective father involvement in early autism intervention. *Journal of Early Intervention*, 33(1), 24-50. <https://doi.org/10.1177/1053815111400415>

Flippin, M. (2019). Father Communication Coaching For Children With Autism Spectrum Disorder: A Single-Subject Study. *Autism & Developmental Language Impairments*, 4. <https://doi.org/10.1177/2396941519877375>

Flippin, M., & Watson, L. R. (2011). Relationships Between the Responsiveness of Fathers and Mothers and the Object Play Skills of Children With Autism Spectrum Disorders. *Journal of Early Intervention*, 33(3), 220–234. <https://doi.org/10.1177/1053815111427445>

Flippin, M., & Watson, L. R. (2015). Fathers' And Mothers' Verbal Responsiveness And The Language Skills Of Young Children With Autism Spectrum Disorder. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 24(3), 400-410. https://doi.org/10.1044/2015_AJSLP-13-0138

Gardener, H., Spiegelman, D. ve Buka, S. (2009). Otizm için doğum öncesi risk faktörleri: Kapsamlı meta-analiz. *İngiliz Psikiyatri Dergisi*, 195 (1), 7-14. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.108.051672>

Gracia, P. (2014). Fathers' child care involvement and children's age in Spain: A time use study on differences by education and mothers' employment. *European Sociological Review*, 30(2), 137-150.

Gümüşsoy, Z. N. (2023). *Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların annelerinin söz öncesi amaçlı iletişim bilgi düzeyleri ile çocukların sosyal iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı).

Harris, K. M., & Morgan, S. P. (1991). Fathers, Sons, and Daughters: Differential Paternal Involvement in Parenting. *Journal of Marriage and Family*, 53(3), 531–544. <https://doi.org/10.2307/352730>

Işıkoğlu, N., & İvrendi, A. (2008). Anne ve Babaların Oyuna Katılımı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 47-57.

İnan, B. (2019). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar İçin Sosyal İletişim Kontrol Listesi'nin Türkçeye Uyarlama ve Geçerlik-Güvenirlik Çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı).

İnci, M. A., & Deniz, Ü. (2015). Baba Tutumları ile Çocuğun Yaşı, Cinsiyeti, Doğum Sırası ve Kardeş Sayısı Değişkenleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(02).

İnci, M. A. (2014). *Baba tutumlarının anasınıfı ve ilkokul birinci sınıfa devam eden çocukların sosyal beceri gelişimlerine etkisinin incelenmesi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

İvrendi, A., & Işıkoğlu, N. (2010). A Turkish view on fathers' involvement in children's play. *Early Childhood Education Journal*, 37, 519-526.

Jin Zhang, Yunyan Liu & Tianqiang Hu (2021) A meta-analysis of the relationship between father involvement and problem behaviour among preschool children, *Early Child Development and Care*, 191:11, 1802-1824, <https://doi.org/10.1080/03004430.2019.1679127>

Kaba, D., & Aysev, A. S. (2020). Dsm-5 tanı ölçütlerine göre erken çocukluk döneminde otizm spektrum bozukluğunun değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 31(2), 106-12.

Kafalı, M. S. (2021). *Akran zorbalık durumlarına göre ergenlerin algıladıkları babalık rollerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Biruni Üniversitesi.

Kandır, A., & Alpan, U. Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 33-38.

Karabulut, H., (2019). Çocuğun İyi Oluşu ve Baba Katılımı. *Akademik Çalışmalar-2*, 174.

Kato, K, Ishii-Kuntz, M, Makino, K, Tsuchiya, M, The impact of paternal involvement and maternal childcare anxiety on sociability of three-year-olds : two cohort comparison, *Japanese Journal of Developmental Psychology*, 2002, 13(1), 1-11.

Kayleigh E. H. (2016). *Factors Influencing Father Involvement With Children Diagnosed With Autism Spectrum Disorder*. (Ph.D. Thesis, Antioch University Santa Barbara, Department of Clinical Psychology).

Kıraççı, B. (2021). Okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocuklarda baba katılımı ile anne bekliliğinin ilişkisi. (Yayınlanmamış doktora tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.

Koca, B., & Güldenoğlu, İ. (2021). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklara Ebeveyn Merkezli Sosyal İletişim Öğretimi Müdahale Programının Etkiliğinin İncelenmesi* (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara).

Korkmaz, B. (2010). Otizm: Klinik ve nörobiyolojik özellikleri erken tanı tedavi ve bazı güncel gelişmeler Çağrılı Yazar. *Türk Pediatri Arşivi*, 45(12), 1-8.

Kroll, M. E., Carson, C., Redshaw, M., & Quigley, M. A. (2016). Early father involvement and subsequent child behaviour at ages 3, 5 and 7 years: Prospective analysis of the UK millennium cohort study. *PloS one*, 11(9), e0162339.

Kurşun, Z. (2018). *Yaygın gelişimsel bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının stres düzeyleri ve stresle başa çıkma yollarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Küçük, Ö., Ulaş, G., Yaylacı, F., & Miral, S. (2018). Geniş otizm fenotipi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(2), 228-248.

Lamb, M. E. (1997). The development of father–infant relationships.

Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & family review*, 29(2-3), 23-42.

Lamb, M. E., & Tamis-LeMonda, C. S. (2004). The Role of the Father: An Introduction. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (4th ed., pp. 1–31). John Wiley & Sons, Inc..

Landa, R. J. (2005). Assessment of social communication skills in preschoolers. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 11(3), 247–252.

Lawrence, S. K., Watson, J., Stepteau-Watson, D. (2013). President Obama and the fatherhood initiative. *Race, Gender & Class*, 20, 98-113.

Lei Wang, Hui Li, Sarah-Eve Dill, Siqi Zhang & Scott Rozelle (2022) Does paternal involvement matter for early childhood development in rural China?, *Applied Developmental Science*, 26:4, 741-765, <https://doi.org/10.1080/10888691.2021.1990061>

Liberska, H., Deja, M., Starostecka, J., Janicka, M., Grudzińska, A., Wolska, A., & Dąbek, K. (2018). Identity and crisis in evaluation in young fathers in relation to age of the child. *Health Psychology Report*, 6(2), 126-135.

Marsiglio, W., Day, R. D., & Lamb, M. E. (2000). Exploring fatherhood diversity: Implications for conceptualizing father involvement. *Marriage & Family Review*, 29(4), 269–293. https://doi.org/10.1300/J002v29n04_03

McBride, B. A., Brown, G. L., Bost, K. K., Shin, N., Vaughn, B., & Korth, B. (2005). Paternal identity, maternal gatekeeping, and father involvement. *Family relations*, 54(3), 360-372.

McBride, B. A., Schoppe-Sullivan, S. J., & Ho, M. H. (2005). The mediating role of fathers' school involvement on student achievement. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26(2), 201-216.

Meadan H, Halle JW and Ebata AT (2010) Families with children who have autism spectrum disorders: stress and Support. *Council for Exceptional Children* 77(1): 7–36.

Mercan, Z., & Şahin, F. T. (2017). Babalık Rolü ve Babalık Rolü Algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 1-10.

Moluz, E. (2022). *Okul Öncesi Eğitimde Baba Katılımı: Baba-Çocuk Ortaklığına Yönelik Deneyimlerin Durum Çalışması ile Betimlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Programı).

Mundy, P. & Stella, J. (2000). Joint attention, social orienting, and nonverbal communication in autism. In A. M. Wetherby & B. M. Prizant (Eds.), *Communication and language intervention series*; Vol. 9. *Autism spectrum disorders: A transactional developmental perspective* (p. 55– 77). Paul H Brookes Publishing.

Muslugüme, E. (2016). Dil gelişimini destekleyici ebeveyn eğitim programının sosyo ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının dil gelişimine etkisi (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Natasha J. Cabrera, Jacqueline D. Shannon & Catherine Tamis-LeMonda (2007) Fathers' Influence on Their Children's Cognitive and Emotional Development: From Toddlers to Pre-K, *Applied Development Science*, 11:4, 208-213, <https://doi.org/10.1080/10888690701762100>

Norton, P. & Drew, C. (1994). Autism and Potential Family Stressors, *The American Journal of Family Therapy*, 22:1, 67-76. <https://doi.org/10.1080/01926189408251298>

Oğuz, H. ve Sönmez, N. (2018). Otizmlı Çocuğa Sahip Ailelerde Anne-Çocuk Ve Baba-Çocuk Etkileşiminin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 55-77. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.300013>

Ökcün-Akçamuş, M. Ç. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda söz-öncesi sosyal iletişim becerilerinin dilin bileşenleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ökcün-Akçamuş, M. Ç. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal iletişim becerileri ve dil gelişim özellikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(02), 163-192.

Özbaran, B. (2014). Otizm spektrum bozukluklarında çevresel faktörler etkili midir. *The Journal of Pediatric Research*, 1(4), 170-173.

Özdereli, Z. (2019). *Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğu Olan ve Olmayan Babaların Çocukları ile İlişkilerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı).

Özkan, H., Çelebioğlu, A., Üst, Z. D., & Kurudirek, F., (2016). Doğum Sonu Dönemde Babaların Ebeveynlik Davranışlarının İncelenmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, cilt.6, sa.3, 191-196.

Özkan, H., Çelebioğlu, A., Üst, Z.D. ve Kuru Direk, F. (2016). Doğum sonu dönemde babaların ebeveynlik davranışlarının incelenmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 6 (3), 191-196.

Pianta, R. C., Nimetz, S. L., & Bennett, E. (1997). Mother-child relationships, teacher-child relationships, and school outcomes in preschool and kindergarten. *Early childhood research quarterly*, 12(3), 263-280.

Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Developmental Science*, 11, 196-202.

Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (5th ed., pp. 58–93). John Wiley & Sons, Inc..

Potter, C. A. (2016). Father involvement in the care, play, and education of children with autism. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 42(4), 375–384. doi:10.3109/13668250.2016.1245851

Poyraz, M. (2007). *Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Rankin, J. A., Paisley, C. A., Tomeny, T. S., & Eldred, S. W. (2019). Fathers of youth with autism spectrum disorder: A systematic review of the impact of fathers' involvement on youth, families, and intervention. *Clinical child and family psychology review*, 22, 458-477.

Reynolds, L. C., Inder, T. E., Neil, J. J., Pineda, R. G., & Rogers, C. E. (2014). Maternal obesity and increased risk for autism and developmental delay among very preterm infants. *Journal of Perinatology*, 34(9), 688–692. <https://doi.org/10.1038/jp.2014.80>

Roberts, E. M., English, P. B., Grether, J. K., Windham, G. C., Somberg, L., & Wolff, C. (2007). Maternal residence near agricultural pesticide applications and autism spectrum disorders among children in the California Central Valley. *Environmental health perspectives*, 115(10), 1482-1489.

Rodney R. Dietert, Janice M. Dietert & Jamie C. Dewitt (2011) Environmental risk factors for autism, *Emerging Health Threats Journal*, 4:1, <https://doi.org/10.3402/ehth.v4i0.7111>

Rogers, S. J., Hepburn, S. L., Stackhouse, T., & Wehner, E. (2003). Imitation performance in toddlers with autism and those with other developmental disorders. *Journal of child psychology and psychiatry*, 44(5), 763-781.

Rudelli, N., Straccia, C., & Petitpierre, G. (2021). Fathers of children with autism spectrum disorder: Their perceptions of paternal role a predictor of caregiving satisfaction, self-efficacy and burden. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 83, 101744.

Samancı, O., & Uçan, Z. (2017). Çocuklarda sosyal beceri eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 281-288.

Sandıkçı, T. (2022). *Gelişimsel Dil Bozukluğu Olan Çocuklarda Sosyal İletişim Becerilerinin Çocuğun Mizacı ve Ebeveyn İlişkileri ile Bağlantısının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı).

Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., & Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta paediatrica*, 97(2), 153-158.

Schaumberg, K., Zerwas, S. C., Bulik, C. M., Fiorentini, C., & Micali, N. (2021). Prospective associations between childhood social communication processes and adolescent eating disorder symptoms in an epidemiological sample. *European child & adolescent psychiatry*, 30(12), 1929–1938.

Semiz, S. (2022). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışlarının Baba Katılımı ve Baba ile İlgili Değişkenler Temelinde İncelenmesi* (Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı).

Sımsıkı, H. & Şendil, G. (2022). Baba Katılım Ölçeği'nin (BAKÖ) geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123.

Şahin, H., & Demiriz, S. (2014). Beş Altı Yaşında Çocuğu Olan Babaların, Babalık Rolünü Algılamaları ile Aile Katılım Çalışmalarını Gerçekleştirmeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 273-294.

Sönmez, A. (2021). *Baba Destek Programına katılım sağlayan babaların baba katılım rollerinin incelenmesi* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Şölen, Y. (2020). *4-6 yaş arası çocuğu olan babaların ebeveyn tutumları ve yaşam boyu öğrenmelerinin baba eğitim programına katılım durumuna göre incelenmesi* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Telli, A. A., & Özkan, H. (2016). 3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 6(2), 127-134.

Töret, G., & Acarlar, F. (2011). Otizmlı, down sendromlu ve normal gelişim gösteren Türk çocukların dil öncesi dönemdeki jest kullanım becerilerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(3), 1461-1478.

Türk Dil Kurumu [Çevirimiçi]. <https://sozluk.gov.tr/>, (accessed 15.09.2024).

Türkoğlu, D., ve Akduman, G.G. (2016). Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Babaların Babalık Rolü Algısı ile Çocuklarının Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (03), 224-241.

Uludağı, N. P. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve çocuk açısından yararları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(39), 70-88.

Uyanık, H. B. (2019). *Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin aile katılımı hakkında görüşlerinin incelenmesi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Uzun, P. M. (2019). *Babalık rol algısının baba katılımı üzerindeki etkisinde eş desteğinin aracılık rolünün incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Uzun, H., & Baran, G. (2019). Babaların Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarıyla İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-60. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.518207>

Ünal, F. ve Kök, E. E. (2015). The opinions of parents who have children between the ages of 0-6 about fatherhood role. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1142-1153.

William B. Grant & Connie M. Soles (2009), Epidemiologic evidence for supporting the role of maternal vitamin D deficiency as a risk factor for the development of infantile autism , *Dermato-Endocrinology*, 1:4, 223-228, <https://doi.org/10.4161/derm.1.4.9500>

Yazıcı, Z., Çetin, M. (2020). Sosyal Beceri Kavramı. Aslan, D. (Ed.), *Erken Çocukluk Eğitiminde Sosyal Beceriler* (1. Basım, ss. 1-18). Pegem Akademi Yayıncılık.

Yıldırım, G. (2020). Kelime Öğrenme Sürecini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar Dergisi (CALESS)*, 2(1), 215-231.

Yoleri, S. (2022). Okul Öncesi Dönemde Baba Katılımını Etkileyen Değişkenlerin İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 1-9.

Yoon, S., Bellamy, J. L., Kim, W., & Yoon, D. (2018). Father involvement and behavior problems among preadolescents at risk of maltreatment. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 494-504. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0890-6>

Yosunkaya, E. (2013). Otizm etyolojisinde genetik ve güncel perspektif. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, 76(4), 84-88.

Yuvacı, M. (2019). *Baba Katılımı ile Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Yetkinlik ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı).

Yücesoy Özkan, Ş., Ergenekon, Y., Çolak, A. ve Kaya, Ö. (2016). Otizm Spektrum Bozukluğu (2. Baskı). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Yüksel, A. (2005). Otizm genetiği. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, 36(1), 35-41.

Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(2), 297.

Ek 3. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

ÇALIŞMANIN ADI:

Okul Öncesi Dönemde (3-6 Yaş) Otizm Tanısı Olan Çocukların Sosyal İletişim Düzeylerine Baba Katılımının Etkisi

Aşağıda bilgileri yer almakta olan bir araştırma çalışmasına katılmanız istenmektedir. Çalışmaya katılıp katılmama kararı tamamen size aittir. Katılmak isteyip istemediğinize karar vermeden önce araştırmanın neden yapıldığını, bilgilerinizin nasıl kullanılacağını, çalışmanın neleri içerdiğini, olası yararları ve risklerini ya da rahatsızlık verebilecek yönlerini anlamanız önemlidir. Lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okumak için zaman ayırınız. Eğer çalışmaya katılma kararı vererseniz, Çalışmaya Katılma Onayı Formu'nu imzalayınız. Çalışmadan herhangi bir zamanda ayrılmakta özgürsünüz. Çalışmaya katıldığınız için size herhangi bir ödeme yapılmayacak ya da sizden herhangi bir maddi katkı/malzeme katkısı istenmeyecektir.

ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI:

Çalışmanın konusu: Okul öncesi dönemde (3-6 yaş) otizm tanısı olan çocukların sosyal iletişim düzeylerine baba katılımının etkisinin incelenmesidir. Çalışmanın amacı: Bu araştırmanın amacı 3-6 yaş grubu otizm tanılı çocuklarda baba katılımının çocukların sosyal iletişim düzeyine etkisini incelemektir. Ayrıca araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- 1- Baba katılımının çocukların sosyal iletişim düzeyine etkisi var mıdır?
- 2- Babanın gelir düzeyinin baba katılımına etkisi var mıdır?
- 3- Babanın yaşının baba katılımına etkisi var mıdır?
- 4- Babanın sahip olduğu çocuk sayısının baba katılımına etkisi var mıdır?
- 5- Babanın eğitim düzeyinin baba katılımına etkisi var mıdır?
- 6- Babanın çalışma saatinin baba katılımına etkisi var mıdır?
- 7- Çocukların cinsiyetinin baba katılımına etkisi var mıdır?
- 8- Çocukların OSB düzeyinin baba katılımına etkisi var mıdır?

ÇALIŞMA İŞLEMLERİ:

Bu çalışmaya katıldığınız takdirde size üç adet form uygulanacaktır. Bunlardan ilkinde bazı kişisel bilgileriniz ile ilgili sorular bulunmaktadır. Bu form, araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Diğer iki form ise (Baba Katılım Ölçeği ve Sosyal İletişim Kontrol Listesi) güvenilirliği sağlanmış standart ölçeklerdir. Ölçeklerin uygulanmasının ardından siz babalar ile bir grup görüşmesi planlanacaktır. Bu ölçekler ve görüşme çocuğunuz ile olan iletişiminiz, birlikte vakit geçirme düzeyiniz ve çocuğunuzun sosyal iletişim düzeyi hakkında bilgi sahibi olunması açısından uygulanacaktır.

Ek 4. Kişisel Bilgi Formu

Değerli katılımcı;

Bu çalışma Üsküdar Üniversitesi Çocuk Gelişimi Yüksek Lisans programında araştırmacının tez çalışması için yapılmaktadır. Aşağıda kendiniz ve çocuğunuz ile ilgili birtakım sorular yer almaktadır. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Size uygun olan cevapları (X) şeklinde işaretleyerek açık uçlu soruları ise kendi ifadelerinizle yazarak cevaplamanız rica ederim. Kesinlikle boş bırakmamanızı ve samimiyetinizle cevaplandırmanızı dilerim.

Katılımlarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Babaya Ait Bilgiler:

1. **Ad-Soyad:**
2. **Yaş:**
3. **Çocuk Sayısı:**
4. **Medeni Durum**
 - () Evli
 - () Bekar
 - () Boşanmış

5. Eğitim Durumu

- () Okuryazar değil
- () İlkokul/ Ortaokul
- () Lise
- () Lisans
- () Lisansüstü

6. İş Durumu

- () Çalışmıyor
- () Tam zamanlı çalışıyor
- () Yarı zamanlı çalışıyor

7. Aylık Gelir Düzeyi

() Düşük

() Orta

() Yüksek

Çocuğa Ait Bilgiler:

1. Doğum Tarihi:

2. Cinsiyeti:

3. Otizm Tanısını Aldığı Yaş:

4. Otizm Derecesi (RAM raporuna göre cevap veriniz.)

() Hafif

() Orta

() Ağır

5. Destek Eğitime Başladığı Yaş (Rehabilitasyon merkezi vb.):

Ek 5. Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)

Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ), 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların çocuklarına katılım düzeylerini değerlendirmek amacıyla geliştirilen ve 37 maddeden oluşan bir ölçektir. Katılımcılar, ifadeleri “Hiçbir zaman böyle değildir” ile “Her zaman böyledir” arasında değişen beşli Likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirirler. Maddeler **Keyfi Meşguliyet (KM)**, **İlgi ve Yakınlık (İY)** ve **Temel Bakım (TB)** olmak üzere üç alt boyutta toplanmıştır.

1. Keyfi Meşguliyet (KM)- 17 Madde

Bu boyut, babaların çocuklarıyla serbest zaman aktiviteleri ve oyunlarla ne kadar vakit geçirdiğini ölçmektedir.

- Çocuğumla sıralı, kurallı oyunlar (kızma birader, satranç vb.) oynarım.
- Çocuğuma kitap okurum.
- Çocuğuma hikâye/masal anlatırım.
- Çocuğumu sinemaya götürürüm.
- Çocuğumu beceri ve yeteneklerini geliştirecek faaliyetlere yönlendiririm.

2. İlgi ve Yakınlık (İY) - 12 Madde

Bu boyut, babanın çocuğuna gösterdiği sevgi, ilgi ve duygusal desteği değerlendirmektedir.

- Çocuğumu kucağıma alırım.
- Çocuğumun yaşadığı şeylere ilgili ve duyarlı davranırım.
- Çocuğuma sarılır, öperim.
- Çocuğumla birlikte TV izlerim.
- Doğum günlerinde çocuğuma hediye alırım.

3. Temel Bakım (TB)- 8 Madde

Bu boyut, çocuğun fiziksel bakımı ve günlük ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgilidir.

- Çocuğumun giyinme ve soyunmasıyla ilgilenirim.
- Çocuğumun tuvalet terbiyesiyle ilgilenirim.
- Çocuğum gece tuvalete kalkarsa onunla ilgilenirim.
- Çocuğumun sağlığıyla ilgilenirim.

Ek 6. Sosyal İletişim Kontrol Listesi-Revize-Okulöncesi Türkçe Versiyonu (SİLKOL-R-OTV)

SİLKOL-R-OTV, çocukların sosyal iletişim becerilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. **70 maddeden** oluşur. Liste, çocuğun belirli becerileri ne sıklıkla sergilediğini değerlendirmek için kullanılır. Her beceri için şu seçenekler mevcuttur:

- **3 puan:** Genellikle (Zamanının en az %75'inde yapar)
- **2 puan:** Bazen (Ama sürekli değil)
- **1 puan:** Nadiren veya henüz değil

Dört temel alt alan üzerinden değerlendirme yapar:

1. Sosyal Katılım (1-15. Maddeler)

- Çocuğunuz, sizinle yüz yüze etkileşimden keyif alır mı?
- Çocuğunuz, basit sosyal oyunları (ce-ee, fiş fiş kayıkçı gibi) en az 3 kez sıra alarak sürdürebilir mi?
- Çocuğunuz, sosyal oyunlarda en az 10 dakika süreyle aktif olarak size katılır mı?
- Çocuğunuz, oyun sırasında size liderlik yapar mı veya oyunu sürdürmek için çaba harcar mı?

2. İletişimi Kullanma – İfade Edici Dil (16-45. Maddeler)

- Çocuğunuz, kendiliğinden tek sözcükler kullanır mı?
- Çocuğunuz, nesneleri isimlendirir mi?
- Çocuğunuz, eylem sözcüklerini kullanır mı? (örn: koş, at, aç)
- Çocuğunuz, nesneleri tanımlamak için sıfatları kullanır mı? (örn: büyük, küçük, kırmızı)
- Çocuğunuz, iki ya da daha fazla kelimeyi birleştirerek basit ifadeler oluşturur mu? (örn: "top büyük", "anne geldi")

3. İletişimi Anlama – Alıcı Dil (46-53. Maddeler)

- Çocuğunuz, ismiyle çağrıldığında tutarlı olarak (dönüp) bakar mı?

- Çocuğunuz, tanıdığı kişilerin isimleri söylendiğinde, onlara ya da fotoğraflarına bakar mı?
- Çocuğunuz, tek aşamalı yönergeleri yerine getirir mi? (örn: "Topu al.")
- Çocuğunuz, birden fazla aşamalı yönergeleri uygun şekilde izler mi? (örn: "Oyuncağını al ve yerine koy.")

4. Taklit ve Oyun (54-70. Maddeler)

- Çocuğunuz, yüz ifadelerini veya hareketleri taklit eder mi? (örn: dil çıkarma, el sallama)
- Çocuğunuz, bilinen şarkılar veya oyunlarda hareketleri taklit eder mi? (örn: "sar makarayı", "fış fış kayıkçı")
- Çocuğunuz, hayali/kurgusal bir rol üstlenir mi? (örn: doktorculuk, itfaiyecilik oynamak)
- Çocuğunuz, oyuncakları işlevlerine uygun şekilde kullanır mı? (örn: topu yuvarlamak, arabayı sürmek)
- Çocuğunuz, birkaç farklı -mış gibi oyun eylemini bir araya getirerek hikâye oluşturabilir mi? (örn: oyuncak bebeği arabaya koyup markete götürmek)

Ek.7 Tez Konusu Değişiklik Kabulü

Değerli Öğrencimiz,

Tez konusu değişiklik talebinizin kabulü ile ilgili alınan 10.01.2025 tarihli yönetim kurulu kararı aşağıdadır.

Sevgilerimizle

KARAR-4

Enstitümüz lisansüstü öğrencilerinin tez konusu değişiklik talepleri görüldü.

Görüşmeler sonunda; Anabilim Dalı Başkanlıklarının olumlu görüşleri doğrultusunda, aşağıda belirtilen lisansüstü öğrencilerin tez konusu değişiklik taleplerinin kabulüne, kararın öğrenci ve danışmanına bildirilmesine oybirliğiyle karar verildi.

ÖĞRENCİ ADI SOYADI	MEVCUT TEZ KONUSU	YENİ TEZ KONUSU
Ayşe İNAN	Okul Öncesi Döneminde (3-6 Yaş) Otizm Tanısı Olan Çocukların Sosyal İletişim Düzeylerine Baba Katılımının Etkisi: Bir Ödak Grup Çalışması	Okul Öncesi Dönemde (3-6 Yaş) Otizm Tanısı Olan Çocukların Sosyal İletişim Düzeylerine Baba Katılımının Etkisinin İncelenmesi